

**Transfertheorie in de praktijk:
De verwerving van het Nederlands door
Tsjechische sprekers**

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Afstudeerscriptie masteropleiding Taal, mens en maatschappij

Martina Silbrníková, 3924815

Begeleiders: Jacomine Nortier, Eefje Boef

Juni 2015

Graag wil ik Jacomine Nortier bedanken voor haar colleges over NT2-verwerving die mij geïnspireerd hebben en tevens op het idee hebben gebracht om mijn scriptie aan dit onderwerp te wijden. Verder wil ik Jacomine Nortier en Eefje Boef hartelijk bedanken voor hun waardevolle adviezen tijdens de begeleiding van mijn scriptie.

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1 Theorieën over tweedetaalverwerving	9
1.1 Universele-Grammaticahypothese	9
1.2 Creatieve-constructiehypothese	10
1.3 Transferhypothese	12
2 Onderzoeksvragen en -methoden	15
2.1 Contrastieve analyse	16
2.2 Analyse audiodata	16
2.2.1 Participanten	16
2.2.2 Taak	17
2.2.3 Analyse	18
3 Contrastieve analyse	19
3.1 Woordsoorten	19
3.1.1 Zelfstandige naamwoorden	20
3.1.1.1 Lidwoorden	20
3.1.1.2 Geslacht	24
3.1.2 Werkwoorden	26
3.1.2.1 Aspect en tijd	26
3.1.2.2 Hulp- en koppelwerkwoorden	28
3.2 Syntaxis	30
3.2.1 Enkelvoudige zinnen	30
3.2.2 Samengestelde zinnen	32
3.2.2.1 Nevenschikking	32
3.2.2.2 Onderschikking	33
3.3 Fonologie	36
3.3.1 Klanksysteem	36
3.3.1.1 Klinkers	36
3.3.1.2 Diftongen	38
3.3.1.3 Medeklinkers	39
3.3.2 Woordklemtoon	43
3.3.2.1 Ongelede woorden	44
3.3.2.2 Gelede woorden	46
3.4 Samenvatting	49
4 Analyse van spraakopnames	53
4.1 Lidwoorden	53

4.1.1 Participant 1.....	53
4.1.2 Participant 2.....	54
4.1.3 Participant 3.....	55
4.1.4 Participant 4.....	55
4.1.5 Samenvatting.....	56
4.1.6 Conclusie 1.....	56
4.2 Hulpwerkwoorden van tijd.....	56
4.2.1 Participant 1.....	57
4.2.2 Participant 2.....	57
4.2.3 Participant 3.....	57
4.2.4 Participant 4.....	57
4.2.5 Samenvatting.....	58
4.2.6 Conclusie 2.....	58
4.3 Woordvolgorde in hoofdzinnen.....	58
4.3.1 Participant 1.....	58
4.3.2 Participant 2.....	59
4.3.3 Participant 3.....	60
4.3.4 Participant 4.....	60
4.3.5 Samenvatting.....	60
4.3.6 Conclusie 3.....	61
4.4 Woordvolgorde in bijzinnen.....	61
4.4.1 Participant 1.....	61
4.4.2 Participant 2.....	61
4.4.3 Participant 3.....	62
4.4.4 Participant 4.....	62
4.4.5 Samenvatting.....	62
4.4.6 Conclusie 4.....	63
4.5 Diftongering van /e/ en /o/.....	63
4.5.1 Participant 1.....	63
4.5.2 Participant 2.....	63
4.5.3 Participant 3.....	64
4.5.4 Participant 4.....	64
4.5.5 Samenvatting.....	65
4.5.6 Conclusie 5.....	65
4.6 De klinkers [Y] en [y].....	65
4.6.1 Participant 1.....	63
4.6.2 Participant 2.....	63

4.6.3 Participant 3	66
4.6.4 Participant 4	66
4.6.5 Samenvatting	66
4.6.6 Conclusie 6	67
4.7 De diftong 'ui' [œy]	67
4.7.1 Participant 1	67
4.7.2 Participant 2	67
4.7.3 Participant 3	68
4.7.4 Participant 4	68
4.7.5 Samenvatting	68
4.7.6 Conclusie 7	68
4.8 De deletie van /g/ in /ng/	69
4.8.1 Participant 1	69
4.8.2 Participant 2	69
4.8.3 Participant 3	70
4.8.4 Participant 4	70
4.8.5 Samenvatting	70
4.8.6 Conclusie 8	71
4.9 Woordklemtoon	71
4.9.1 Participant 1	72
4.9.2 Participant 2	72
4.9.3 Participant 3	72
4.9.4 Participant 4	73
4.9.5 Samenvatting	73
4.9.6 Conclusie 9	73
5 Conclusie	75
6 Discussie	76
Referenties	78
BIJLAGE I: Afkortingen	81
BIJLAGE II: Transcripten	82
BIJLAGE III: Transcriptiesymbolen	89
BIJLAGE IV: Andere geselecteerde verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands	90

Inleiding

Tweedetaalverwerving (verder T2-verwerving) is een complex continuüm van processen waarbij veel verschillende externe en interne factoren een rol kunnen spelen. Terwijl ieder zich normaal ontwikkelend kind dat blootgesteld is aan genoeg taalaanbod, moeiteloos zijn moedertaal verwerft, is T2-verwerving meestal een langdurig en moeizaam proces dat maar zelden leidt tot het behalen van een niveau dat vergelijkbaar is met dat van moedertaalsprekers van de betreffende taal. Er bestaat geen eenduidig en algemeen geaccepteerd antwoord op de vraag waarom eerste taalverwerving zo cruciaal verschilt van de verwerving van een tweede taal en daarom behoort het onderzoek naar T2-verwerving tot de meest intrigerende gebieden van de taalwetenschap. Het blijft eveneens een raadsel waarom de ene tweedetaalleerder sneller vooruitgang boekt dan de ander, of waarom bepaalde fouten bij de ene spreker vaak voorkomen, terwijl ze bij een andere, zelfs minder ervaren T2-gebruiker, niet te bespeuren zijn. Het niveau dat een tweedetaalleerder uiteindelijk haalt, kan nauwelijks voorspeld worden, maar we weten wel dat het meestal in veel opzichten aanzienlijk verschilt van het taalniveau van een *native speaker*. Foutief of afwijkend taalgedrag op het gebied van morfologie, syntaxis of fonologie zal bij de meeste T2-gebruikers altijd tenminste incidenteel blijven opduiken. Het is een moeilijke taak om te verklaren waarom de ene T2-gebruiker een *near-native*-niveau in zijn tweede taal bereikt, terwijl bij iemand anders in een vroeg stadium van de T2-verwerving stagnatie plaatsvindt. Het ultieme vraagteken van de T2-verwerving, en tevens de centrale vraag van deze scriptie, is welke specifieke problemen een concrete taalleerder dient op te lossen tijdens het taalverwervingsproces. Waarom zijn sommige T2-structuren makkelijk te verwerven, terwijl andere heel moeilijk blijken te zijn en vervolgens tot fouten leiden die steeds terugkomen in de taalproductie, zelfs bij gevorderde T2-gebruikers? Een andere vraag die meteen opduikt, is of we kunnen voorspellen welke aspecten van een tweede taal voor een specifieke leerder(sgroep) moeilijk te verwerven zullen zijn en hoe we deze voorspelling kunnen gebruiken om het T2-verwervingsproces te faciliteren.

Er bestaan verschillende theorieën over T2-verwerving die dit ingewikkelde proces proberen te verklaren. In deze scriptie houd ik me bezig met één van de meest cruciale

factoren die de T2-verwerving beïnvloeden, namelijk met de invloed van de eerste taal op de tweede. Het grote verschil tussen een T1- en T2-leerder, naast de leeftijd waarop het verwervingsproces opgestart wordt en de verschillende soorten input die ze krijgen, is het feit dat een T1-leerder een linguïstische *tabula rasa*¹ is, terwijl een T2-leerder reeds over een uitgebreide expliciete en impliciete kennis van een taalsysteem beschikt. Iedereen die een tweede taal gebruikt of te maken heeft met tweedetaalsprekers, heeft waarschijnlijk geregistreerd dat de moedertaal zich niet zo makkelijk laat uitschakelen en de eigenschappen ervan te pas en te onpas blijven opduiken in de tweede taal. Ook taalwetenschappers hebben ontdekt dat de moedertaal een belangrijke rol bij de T2-verwerving blijft spelen en zo is de *transfertheorie* geformuleerd die de T2-verwerving bekijkt met oog voor de invloed van de eerste taal op de tweede taal (Appel & Vermeer, 1994). Wanneer eigenschappen van T1 naar T2 worden verplaatst, noemen we dit *transfer*. Transfer kan de T2-verwerving faciliteren waar de eigenschappen van T1 en T2 overeenkomen. In dat geval spreken van een *positieve transfer*. Naast de positieve effecten kan transfer de T2-verwerving ook tegenwerken, wanneer een T1-structuur die in T2 niet toegestaan is, in T2 toegepast wordt. Dit noemen we *negatieve transfer* of *interferentie*. Binnen de transfertheorie wordt interferentie gezien als de voornaamste bron van fouten in het gebruik van een tweede taal. Om het T2-verwervingsproces te kunnen doorgronden, dienen volgens de transfertheorie de verschillen en de overeenkomsten tussen de T1 en de T2 geanalyseerd te worden. Alleen op basis daarvan kunnen we vaststellen hoe het T2-verwervingsproces zal verlopen en tevens stelt deze analyse van T1 en T2 ons in staat de T2-verwerving te vergemakkelijken.

In deze scriptie neem ik de T2-verwerving van het Nederlands (verder NT2-verwerving) door een specifieke groep leeders onder de loep, namelijk door de leeders met het Tsjechisch als moedertaal. Op basis van de transfertheorie stel ik vast welke taalaspecten van het Nederlands Tsjechische NT2-leeders bijzonder moeilijk vinden om te verwerven als resultaat van de verschillen tussen deze twee talen en hoe we deze kennis kunnen gebruiken om de NT2-verwerving door Tsjechische leeders het beste te faciliteren.

---

¹Volgens de Universele-Grammatica (Cook & Newson, 2007) theorie klopt dit echter niet helemaal, omdat men volgens deze theorie over een aangeboren taalvermogen beschikt.

Deze scriptie bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een academisch werkstuk, waarin ik allereerst de theorieën over tweedetaalverwerving introduceer en uiteenzet en op basis daarvan mijn onderzoeksvragen formuleer en de onderzoeksmethode toelicht. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden voer ik vervolgens een contrastieve analyse uit van de grootste systematische verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch en een analyse van de spraak van vier Tsjechische NT2-leerders. Beide analyses hebben als doel de specifieke problemen waar Tsjechische leerders van het Nederlands tegen aanlopen vast te leggen.

Het tweede deel van mijn scriptie is publieksgericht en bedoeld om in de praktijk gebruikt te worden. Het gaat om een handleiding voor docenten van het Nederlands als tweede taal (NT2-docenten) die met cursisten werken die het Tsjechisch als moedertaal hebben. In dit onderdeel maak ik gebruik van de bevindingen van het academische gedeelte en het doel ervan is om op een overzichtelijke wijze de grootste verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands, die vaak tot *interferentie* leiden, op een rijtje te zetten en om aan NT2-docenten een advies te geven hoe van deze kennis gebruik gemaakt kan worden binnen het NT2-onderwijs. Een onderdeel van de handleiding bestaat uit door mij bedachte opdrachten en oefeningen die bedoeld zijn als voorbeeld van hoe de problematische NT2-structuren geoefend kunnen worden in de NT2-lessen.

Hoofdstuk 1: Theorieën over tweedetaalverwerving

Zoals reeds in de inleiding vermeld, bestaan er verschillende hypothesen die de T2-verwerving en de processen die zich daarbij voltrekken, proberen te beschrijven. Deze hypothesen geven ons een belangrijk inzicht in de factoren die de T2-verwerving beïnvloeden en zijn tevens een essentieel middel om de specifieke moeilijkheden die T2-gebruikers tijdens het verwervingsproces ondervinden, effectief te verklaren. Kortom, deze benaderingen pogen een antwoord te geven op de vraag op welke manier een tweede taal geleerd wordt en welke strategieën de leerders daarbij hanteren. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste benaderingen op het gebied van T2-verwerving. Naast de bondige samenvattingen van de **Universele-Grammaticahypothese** en **creatieve-constructiehypothese** zet ik hier uitgebreid de **transferhypothese** uiteen die het uitgangspunt vormt van mijn scriptie.

1.1 Universele-Grammaticahypothese

Binnen deze hypothese staat de zogenaamde 'Universele Grammatica' (UG) centraal, ofwel het aangeboren taalvermogen (Appel & Vermeer, 1994). Volgens de UG-hypothese beschikken mensen nog voordat ze aan hun moedertaal worden blootgesteld, over een impliciete aangeboren taalkennis. Deze aangeboren kennis wordt binnen de UG-hypothese ook wel met de term *principes* aangeduid en bestaat uit algemene regels die voor alle natuurlijke talen gelden. Principes stellen ons, mensen, in staat om een willekeurige bestaande natuurlijke taal te verwerven. Zonder deze aangeboren kennis zou men, puur op basis van taalinput uit de omgeving, nooit in staat zijn om een taal te verwerven.

Naast principes bestaat taalkennis verder uit *parameters*. Dit zijn variabelen die per taal verschillen en die de verschillen tussen talen verklaren (ibid). In tegenstelling tot principes die aangeboren zijn, moeten parameters geleerd ofwel ingesteld worden op basis van de input waaraan we blootgesteld worden in een concrete taal.

De uiteindelijke taalkennis, waarover een taalgebruiker beschikt, is dus een combinatie van algemene principes en specifieke parameters. Een voorbeeld van een principe is dat zinnen

uit verschillende woordsoorten bestaan die allemaal verschillende functies hebben. Dit principe geldt voor alle natuurlijke talen. Een voorbeeld van een parameter is *final devoicing*, een fonologisch verschijnsel. Het houdt in dat stemhebbende medeklinkers (bv. **bed**, **web**) aan het einde van het woord als stemloos uitgesproken worden (=> be[t], we[p]). Deze parameter moet elke T2-leerder op de juiste manier instellen op basis van de input. Zo moeten NT2-leerders bijvoorbeeld erachter komen dat *final devoicing* in het Nederlands toegepast wordt en deze parameter op JA zetten.

1.2 Creatieve-constructiehypothese

In de creatieve-constructiehypothese (CCH) staat de veronderstelling centraal dat de processen die bij T1- en T2-verwerving betrokken zijn, in een grote mate overeenkomen (Appel & Vermeer, 1994). Volwassen T2-leerders zouden dus volgens deze hypothese dezelfde strategieën gebruiken als kleine kinderen die hun moedertaal verwerven. Wegens de gemeenschappelijke kenmerken van T1- en T2-verwerving wordt de CCH ook weleens de *universele-taalverwervingshypothese* genoemd (ibid). In tegenstelling tot de transferhypothese wordt binnen de CCH geen belang gehecht aan de rol van T1 tijdens het leren van T2. Integendeel, in de CCH wordt benadrukt dat de T1- en T2-leerders voor een vergelijkbare taak staan en dat ze deze op dezelfde manier oplossen. Ze dienen het systeem van de betreffende taal te ontleden. Dit doen ze door hypothesen te creëren over de structuur van de doeltaal op basis van het taalaanbod dat ze ter beschikking hebben. De hypothesen worden vervolgens getoetst. Hypothesen die niet blijken te kloppen, worden vervolgens bijgewerkt en desnoods zelfs herhaaldelijk aangepast, totdat de leerder de structuur van de betreffende taalstructuur achterhaalt. Leerders moeten dus eerst verschillende fasen doorlopen waarin foutieve hypothesen worden gehanteerd, voordat ze een bepaald taalelement op de juiste manier verwerven. Foutieve hypothesen die de leerders gebruiken, uiten zich in zogenaamde *ontwikkelingsfouten* die typisch zijn voor verschillende stadia van zowel T1- als T2-verwerving. Ontwikkelingsfouten, die als de meest voorkomende fouten in de T2-verwerving worden gezien, zijn volgens de CCH systematisch, gebaseerd op impliciete hypothesen over de doeltaal op een gegeven moment en zijn daarmee een natuurlijk onderdeel van het verwervingsproces. Naarmate de

hypothesen worden bijgewerkt, komt de kennis waarover de taalleerder beschikt, steeds meer overeen met de daadwerkelijke structuur van de doeltaal en worden er steeds minder ontwikkelingsfouten gemaakt (ibid).

De meeste ontwikkelingsfouten kunnen verklaard worden door twee strategieën die de leerders gebruiken: *overgeneralisatie* en *simplificatie* (Appel & Vermeer, 1994). *Overgeneralisatie* betekent dat een regel die door de taalgebruiker op basis van het taalaanbod wordt bespeurd, veel te breed wordt toegepast, dus ook in situaties waarin het niet gewenst is en zodanig tot fouten leidt. Een voorbeeld van een typische ontwikkelingsfout bij NT2-leerders op het morfologische niveau is het plaatsen van de letter *-e* aan het einde van een bijvoeglijk naamwoord, ook in gevallen waarin dit tot ongrammaticale uitingen leidt, zoals:

(1) *een mooie huis²

(2) *een leuke meisje

In de input krijgen de NT2-leerders uitingen aangeboden zoals in (3) en (4):

(3) een mooie auto

(4) het leuke meisje

Op basis van deze input creëren ze een hypothese dat het attributief adjectief (adjectief voorafgaand aan het zelfstandig naamwoord) een uitgang *'-e'* aan het einde krijgt. Wat ze op dat moment vaak nog niet weten, is dat dit niet geldt voor onbepaalde onzijdige zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud, waardoor het suffix *'-e'* verkeerd gebruikt wordt.

Simplificatie houdt in dat minder belangrijke woorden en morfemen door de leerders weggelaten worden waar ze worden vereist. Het gaat meestal om functiewoorden zoals

---

² Het symbool * of "de asterisk" geeft aan dat de constructie in de betreffende taal foutief is.

voorzetsels en lidwoorden of morfemen zoals meervoudsmarkeerders of vervoegingsinflectie, omdat deze minder belangrijk zijn voor het overbrengen van de bedoelde boodschap dan inhoudswoorden.

Binnen de CCH wordt ervan uitgegaan dat T2-verwerving een systematisch proces is dat uit verschillende ontwikkelingsfases bestaat. CCH-onderzoekers hebben ontdekt dat er een natuurlijke volgorde bestaat voor de T2-verwerving van verschillende taalstructuren. Deze fases van T2-verwerving worden ook wel 'natuurlijke ontwikkelingssequenties' genoemd. In het kader van de CCH is onderzoek gedaan naar de ontwikkelingssequenties van de T2-verwerving waaruit bleek dat T2-leerders met verschillende taalachtergronden ongeveer dezelfde fases doorlopen met vergelijkbare bijbehorende fouten (Appel & Vermeer, 1994). Zo concludeerden Bailey et al. (1974) bijvoorbeeld dat er een natuurlijke volgorde bestaat waarin volwassen T2-leerders Engelse morfemen verwerven. De meervoudsmarkeerder *-s* wordt bijvoorbeeld als eerste verworven, terwijl het possessieve morfeem *-s* pas in latere stadia van T2-verwerving wordt geleerd (ibid). Vanuit de invalshoek van de CCH kunnen fouten van T2-leerders op basis van ontwikkelingssequenties voorspeld worden. Fouten worden echter gezien als een natuurlijk en noodzakelijk onderdeel van de T2-verwerving. Wel kan van deze voorspellingen gebruik gemaakt worden bij het opstellen van T2-cursussen en het ontwerpen van het lesmateriaal waarbij rekening gehouden kan worden met de natuurlijke verwervingsvolgorde van T2-structuren.

1.3 Transferhypothese

Zoals ik in de inleiding reeds heb vermeld, staat de rol van de moedertaal (ofwel de T1) in de transferhypothese centraal (Appel & Vermeer, 1994). De transferhypothese is gebaseerd op de behaviouristische theorie waarbinnen het menselijk gedrag wordt gezien als een verzameling van aangeleerde gewoontes. Volgens hetzelfde principe wordt ook ons taalgedrag bepaald door onze gewoontes. Vanuit deze invalshoek blijft onze moedertaal aanwezig tijdens de T2-verwerving, omdat het om een set van gewoontes gaat die zich niet makkelijk laten verdrijven. T2-leerders zullen volgens deze hypothese hun oude gewoontes - de structuren van T1 - ook in de T2 gebruiken.

Transfer vanuit de T1 naar T2 kan zowel faciliterend als belemmerend werken tijdens de T2-verwerving. Positieve transfer treedt op, wanneer een taalstructuur van T1 overeenkomt met de betreffende structuur in de doeltaal. Zo kan een positieve transfer optreden bij de verwerving van de voltooid tegenwoordige tijd (VTT) door Nederlandse T2-leerders van het Duits. Zowel in het Duits als in het Nederlands wordt voor deze grammaticale tijd gebruik gemaakt van de twee hulpwerkwoorden 'sein' en 'haben', respectievelijk 'zijn' en 'hebben' en een voltooid deelwoord dat in beide talen meestal met het prefix 'ge-' begint. Ook wat de woordvolgorde in een mededelende hoofdzin betreft, wordt VTT in beide talen identiek gerealiseerd, d.w.z. met het hulpwerkwoord volgend op het subject van de zin (of vóór het subject bij inversie) en met het voltooid deelwoord aan het einde van de zin. Deze overeenkomst wordt geïllustreerd in de zinnen (5)a en (5)b.

- (5) a. Ich habe einen Spaziergang gemacht.
Ik heb een wandeling gemaakt.
- b. Gestern habe ich einen Spaziergang gemacht.
Gisteren heb ik een wandeling gemaakt.

De T2-leerder dient in dit geval vooral de juiste lexicaal items van T2 te verwerven, maar er zijn aanzienlijke systematische overeenkomsten tussen T1 en T2 die de verwerving van de VTT in T2 kunnen vergemakkelijken. De kennis van T1 werkt in dit geval faciliterend.

Negatieve transfer oftewel *interferentie* ontstaat wanneer T1- en T2-structuren van elkaar verschillen. Wanneer een T2-leerder een T1-structuur in de doeltaal toepast, terwijl het in zijn tweede taal niet voorkomt, leidt dit tot foutief taalgebruik. Zo kunnen bijvoorbeeld Nederlandse T2-leerders van het Duits problemen ondervinden wat betreft de woordvolgorde in een Duitse bijzin met een werkwoord in de VTT. Terwijl in het Nederlands zowel de volgorde *voltooid deelwoord-hulpwerkwoord* als *hulpwerkwoord-voltooid deelwoord* toegestaan is aan het einde van de zin, wordt in het Duits uitsluitend de

volgorde *voltooid deelwoord-hulpwerkwoord* als correct beschouwd. Transfer vanuit het Nederlands kan dus tot foutieve woordvolgorde in het Duits leiden zoals in de zinnen in (6).

(6) *Sie denkt, dass ich einen Spaziergang habe gemacht.

Zij denkt dat ik een wandeling heb gemaakt.

Binnen de transferhypothese wordt gebruik gemaakt van contrastieve analyse (CA), ofwel een systematische analyse van overeenkomsten en verschillen tussen de T1 en T2 van een taalleerder. Op basis van de CA kan voorspeld worden welke structuren van de T2 een struikelblok zullen vormen voor een concrete groep T2-leerders en welke aspecten daarentegen makkelijk te verwerven zullen zijn. Bij overeenkomsten tussen T1 en T2 kunnen we een positieve transfer vanuit T1 naar T2 verwachten. Waar aan de andere kant een systematisch verschil tussen de T1 en T2 plaatsvindt, kunnen we een interferentie verwachten die tot een foutief taalgebruik leidt. Contrastieve analyse kan een belangrijk middel zijn om de T2-verwerving te faciliteren. Op basis van de CA kunnen we voorspellingen maken over hoe het T2-verwervingsproces van een specifieke groep zal verlopen en waar de T2-leerders tegenaan zullen lopen. Op basis van deze verwachtingen kan er binnen het T2-onderwijs bewust en gericht aandacht besteed worden aan structuren van T2 die verschillen van die in de T1.

Hoofdstuk 2: Onderzoeksvragen en -methode

In het vorige hoofdstuk heb ik de belangrijkste theorieën over tweedetaalverwerving uiteengezet. Zoals ik reeds in de aanleiding heb aangegeven, houd ik me in deze scriptie bezig met de T2-verwerving vanuit de invalshoek van de transferhypothese. Volgens deze theorie wordt de T2-verwerving gekenmerkt door de invloed van de eerste taal van de taalleerder op de tweede. Een dergelijke invloed van T1 op T2 is te verdelen in twee soorten: positieve transfer die de T2-verwerving faciliteert, en negatieve transfer ofwel interferentie die de T2-verwerving belemmert. Het doel van deze scriptie is om op basis van de transferhypothese vast te stellen welke specifieke structuren van het Nederlands moeilijk te verwerven zijn voor volwassen Tsjechische leerders van het Nederlands als tweede taal (verder Tsjechische NT2-leerders). Mijn onderzoeksvraag luidt als volgt:

Welke verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch op het niveau van woordsoorten, syntaxis en fonologie leiden tot een negatieve transfer en bemoeilijken daarmee de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers?

Zoals ik al eerder heb aangegeven, vormt de transfertheorie een uitgangspunt voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. Ik ben ervan overtuigd dat het bij het bestuderen van het T2-verwervingproces essentieel is om inzicht te krijgen in de twee betrokken taalsystemen – T1 ofwel de taalkennis waarover de taalleerder reeds beschikt, en T2 ofwel het nieuwe, te verwerven taalsysteem. Om mijn onderzoeksvraag te beantwoorden voer ik een eigen onderzoek in twee stappen uit. De eerste stap bestaat uit een theoretische contrastieve analyse van het Tsjechisch en het Nederlands. Vervolgens verricht ik een empirisch kwalitatief onderzoek door de spraak van concrete Tsjechische NT2-leerders op te nemen en de op deze manier ontstane audiodata te analyseren. In de volgende alinea's worden deze twee stappen nader toegelicht.

2.1 Contrastieve analyse

Contrastieve analyse (CA) wordt binnen de transferhypothese gebruikt om systematische verschillen tussen de T1 en T2 te op te sporen en op basis daarvan voorspellingen te maken over hoe het T2-verwervingsproces zal verlopen, met name welk type positieve en negatieve transfer we bij een groep T2-leerders kunnen verwachten. Ik voer een CA van het Nederlands en het Tsjechisch uit met het doel om de grootste systematische verschillen tussen de twee talen vast te stellen. Op basis van de CA formuleer ik een aantal hypotheses over de NT2-verwerving door leerders met het Tsjechisch als moedertaal.

2.2 Analyse spraakopnames

De bevindingen van de CA in de vorm van hypotheses over de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers toets ik aan de hand van een analyse van concrete data van Tsjechische NT2-leerders. Het doel van dit empirische onderzoek is om te kijken welke hypotheses, die op basis van de CA zijn geformuleerd, blijken te kloppen, ofwel welke verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands daadwerkelijk de NT2-verwerving belemmeren en tot interferentie-fouten in het NT2-taalgebruik leiden.

2.2.1 Participanten

Ik heb ervoor gekozen om kwalitatieve data te verzamelen met een klein aantal participanten om het materiaal gedetailleerd te kunnen bestuderen. De participanten zijn vier Tsjechische NT2-gebruikers die zich in verschillende stadia van NT2-verwerving bevinden, van beginnend tot zeer gevorderd. Alle participanten zijn volwassen moedertaalsprekers van het Tsjechisch die in ieder geval vanaf hun geboorte tot hun 21^e levensjaar in Tsjechië gewoond hebben en in die tijd het Tsjechisch als de meest dominante taal gebruikten. Geen van de participanten is tweetalig opgevoed.

Participant 1

De eerste participant is Filip, een beginnende NT2-leerder. Filip is op het moment van de opname 22 jaar oud en woont 6 maanden in Nederland. Hij is bezig met zijn eerste NT2-cursus voor beginners.

Participant 2

De tweede participant is Petr, een licht gevorderde NT2-leerder. Petr is op het moment van de opname 26 jaar oud. Hij heeft nooit in Nederland gewoond, maar hij heeft in Tsjechië 1,5 jaar Nederlands gestudeerd.

Participant 3

De derde participant is Klára, een gevorderde NT2-leerder. Klára is op het moment van de opname 26 jaar oud. Zij woont één jaar in Nederland. Daarvoor heeft ze in Tsjechië 4 jaar Nederlands gestudeerd.

Participant 4

De vierde participant is Dagmara, een zeer gevorderde NT2-gebruikster. Dagmara is op het moment van de opname 26 jaar oud. Zij woont drie jaar in Nederland. Daarvoor heeft ze in Tsjechië drie jaar Nederlands gestudeerd.

2.2.2 Taak

De vier participanten is gevraagd om zonder voorbereiding het tekenverhaal *Frog, where are you?* (Mayer, 1969) in het Nederlands te beschrijven. Met hun toestemming heb ik audio-opnames van hun spraak gemaakt.

De participanten hadden het tekenverhaal niet eerder gezien. De taak was ontworpen om een gedeeltelijk gestuurde, spontane spraak te ontlokken die genoeg relevante data zou bieden voor de analyse van het NT2-gebruik aan de hand van de geformuleerde hypotheses. Deze taak was tevens bedoeld om vergelijkbare data van vier verschillende NT2-sprekers te verkrijgen, zodat hun NT2-gebruik goed en efficiënt vergeleken kon worden. De vier luisteropnames heb ik zelf opgenomen, met één participant tegelijk, in een rustige ruimte, zonder de aanwezigheid van andere personen. De participanten hebben elkaars beschrijvingen niet te horen gekregen.

2.2.3 Analyse

De spraakopnames van de vier participanten heb ik zorgvuldig getranscribeerd. Aan de hand van de transcripten en de luisteropnames heb ik het taalgebruik van de vier participanten geanalyseerd met betrekking tot de negen hypothesen over NT2-verwerving die ik in Hoofdstuk 3 formuleer. De analyse van de spraakopnames en de resultaten worden gepresenteerd in Hoofdstuk 4. De transcripten van de spraakopnames zijn opgenomen in Bijlage II. In Bijlage III worden de gebruikte transcriptiesymbolen toegelicht.

Hoofdstuk 3: Contrastieve analyse

In dit hoofdstuk probeer ik om de grootste verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands op verschillende grammaticale niveaus op te sporen. Ik wil benadrukken dat het allerminst mijn doel is om daarbij een volledige beschrijving van de grammatica's van beide talen te geven. Ik poog evenmin om *alle* verschillen tussen deze twee talen in kaart te brengen. Ten eerste omdat dit, gezien de complexiteit van beide talen, een vrijwel onmogelijke taak is, en ten tweede, omdat dit niet het doel is van mijn scriptie. Ik ga een selectieve contrastieve analyse uitvoeren, waarbij ik slechts de meest essentiële verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands bespreek die relevant lijken te zijn voor de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers vanuit de invalshoek van de transfertheorie. Op basis van deze theorie, zoals uiteengezet in Hoofdstuk 1, wordt de T2-verwerving bemoeilijkt door systematische verschillen tussen de moedertaal en de doeltaal. Ik concentreer me daarom op de grootste verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands en formuleer aan de hand daarvan hypothesen over welke aspecten van het Nederlands voor Tsjechische sprekers moeilijk te verwerven zijn.

Dit hoofdstuk is verdeeld in meerdere subhoofdstukken. Eerst bespreek ik geselecteerde woordsoorten, vervolgens houd ik me bezig met de syntaxis en tot slot neem ik de fonologische systemen van beide talen onder de loep.

In dit hoofdstuk worden alleen verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands gepresenteerd die relevant zijn voor mijn onderzoek. Andere geselecteerde verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands zijn opgenomen in Bijlage IV.

Afkortingen die ik in de contrastieve analyse gebruik (Hoofdstuk 3, Bijlage IV), worden toegelicht in Bijlage I.

3.1 Woordsoorten

In dit onderdeel bespreek ik de verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch op het niveau van woordsoorten. Er wordt gekeken naar de eigenschappen en het gebruik van

zelfstandige naamwoorden en werkwoorden. Niet alle woordsoorten komen dus aan bod, maar alleen degene die ik het meest interessant vind vanuit de invalshoek van de transfertheorie, namelijk de woordsoorten waarbij in de twee geanalyseerde talen systematische verschillen aangetroffen kunnen worden die tot een negatieve transfer kunnen leiden. De woordsoorten worden tevens selectief besproken, met oog voor de meest cruciale verschillen in gebruik. Er wordt dus geenszins gepoogd om een volledige beschrijving van de gegeven woordsoorten te geven. Bij de analyse van de afzonderlijke woordsoorten wordt met name de focus gelegd op de meest essentiële verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands die tot systematische fouten in het NT2-gebruik kunnen leiden.

3.1.1 Zelfstandige naamwoorden

Zowel in het Nederlands als in het Tsjechisch verwijzen zelfstandige naamwoorden (= substantieven/nomina) naar levende wezens (*meisje, politieagent*), niet levende objecten (*tafel, vliegtuig*), maar ook naar activiteiten, processen, eigenschappen, plaatsen en allerlei abstracte zaken (van den Toorn, 1984; Naughton, 2005). Als we substantieven in beide talen beter bekijken, ontdekken we echter een aantal cruciale verschillen. Deze verschillen bespreek ik in deze sectie, ingedeeld in meerdere subhoofdstukken per thema.

3.1.1.1 Lidwoorden

Voor de Nederlandse zelfstandige naamwoorden is het typerend dat ze gebruikt worden in combinatie met speciale functiewoorden die we lidwoorden oftewel artikels noemen. Het Nederlands kent vier lidwoorden: **de**, **het**, **een** en $\emptyset$. Deze functiewoorden geven de bepaaldheid of onbepaaldheid van het substantief aan en staan altijd in de adnominale positie, oftewel vóór het zelfstandig naamwoord, aan het begin van de nominale woordgroep (Van Bart et al., 1998). Een andere karakteristieke eigenschap van Nederlandse lidwoorden is dat hun gebruik niet willekeurig en verplicht is³. Dat houdt in dat een lidwoord niet weggelaten kan worden waar het vereist wordt (Van de Velde, 2010). Welk lidwoord in welke nominale groep gebruikt dient te worden, hangt van een aantal

---

³ Een uitzondering op deze regel vormen eigennamen die geen determiner vereisen en dus zonder lidwoord gebruikt worden (Van Bart et al, 1998).

factoren af. Naar bepaalde zelfstandigheden wordt met de lidwoorden *de* en *het* verwezen, terwijl onbepaalde substantieven gekoppeld worden aan *een* of $\emptyset$. Ook het getal van het substantief speelt een rol. Terwijl *de* en $\emptyset$ met substantieven in zowel het meervoud als het enkelvoud gebruikt worden, verwijzen *het* en *een* altijd naar zelfstandigheden in enkelvoud. Verder is het voor de keuze van het juiste lidwoord bepalend van welk geslacht het substantief is. *De* verwijst in het enkelvoud uitsluitend naar mannelijke en vrouwelijke substantieven en *het* mag aan de andere kant enkel in combinatie met onzijdige substantieven gebruikt worden. In de tabellen 1 en 2 wordt weergegeven op welke manier de verschillende lidwoorden toegepast worden. Tabel 1 geeft aan met welke kenmerken van het zelfstandig naamwoord, zoals (on)bepaaldheid of (on)telbaarheid, de vier lidwoorden gecombineerd kunnen worden en met welke niet.

	Bepaaldheid		Telbaarheid		Getal		Geslacht	
	bepaald	onbep.	telbaar	ontel.	enkelv.	meerv.	man./vrouw.	onzijdig
de	x	-	x	-	x	x	x	x
het	x	-	x	-	x	-	-	x
een	-	x	x	-	x	-	x	x
$\emptyset$	-	x	x	x	x	x	x	x

Tabel 1: Nederlandse lidwoorden I

In tabel 2 worden de ontelbare substantieven achterwege gelaten en er wordt hier een overzicht gegeven van het gebruik van de vier lidwoorden in combinatie met telbare nomina.

	bepaald		onbepaald	
	man./vr.	onzijdig	man./vr.	neutraal
enkelvoud	de	het	een	een
meervoud	de	de	$\emptyset$	$\emptyset$

Tabel 2: Nederlandse lidwoorden II

Naast deze regels bestaan er nog speciale gevallen van het lidwoordgebruik. Zo hebben we in het Nederlands een **generiek** en een **categoriaal** lidwoord (Van Bart et al., 1998). We spreken van een generiek lidwoord wanneer *de* of *het* niet naar een concrete bepaalde zelfstandigheid verwijst, maar naar de algehele soort die het substantief in kwestie vertegenwoordigt, zoals in de volgende zinnen:

(7) De mens is een sociaal wezen.

(8) Wie heeft de microscoop uitgevonden?

Wanneer *een* of $\emptyset$ niet naar een onbepaalde, niet nader gespecificeerde zelfstandigheid verwijst, maar naar ieder die tot een bepaalde categorie behoort, noemen we dit een categoriaal lidwoord, bijvoorbeeld:

(9) Een student werkt nu eenmaal harder.

(Van Bart et al., 1998: 14)

Ook zijn er speciale gevallen waarin telbare lidwoorden in het enkelvoud gebruikt worden met $\emptyset$ (E-ANS). Het gaat bijvoorbeeld om nevenschikkende constructies (*door merg en been*) of vaste combinaties van een substantief met een prepositie (*op school, naar bed*).

In tegenstelling tot het Nederlands kent het Tsjechisch geen lidwoorden. Zoals Uhlířová (1992) demonstreert, kunnen bepaalde adjectieven en pronomina op het semantische niveau de bepaaldheid of onbepaaldheid van het zelfstandig naamwoord uitdrukken, zoals het adjectief *nějaký* (*een*; niet nader gespecificeerde zelfstandigheid) of het aanwijzend voornaamwoord *ten* (*de*; een concrete bepaalde zelfstandigheid). Er is echter een cruciaal verschil tussen deze verwijzende elementen en de Nederlandse lidwoorden. Zo is het gebruik van deze pronomina/adjectieven nooit verplicht (ibid). Ze hebben vooral een semantische functie, maar geen grammaticale functie zoals in het Nederlands. Het weglaten ervan leidt daarom nooit tot ongrammaticale zinnen. In het Nederlands hebben lidwoorden een belangrijke functie binnen de nominale groep, ze zijn namelijk het hoofd van de nominale woordgroep en domineren deze, wat niet het geval is in het Tsjechisch

(Silbrníková, 2013). De Nederlandse DP dient gedomineerd te worden door een *determiner*, daarom leidt het weglaten van het lidwoord in het Nederlands tot ongrammaticale zinnen (Van de Velde, 2010). Lidwoorden zijn echter niet de enige woorden die als determinatoren in het Nederlands functioneren, ook bezittelijke voornaamwoorden kunnen de Nederlandse NP domineren (ibid). Een belangrijke eigenschap van determinatoren is dat ze niet met elkaar gecombineerd kunnen worden; er mag enkel één determinator aanwezig zijn binnen de NP (ibid). Zo kunnen lidwoorden in een NP vervangen worden door een andere determinator, gewoonlijk een bezittelijk of een verwijzend voornaamwoord dat in plaats van het lidwoord de DP domineert, zoals de zinnen in (10) demonstreren:

(10)

a. Ik ga op <u>de</u> fiets.   b. Ik ga op <u>mijn</u> fiets.   c. Ik ga op <u>deze</u> fiets.   d. *Ik ga op fiets.

De combinatie van twee determinatoren leidt tot ongrammaticale zinnen zoals de voorbeelden in (11) laten zien:

(11)

a. *Ik ga op <u>de mijn</u> fiets.   b. *Ik ga op <u>mijn de</u> fiets.   c. *Ik ga op <u>deze mijn</u> fiets.   d. *Ik ga op <u>mijn deze</u> fiets.

De afwezigheid van lidwoorden in het Tsjechisch kan consequenties hebben voor het gebruik van lidwoorden door Tsjechische NT2-leerders. Zoals eerder aangegeven, is het gebruik van lidwoorden met Nederlandse substantieven verplicht, oftewel de spreker dient altijd een keuze te maken tussen *de*, *het*, *een* en $\emptyset$. Voor een Tsjechische NT2-gebruiker kan het een moeilijke taak zijn om de juiste keuze te maken, gezien hij/zij dit niet gewend is te doen in zijn/haar moedertaal. Om het juiste lidwoord te kiezen, moet men een aantal stappen doorlopen. De stappen, die noodzakelijk zijn voor het vaststellen van het juiste lidwoord, zijn opgenomen in Tabel 3.

1. Het geslacht van het substantief bepalen.
2. Het getal (meervoud/enkelvoud) bepalen.
3. Semantische bepaaldheid/onbepaaldheid bepalen.
4. Telbaarheid/ontelbaarheid bepalen.
5. Speciale gevallen uitsluiten (generiek lidwoord, vaste combinatie met een voorzetsel, etc.)
6. De regels voor het Nederlandse lidwoordgebruik kennen, zoals weergegeven in de tabellen 1 en 2.

Tabel 3: Lidwoord in het Nederlands bepalen

Alleen wanneer alle stappen succesvol doorgelopen zijn, kan het juiste lidwoord gekozen en gebruikt worden. Elke fout die de NT2-gebruiker tijdens dit proces maakt, kan mogelijk tot de keuze van een verkeerd lidwoord leiden.

Op basis van het bovengenoemde formuleer ik mijn eerste hypothese:

Hypothese 1

Omdat het Tsjechisch geen lidwoorden kent, verwacht ik dat het lidwoordgebruik voor Tsjechische NT2-leerders een struikelblok zal vormen. Zo kunnen Tsjechische NT2-leerders het moeilijk vinden om de (on)bepaaldheid en/of het geslacht van het zelfstandig naamwoord vast te stellen. Als gevolg daarvan kunnen ze in een bepaalde context een verkeerd lidwoord gebruiken. Ook kunnen ze geneigd zijn om lidwoorden weg te laten, wanneer dit niet toegestaan is.

3.1.1.2 Geslacht

Het Nederlands kent drie grammaticale geslachten, namelijk mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Onzijdige substantieven zijn makkelijk te herkennen, mede dankzij het feit dat het lidwoord *het* uitsluitend aan deze nomina gekoppeld wordt (E-ANS). Zowel mannelijke als vrouwelijke nomina zijn aan de andere kant zogenaamde *de*-woorden en het is daarom ook veel lastiger om het geslacht bij deze woorden te bepalen. Het geslacht van verschillende *de*-woorden kan daarnaast regionaal variëren en er zijn eveneens verschillen tussen geschreven en gesproken taal en ook tussen het taalgebruik van afzonderlijke generaties (ibid). Volgens Stroop (2011) is het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke

substantieven uit het Nederlands vrijwel helemaal verdwenen en zijn er tegenwoordig slechts twee soorten geslacht, namelijk onzijdig en ‘algemeen’. Enkel bij nomina die naar personen verwijzen, is het geslacht duidelijk; in dit geval komt het grammaticale geslacht meestal overeen met het biologische geslacht van de persoon waarnaar verwezen wordt (E-ANS).

Het geslacht van een substantief heeft een aantal belangrijke gevolgen. Zo is het geslacht belangrijk voor de juiste keuze van het lidwoord. Daarnaast is het geslacht bepalend voor de keuze van het juiste voornaamwoord waarmee aan het betreffende substantief wordt gerefereerd (ibid). Het voornaamwoord moet overeenkomen met zijn *referent*, d.w.z. met het substantief waar het naar verwijst.

Verder is het geslacht van het substantief bepalend voor de keuze van het juiste betrekkelijke, aanwijzende en vragende voornaamwoord. De gevolgen voor het gebruik van voornaamwoorden worden nader besproken in de sectie ‘Voornaamwoorden’ (zie Bijlage IV).

Ten slotte speelt het geslacht een belangrijke rol bij het toekennen van een inflectie-uitgang aan adjectieven (ibid). Meer hierover staat in het hoofdstuk ‘Attributieve adjectieven’ (zie Bijlage IV).

Ook in het Tsjechisch wordt een onderscheid gemaakt tussen mannelijke, vrouwelijke en onzijdige substantieven. In het Tsjechisch worden geen lidwoorden gebruikt, maar het geslacht is bepalend voor de inflectie van adjectieven, sommige voornaamwoorden en adjectieven die in adnominale positie staan en met het substantief congrueren (Naughton, 2005). Tsjechische NT2-leerders dienen het geslacht van afzonderlijke Nederlandse substantieven te leren, zodat ze bijvoorbeeld het juiste lidwoord kunnen gebruiken en met de juiste voornaamwoorden aan de substantieven kunnen refereren. Het is mogelijk dat op dit gebied transfer vanuit de moedertaal optreedt, wanneer aan een Nederlands woord het grammaticale geslacht van zijn Tsjechische equivalent wordt toegeschreven.

3.1.2 Werkwoorden

3.1.2.1 Aspect en tijd

Een bijzondere eigenschap van Tsjechische werkwoorden is dat ze in hun non-finiete basisvorm altijd informatie bevatten over de aspectuele categorie waartoe ze behoren (Janda & Townsend, 2000). Elke Tsjechische infinitief is namelijk of voltooid, of onvoltooid. De meeste werkwoorden hebben dan hun aspectuele tegenhanger; een werkwoord met dezelfde betekenis, maar met een ander aspect. De meeste werkwoorden vormen dus zgn. aspectuele paren, waarbij het ene werkwoord voltooid is en het andere onvoltooid (ibid). Deze paren verschillen in hun vorm. Meestal hebben deze paren dezelfde stam en wordt er een prefix toegepast om van een onvoltooide infinitief een voltooide infinitief te maken. In sommige gevallen wordt echter een ander suffix toegepast of wordt de stam gemodificeerd, zoals de voorbeelden in Tabel 4 demonstreren:

Onvoltooid	Voltooid	Nederlands
psát	napsat	schrijven
dělat	udělat	doen/maken
vařit	uvařit/navářit	koken
mlátit	zmlátit	slaan
volat	zavolat	bellen
schovávat	schovat	verstoppen
provádět	provést	uitvoeren

Tabel 4: Aspect bij Tsjechische infinitieven

Het Nederlands kent geen aspectuele paren van werkwoorden. Waar het Tsjechisch telkens een paar werkwoorden heeft die inherent voltooid of onvoltooid zijn, maakt het Nederlands gebruik van verschillende werkwoordelijke tijden om de (on)voltooidheid uit te drukken. Onvoltooid tegenwoordige tijd (OTT) is gewoonweg de vervoegde vorm van het infinitief, bestaande uit de stam en een eventuele inflectie *-t* of *-en*. Voltooid tegenwoordige tijd (VTT) bestaat uit het hulpwerkwoord *hebben* of *zijn* en een voltooid deelwoord, een speciale vorm van het zelfstandige werkwoord, typisch gekenmerkt door het prefix *ge-* en het suffix *-t* of *-d*. Bij onvoltooid verleden tijd (OVT) wordt de stam met *-de/-den* of *-te/-ten*

gecombineerd. Bij voltooid verleden tijd (VVT) worden dan de verledentijdsvormen van de hulpwerkwoorden *zijn* en *hebben* gebruikt, met name *was/ waren* en *had/hadden*, in combinatie met het voltooid deelwoord. De verschillende werkwoordelijke tijden worden weergegeven in Tabel 5.

	tegenwoordige tijd	verleden tijd
onvoltooid	ik hoop	ik hoopte
voltooid	ik heb gehoopt	ik had gehoopt

Tabel 5: Werkwoordstijden in het Nederlands

In het Nederlands wordt het aspect en de tijd van werkwoorden uitgedrukt door middel van hulpwerkwoorden en modificatie van hetzelfde werkwoord met behulp van affixen. In het Tsjechisch zijn daarentegen minder technische mogelijkheden wat de werkwoordelijke tijd- en aspectvorming betreft en wordt er dezelfde variatie bereikt, omdat er aspectuele paren van infinitieven bestaan. Zo bestaat er slechts één soort van morfologische verledentijdsvorming. De stam neemt een van de suffixen *-l/-la/-li/-lo/-ly* aan, afhankelijk van de persoon. In de eerste en tweede persoon wordt daarnaast ook gebruik gemaakt van het hulpwerkwoord *být (zijn)*. In tegenstelling tot het Nederlands congrueert zowel het zelfstandige naamwoord als het hulpwerkwoord met persoon en zelfs geslacht. Wanneer men de twee werkwoorden, die het aspectuele paar vormen, in de verledentijdsvorm gebruikt, ontstaan er dankzij het aspectuele contrast twee verschillende betekenissen. Verledentijdsvorm van de voltooide infinitief komt qua betekenis het meest in de buurt van de Nederlandse VTT. De onvoltooide infinitief is in de verleden tijd ongeveer gelijk aan de Nederlandse OVT. Tabel 6 geeft de verledentijdsvorming in het Tsjechisch weer.

	onvoltooid	voltooid
infinitief	vařit <i>koken</i>	uvařit <i>koken</i>
verleden tijd	já jsem vařila <i>Ik kookte.</i>	já jsem uvařila <i>Ik heb gekookt.</i>

voorbeeldzin	Já jsem vařila polévku.	Já jsem uvařila polévku.
betekenis	Ik kookte soep. (OVT)	Ik heb soep gekookt. (VTT)

Tabel 6: Verleden tijd in het Tsjechisch

Onvoltooide infinitieven verwijzen in de verleden tijd naar een activiteit die in het verleden is begonnen, maar geven geen informatie over het beëindigen ervan of over het bereiken van een concreet doel; het gaat vooral om de beschrijving van de activiteit zelf. Voltooide infinitieven hebben altijd betrekking op een beëindigde, afgeronde activiteit, meestal gekoppeld aan een behaald doel of resultaat. In het Tsjechisch worden dus twee infinitieven gebruikt in dezelfde verledentijdsvorm en in het Nederlands één infinitief in twee verschillende werkwoordelijke tijden om ongeveer dezelfde betekenissen te genereren. Hoewel er in de twee talen verschillende strategieën gebruikt worden om de (on)voltooidheid van het werkwoord uit te drukken, bestaan er op het semantische niveau equivalenten van verschillende aspectuele niveaus.

3.1.2.2 Hulp- en koppelwerkwoorden

Naast zelfstandige werkwoorden die de betekenis van het werkwoordelijke gezegde bepalen, bestaan er zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands hulp- en koppelwerkwoorden. Hulpwerkwoorden modifieren de betekenis van het zelfstandige werkwoord (E-ANS.). Tot de bekendste soorten behoren de hulpwerkwoorden van tijd. De Nederlandse hulpwerkwoorden van tijd zijn *zullen*, *hebben* en *zijn*. Het grootste verschil tussen het Tsjechisch en het Nederlands op dit vlak is dat er in het Tsjechisch in de verleden tijd voor alle werkwoorden slechts één hulpwerkwoord gebruikt wordt, namelijk het werkwoord *být* (*zijn*), terwijl sommige Nederlandse werkwoorden in voltooide vorm met het hulpwerkwoord *hebben* gecombineerd dienen te worden en andere met *zijn*:

(12)

Ik heb soep gekookt.	Ik ben naar huis gegaan.
Ik had het niet gezien.	Het ijs was gesmolten.

Hypothese 2:

In het Nederlands worden twee hulpwerkwoorden van de voltooidetijdsvormen gebruikt, terwijl in het Tsjechisch enkel het werkwoord *zijn* (*být*) als koppelwerkwoord van tijd functioneert. Ik verwacht dat Tsjechische NT2-gebruikers het lastig vinden om het juiste hulpwerkwoord van tijd te kiezen, waardoor in hun taalgebruik fouten kunnen ontstaan zoals:

*Hoe heeft het heelal ontstaan?

*Ik heb niet lang gebleven.

*Ik ben lang gewacht.

3.2 Syntaxis

In dit onderdeel worden de syntactische structuren van het Tsjechisch en het Nederlands onderzocht. Er wordt vooral gekeken naar de manier waarop enkelvoudige en samengestelde zinnen in beide talen worden gevormd. Zoals in het vorige onderdeel wordt ook op het syntactische niveau voornamelijk gezocht naar de verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands en op basis daarvan zullen hypothesen over NT2-verwerving door Tsjechische sprekers geformuleerd worden.

In dit hoofdstuk heb ik gebruik gemaakt van Donaldson (2008), Hawkins (2001), Janda & Townsend (2000) en van den Toorn (1984). De voorbeelden zijn gedeeltelijk overgenomen uit de gebruikte literatuur en deels door mijzelf bedacht.

3.2.1 Enkelvoudige zinnen

Wanneer er zich in een zin slechts één persoonsvorm bevindt, spreken we van een enkelvoudige zin. Deze zinnen noemen we ook hoofdzinnen. In dit onderdeel richt ik me enkel op de woordvolgorde in mededelende zinnen.

De meest gangbare woordvolgorde in Nederlandse zinnen is **SVO** (Subject Verbum Object). De persoonsvorm kan in Nederlandse hoofdzinnen over het algemeen niet gescheiden worden van het subject. In een standaardzin staat op de eerste positie het onderwerp, gevolgd door de persoonsvorm en pas daarna komen alle overige zinsdelen. Het Nederlandse werkwoord dient altijd de tweede positie in de zin te vervullen. Dit wordt ook wel **Verb Second** of de **V2-regel** genoemd. Het is mogelijk dat een zin met een ander zinsdeel begint dan met het onderwerp. In dit geval dienen het onderwerp en de persoonsvorm omgedraaid te worden, zodat de V2-regel niet geschonden wordt en het werkwoord zijn obligatorische tweede positie in de zin behoudt. Dit proces van verplaatsing van het subject ten opzichte van de persoonsvorm noemen we **inversie**. De voorbeelden in (13) demonstreren de woordvolgorde in Nederlandse hoofdzinnen:

(13)

a. *Peter morgen gaat op vakantie. Peter gaat morgen op vakantie.

Morgen **gaat Peter** op vakantie. (**inversie**)

b. *Het vaak **regent** in Nederland.
Het regent vaak in Nederland.
 In Nederland **regent het** vaak. (**inversie**)

Het Nederlands kent dus vaste regels wat de woordvolgorde in hoofdzinnen betreft. Het Tsjechisch is daarentegen veel flexibeler. Dankzij het complexe naamvalsysteem en de bijbehorende inflectionele morfologie is de functie van de afzonderlijke zinsdelen transparanter en de woordvolgorde hierdoor vrijer. Janda & Townsend (2000, p. 86) merken daarbij op:

„Clauses can appear in a variety of guises depending upon negation, mood, voice, and the use of reflexives, reciprocals, and causatives.“

Elke Tsjechische zin kan dus in verschillende woordvolgordes verschijnen. Hoewel SVO net als in het Nederlands het meest gangbaar is, behoren OVS, OSV en SOV eveneens tot de geaccepteerde woordvolgordes. In tegenstelling tot het Nederlands wordt in het Tsjechisch de V2-regel niet gebruikt en kunnen de persoonsvorm en het onderwerp van elkaar gescheiden worden door andere zinsdelen. Tabel 7 geeft de verschillende woordvolgordes weer die in het Tjechisch toegestaan zijn.

SVO	Anna zná toho muže.	Anna kent die man.
OVS	Ty muže zná Anna.	Die mannen kent Anna. ??
OSV	Toho muže Anna zná.	*Die man Anna kent.
SOV	Anna toho muže zná.	*Anna die man kent.
SVO+ geen V2	Anna už dlouho zná toho muže.	*Anna al lang kent die man.

Tabel 7: Woordvolgorde in het Tsjechisch

Hypothese 3:

De woordvolgorde in enkelvoudige mededelende zinnen is in het Tsjechisch veel vrijer dan in het Nederlands. In het Tsjechisch worden woordvolgordes gebruikt die in het Nederlands niet mogelijk zijn. De V2-regel wordt niet verplicht toegepast en er kunnen verschillende zinsdelen staan tussen de persoonsvorm en het onderwerp van de zin. Ik verwacht daarom bij Tsjechische NT2-sprekers het gebruik van een vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands is toegestaan. Zo kunnen ze bijvoorbeeld geneigd zijn OSV- of SOV-formaties te gebruiken of de V2-regel te overtreden doordat ze de inversie van het subject en de persoonsvorm niet uitvoeren.

3.2.2 Samengestelde zinnen

In beide talen kunnen zinnen met elkaar verbonden worden om complexe oftewel samengestelde zinnen te vormen. Aan de hand van de manier waarop de zinnen zich tot elkaar verhouden, onderscheiden we nevenschikking en onderschikking.

3.2.2.1 Nevenschikking

Zowel Tsjechische als Nederlandse zinnen kunnen aan elkaar gekoppeld worden door middel van zgn. nevenschikkende voegwoorden. Het Nederlands kent een aantal nevenschikkende voegwoorden met verschillende semantische functies en de meeste hebben een vergelijkbaar equivalent in het Tsjechisch:

aaneenschakelende voegwoorden	en noch	a, i ani
tegenstellende voegwoorden	maar of	ale nebo
oorzakelijke voegwoorden	want dus	neboť takže

Tabel 8: Nevenschikkende voegwoorden

Daarnaast kunnen een aantal bijwoorden als nevenschikkende voegwoorden functioneren:

bovendien	kromě toho, navíc
ook	také
daarentegen	oproti tomu
toch	přece
...	...

Tabel 9: Bijwoorden met een nevenschikkende functie

Terwijl nevenschikkende voegwoorden in het Nederlands geen woordvolgordeverandering teweegbrengen, dient na bijwoorden inversie van het onderwerp en de persoonsvorm op te treden. Zoals ik eerder heb vermeld, worden persoonlijke voornaamwoorden in de onderwerpspositie in het Tsjechisch weggelaten. Pro-drop, zoals we dit verschijnsel noemen, komt in hoofdzin II vaak voor, omdat daarin meestal verwezen wordt naar het onderwerp in zin I.

(14)

a. Jan blijft thuis. Hij is verkouden.	Jan zůstane doma. Je nachlazený. Jan blijft thuis. Is verkouden
b. Jan blijft thuis, <u>want</u> hij is verkouden.	Jan zůstane doma, <u>neboť</u> je nachlazený. Jan blijft thuis want is verkouden
c. Jan voelt zich moe, <u>bovendien is hij</u> verkouden.	Jan se cítí unavený, <u>navíc</u> je nachlazený. Jan voelt zich moe bovendien is verkouden

3.2.2.2 Onderschikking

Wanneer een van de twee zinnen in een samengestelde zin vervangen kan worden door een zinsdeel, gaat het om een bijzin die ondergeschikt is aan een hoofdzin. Bijzinnen worden met hoofdzinnen samengevoegd door middel van onderschikkende voegwoorden, maar ook betrekkelijke voornaamwoorden kunnen een bijzin introduceren. In beide talen bestaat een heel scala aan onderschikkende voegwoorden:

omdat	protože
dat	že
terwijl	zatímco
wanneer	když
als	jestli, až
hoewel	ačkoli
...	...

Tabel 10: Onderschikkende voegwoorden

Op basis van de functie van de bijzin onderscheiden we in beide talen onderwerpszinnen, gezegdezinnen, betrekkelijke bijzinnen, lijdendvoorwerpszinnen, etc.

Wat de woordvolgorde in de bijzin betreft, is deze in het Nederlands heel anders dan in de hoofdzin. Terwijl in de hoofdzin het onderwerp en de persoonsvorm onscheidbaar zijn, dient de persoonsvorm in de bijzin van het onderwerp gescheiden te worden en aan het einde van de zin geplaatst te worden. De vaste volgorde van de Nederlandse bijzinnen is dus **SOV**. Tsjechische bijzinnen hebben geen speciale woordvolgorde. Net als in hoofdzinnen zijn ook in bijzinnen meerdere volgordes mogelijk, maar de meest frequente, minst gemarkeerde volgorde is **SVO**, net als in hoofdzinnen. Deze volgorde is echter ongrammaticaal in het Nederlands:

SOV	Vím, že Jan peníze má.	Ik weet dat Jan geld heeft.
SVO	Vím, že Jan má peníze.	*Ik weet dat Jan heeft geld.
VSO	Vím, že má Jan peníze.	*Ik weet dat heeft Jan geld.
OSV	Vím, že peníze Jan má.	*Ik weet dat geld Jan heeft.
OVS	Vím, že peníze má Jan.	*Ik weet dat geld heeft Jan.

Tabel 11: Woordvolgorde in bijzinnen

Wanneer een samengestelde zin met een bijzin begint, dient er inversie op te treden in de hoofdzin, net als wanneer er een ander zinsdeel voor staat. In het Tsjechisch hoeft geen inversie toegepast te worden.

(15)

Dat **Jan geld heeft**, weet ik al lang.
(**SOV** + inversie)

Hypothese 4:

In Nederlandse bijzinnen dient de persoonsvorm naar het einde van de zin verplaatst te worden. De enige correcte volgorde is daarom SOV. In het Tsjechisch zijn meerdere volgordes mogelijk, maar SVO behoort tot de meest frequente. Ik voorspel dat Tsjechische NT2-gebruikers foutieve woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen gaan hanteren, met name SVO.

3.3 Fonologie

Een nauwkeurige en goed verzorgde uitspraak is noodzakelijk om je verstaanbaar te maken in een taal. Moedertaalsprekers verwerven meestal zonder problemen het klanksysteem, intonatie en de verschillende fonologische regels van hun moedertaal en passen deze impliciete kennis automatisch en moeiteloos toe in de spraakproductie. Tweedetaalleerders vinden het daarentegen vaak moeilijk om de fonetische en fonologische eigenschappen van een vreemde taal onder de knie te krijgen, vooral wanneer deze afwijken van hun moedertaal of helemaal nieuw voor ze zijn. Uitspraakproblemen zoals de productie van verkeerde klanken of een afwijkende beklemtoning behoren daarom ook tot de meest hardnekkige fouten in het T2-gebruik die moeilijk uit te roeien zijn en zelfs bij zeer gevorderde taalgebruikers aanwezig blijven. De invloed van de moedertaal in de verwerving van een tweede taal op het fonologische niveau is onmiskenbaar en verdient daarom veel aandacht in deze scriptie. In dit onderdeel neem ik de fonologische systemen van het Tsjechisch en van het Nederlands onder de loep. Eerst bespreek ik het klanksysteem en vervolgens komt het klemtoonsysteem van beide talen aan bod. De informatie over de fonologie van het Tsjechisch en het Nederlands komt uit Nováková (2007, 2008a), Booij (1995), Janda & Townsend (2000), Kerstens et al. (1997), Trommelen & Zonneveld (1989) en de website van de Freie Universität Berlin (anoniem A, online). Daarnaast maakte ik gebruik van de tabel met het internationale fonetische alfabet op de website van de International Phonetic Association oftewel IPA (anoniem B, online). De voorbeelden komen uit de bovengenoemde literatuur of zijn door mij verzonnen.

3.3.1 Klanksysteem

3.3.1.1 Klinkers

Het Tsjechisch kent 5 korte klinkers die allemaal een lange tegenhanger hebben:

kort	[a] [e] [i] [o] [u]
lang	[a:] [e:] [i:] [o:] [u:]

Tabel 12: Tsjechische klinkers

Deze paren van klinkers verschillen enkel in lengte van elkaar; de kwalitatieve eigenschappen zoals kleur, openheid, hoogte of gespannenheid blijven dus onveranderd. In het Nederlands bestaan 13 klinkers: 5 korte klinkers, 7 lange klinkers en de ‘stomme e’ oftewel sjwa:

kort	[ɛ] [ɑ] [ɔ] [ɣ] [ɪ]
lang	[i] [y] [u] [e] [ø] [o] [a]
sjwa	[ə]

Tabel 13: Nederlandse klinkers

We kunnen stellen dat de klinkers [ɔ] en [o], en [ɛ] en [e] ook contrastieve paren vormen, maar de paarvorming ziet er anders uit dan in het Tsjechisch. Terwijl in het Tsjechisch de lange klinkers enkel in de lengte van hun tegenhanger verschillen, zien we bij de Nederlandse klinkerduo's ook kleurverschillen, uitgedrukt door de hoogte, openheid of gespannenheid. Zo zijn bijvoorbeeld de lange klinkers hoger dan de korte klinkers. In het Tsjechisch zijn contrastieve paren zoals [ɛ] en [e] of [ɔ] en [o] niet bekend. De klinkers [e] en [o], gedragen zich bovendien in het Nederlands anders dan in het Tsjechisch. In het Nederlands is namelijk sprake van een gedeeltelijke diftongering in de realisatie van deze klinkers. Zo is bij /e/ en /o/ een subtiele overgang naar [i], respectievelijk [u] waarneembaar. De lange klinkers /e/ en /o/ worden dus in het Nederlands als [eⁱ], respectievelijk als [o^u] gerealiseerd. Bij de Tsjechische lange klinkers treedt aan de andere kant geen diftongering, maar slechts verlenging op en is de uitspraak [e:] en [o:]. Verder zijn de klinkers [Y], [y] en de sjwa voor Tsjechische sprekers volkomen nieuwe klanken die verworven dienen te worden.

Hypothese 5:

Tsjechische NT2-sprekers hebben moeite met de diftongering van de Nederlandse lange klinkers /e/ en /o/ en spreken deze daarom ongediftongeed uit, op dezelfde manier als in het Tsjechisch, namelijk als [e:] en [o:].

Hypothese 6:

De klanken [Y] en [y] zullen een knelpunt vormen, omdat deze in het Tsjechisch onbekend zijn. Het is aannemelijk dat deze klinkers als [i], respectievelijk [i:] gerealiseerd zullen worden, omdat deze Tsjechische klinkers het meest op [Y] en [y] lijken. In de uitspraak van de Tsjechische NT2'ers verwacht ik daarom nauwelijks tot geen contrast tussen bv. de woorden *dit* en *dut* of *hier* en *huur*.

3.3.1.2 Diftongen

Voor het Tsjechisch is een opmerkelijke onverdraagzaamheid tegenover combinaties van klinkers oftewel diftongen typerend. Er bestaan drie diftongen, waarvan slechts de laatste in de oorspronkelijk inheemse woordstammen voorkomt:

[au] auto, gauč	auto, bank
[eu] leukémie, euro	leukemie, euro
[ou] houba, louka	paddenstoel, weiland

Tabel 14: Tsjechische diftongen

Het Nederlands kent 3 diftongen:

[œy]	lui, vuist
[ɛi]	rijp, mei
[ɑu]	rauw, hout

Tabel 15: Nederlandse diftongen

Geen van deze drie diftongen komt voor in het Tsjechisch. De laatste twee diftongen lijken enigszins op de Tsjechische klankencombinaties [aj] en [au]. De eerstgenoemde tweeklank [œy] kenmerkt zich door een specifieke manier van articulatie, waarbij vanuit een geopende positie meerdere klinkers soepel in elkaar overgaan, wat in het Tsjechisch niet voorkomt.

Hypothese 7:

De Nederlandse tweeklanken zijn voor de Tsjechische NT2'ers moeilijk te verwerven omdat ze niet met de Tsjechische diftongen overeenkomen. De moeilijkste diftong is 'ui' [œy] die Tsjechische NT2-sprekers door de specifieke manier van articulatie niet goed kunnen uitspreken. Ze zullen waarschijnlijk geneigd zijn deze tweeklank als een combinatie uit te spreken die ze kennen vanuit hun moedertaal, namelijk als [au] of [aj]. De uitspraak van [œy] zal in ieder geval vaak afwijken van die van de moedertaalsprekers.

3.3.1.3 Medeklinkers

Medeklinkers die in het Tsjechisch en in het Nederlands vergelijkbaar zijn, hoewel de manier van articulatie enigszins kan verschillen, zijn:

[p]	plus	plus
[b]	bratr	broer
[t]	tramvaj	tram
[d]	den	dag
[s]	spolu	samen
[f]	fuj	foei
[x]	chechtat	giechelen
[h]	hurá	hoera
[j]	Jan	Jan
[g]	gól	goal
[k]	kuře	kip
[l]	líný	lui
[m]	matka	moeder
[n]	nos	neus

Tabel 16: Medeklinkers

De bilabiaale plosieven [p] en [b] vormen in beide talen een contrastief paar: stemloos en stemhebbend, net als de plosieven [t] en [d]. Dit heeft consequenties voor verschillende

fonologische processen waar ik nader op inga in het hoofdstuk ‘Fonologische processen’ (Bijlage IV).

De fricatieven [s] en [f] zijn beide stemloos en hebben zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands hun stemhebbende tegenhangers, met name [z] en [v]. Terwijl dit verschil in het Tsjechisch sterk waarneembaar is, vervaagt het contrast tussen de stemhebbende en stemloze fricatieven in het Nederlands steeds meer. Zo worden de stemhebbende varianten [z] en [v] steeds vaker als stemloos uitgesproken. In welke mate dit gebeurt is echter sterk individueel en regio-afhankelijk.

De velaire fricatief [x] is stemloos en heeft in het Nederlands de stemhebbende tegenhanger [ɣ], terwijl het Tsjechisch alleen de stemloze [x] kent. Net als bij de fricatieven /s/ en /z/, en /v/ en /f/ is het contrast tussen [x] en [ɣ] in grote mate verloren gegaan, vooral in de realisatie aan het begin van het woord. Ook in dit geval varieert de realisatie per regio en individu.

De velaire plosief [g] komt in beide talen vooral in leenwoorden voor. Daarnaast functioneert [g] zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands als de allofoon van /k/ in de positie vóór een stemhebbend plosief:

(16)

zakdoek	[zakduk]
někdý	[ɲegdi]

De realisatie van /r/ vertoont in het Nederlands een grote individuele en regionale variatie. Daarnaast speelt de positie in een woord een rol bij de realisatie. Tot de mogelijke realisaties behoren o.a. de alveolaire allofonen [r] en [r̥] en de uvulaire medeklinkers [R] en [ʁ]. In het Tsjechisch wordt de alveolaire [r] gebruikt. De bijzondere eigenschap van de Tsjechische [r] is, dat die samen met de medeklinker [l] het vermogen heeft om als klinker in een syllabe te functioneren:

(17)

bra-tr	broer
prst	vinger
plst'	vilt
zhl-tat	opslokken

Naast de reeds besproken stemhebbende fricatief [ɣ] zijn er nog twee andere Nederlandse medeklinkers die niet behoren tot de inventaris van het Tsjechisch. Het gaat om de klanken [ŋ] en [v]. De velaire neusklank [ŋ] bestaat in het Tsjechisch slechts als een allofoon van /n/ in de positie vóór de velaire plosieven [k] en [g], die zelf geen verandering ondergaan en duidelijk worden uitgesproken:

(18)

maminka	[mamiŋka]	moeder
bingo	[biŋgo]	bingo

In het Nederlands wordt de combinatie van /n/ en /k/ precies zoals in het Tsjechisch gerealiseerd, als een nasale velaire medeklinker [ŋ] gevolgd door een niet-gereduceerde plosief [k]:

(19)

links	[lɪŋks]
bank	[baŋk]

De combinatie van /n/ en /g/ leidt in het Nederlands, in tegenstelling tot het Tsjechisch, tot deletie van /g/:

(20)

ring	[rɪŋ]
bang	[baŋ]

belangrijk [bəlɑŋrɛik]

Deletie van /g/ komt in het Tsjechisch niet voor. De [ŋ] kan enkel gerealiseerd worden, wanneer die gevolgd wordt door een vol uitgesproken plosief, zoals in de voorbeelden in (18).

De labiodentale approximant [v] wordt orthografisch meestal als 'w' weergegeven:

(21)

water [vatər]
wreed [vred]

Deze realisatie lijkt het meest op de stemhebbende Tsjechische fricatief [v].

In de coda wordt de klank bilabiaal gerealiseerd, zoals in de woorden *nieuw* /niu/, *ruw* /ryv/ of *leeuw* /lev/. Deze realisatie komt in het Tsjechisch niet voor.

Het Tsjechisch beschikt als enige Europese taal over de unieke alveolaire medeklinker [ř]:

křik [křik] geschreeuw

Verder zijn de medeklinkers **c** [ts], **č** [tʃ], **š** [ʃ], **ť**/t [c], **ď**/d [j], **ň**/n [ɲ] en **ž** [ʒ] zeer gebruikelijk in het Tsjechisch:

(22)

cesta	[tsesta]	weg
čára	[tʃa:ra]	lijn
šťěstí	[ʃcesci:]	geluk
tělo	[celo]	lichaam
dělo	[jelo]	kanon
dlaň	[dlaɲ]	handpalm
žába	[ʒa:ba]	kikker

Deze klanken komen in Nederlandse woordstammen over het algemeen niet voor. Een uitzondering vormen leenwoorden, bijvoorbeeld de [ʒ] in *jury* of de [ʃ] in *chique*, en onomatopoeën zoals *tjilpen*, uitgesproken met [c]. Daarnaast zijn [ʃ], [c] en [ɲ] een allofonische variatie van /s/, /t/ en /n/, respectievelijk, wanneer ze gevolgd worden door /j/.

(23)

tasje	ta[ʃ]e
lintje	lin[c]e
bonje	bo[ɲ]e

Hypothese 8:

In het Tsjechisch dient de nasale medeklinker [ŋ] altijd gevolgd te worden door een niet gereduceerde plosief. De deletie van /g/ na deze neusklank komt in het Tsjechisch niet voor. Op basis daarvan neem ik aan dat Tsjechische NT2-leerders /g/-deletie niet kunnen toepassen en de /g/ als [k] (aan het einde van het woord) of als [g] gaan realiseren. Zo zullen bijvoorbeeld de woorden *bang* en *bank* allebei als [baŋk] gerealiseerd worden en *koning* als [koniŋk]. *Belangrijk* en *jongen* zullen dan allebei met [ŋg] uitgesproken worden, zoals in *bingo* [biŋgo].

3.3.2 Woordklemtoon

Het Tsjechisch en het Nederlands zijn allebei talen met een vast woordklemtoonpatroon. In elk woord bevindt zich telkens één hoofdklemtoon die vast is en die niet willekeurig geplaatst kan worden. Het is in de gesproken taalproductie zeer belangrijk om de klemtoon op de juiste syllabe te plaatsen, omdat een verkeerde beklemtoning tot verwarring en een slechte verstaanbaarheid kan leiden. Bij ambigue woorden, zoals bijvoorbeeld het Nederlandse *voorkomen* bepaalt de beklemtoning de betekenis van het woord waardoor een verkeerde beklemtoning tot miscommunicatie kan leiden.

3.3.2.1 Ongelede woorden

Bij ongelede oftewel monomorfemische Nederlandse woorden wordt de klemtoon op een andere manier bepaald dan bij afgeleide woorden, die uit minstens twee morfemen bestaan. Daarom worden ze hier apart behandeld. Het patroon van beklemtoning van ongelede woorden in het Nederlands lijkt op het eerste gezicht moeilijk te doorgronden. In verschillende woorden kan de hoofdklemtoon op de laatste, voorlaatste of voorvoorlaatste lettergreep vallen, maar nooit verder dan op de derde lettergreep van rechts:

tri- <u>ó</u> mf	a-dvo- <u>ká</u> at	ma-ca- <u>ró</u> -ni
<u>kí</u> -lo	a- <u>gén</u> -da	se- <u>bás</u> -to-pol
	<u>á</u> l-ma-nak	* <u>ó</u> -o-o-o

Tabel 17: Klemtoon in Nederlandse ongelede woorden

Hoewel de beklemtoning willekeurig kan lijken, is dat niet zo. Als bewijs van een vast klemtoonpatroon dienen bijvoorbeeld experimenten met het voorlezen van nonsenswoorden, waarbij moedertaalsprekers aan dezelfde lettergrepen klemtoon toekennen. Hoewel het Nederlandse klemtoonsysteem relatief ingewikkeld is, zijn er duidelijke patronen te bespeuren. Zo is het basisritme van het Nederlands een trochee, wat inhoudt dat van een paar syllabes telkens de linkersyllabe beklemtoond is (*tá-da, tá-da, tá-da*). In jambische talen wordt aan de andere kant de rechtersyllabe beklemtoond (*ta-dá, ta-dá, ta-dá*). Syllaben worden in het Nederlands vanaf rechts in paren opgedeeld. Dat betekent dat in *advokaat dvo-kaat* één paar vormt ipv. *a-dvo*:

(24)

a-(dvo-káat)

Verder wordt in het Nederlands de klemtoon aan de meest rechtse kandidaat in een woord toegekend. Als kandidaat wordt gezien een lettergreep die strookt met de opdeling in paren

vanaf rechts en met het trocheïsche ritme. Op basis van deze regels wordt de klemtoon aan de voorlaatste lettergreep toegekend, zoals bijvoorbeeld in de woorden *macaróni* of *agéndá*:

(25)

(ma-ca)-(ró-ni) a-(gén-da)

Woorden zoals *advokáat* of *álmanak* lijken de bovengenoemde regels te schenden. Dit komt omdat de regels niet compleet zijn. Wat verder een rol speelt, is of de laatste lettergreep gesloten of open is. Gesloten lettergrepen die een korte klinker bevatten en op één medeklinker eindigen, zijn extrametrisch oftewel klemtoonafstotend en zijn dus uitgesloten voor het toekennen van klemtoon. Gesloten lettergrepen die een lange klinker bevatten of op twee medeklinkers eindigen, worden juist als superzwaar geteld en krijgen de hoofdklemtoon toegekend, tegen het trocheïsche ritme in. In *advokáat* is dus de laatste lettergreep beklemtoond, omdat deze superzwaar is. In *álmanak* valt dan de klemtoon op de eerste lettergreep, omdat de laatste syllabe extrametrisch is.

Samenvattend kunnen we dus vaststellen dat de klemtoon in het Nederlands in principe op de voorlaatste lettergreep ligt. De klemtoon kan ook op de laatste lettergreep vallen, wanneer deze als superzwaar telt, of op de voorvoorlaatste, wanneer de laatste syllabe van het woord extrametrisch is.

In het Nederlands zijn echter ook woorden die afwijken van het vaste klemtoonpatroon, bijvoorbeeld omdat ze uit een andere taal met de originele klemtoon geleend zijn:

(26)

bon-bón pa-ra-plú Cá-na-da A-mé-ri-ka
--

In deze woorden is de klemtoon niet logisch af te leiden en dient dus geleerd te worden.

3.3.2.2 Gelede woorden

De regels zoals hierboven beschreven zijn enkel van toepassing op monomorfemische woorden. Wanneer een woord uit de stam en één of meerdere affixen bestaat, zijn er heel andere klemtoonpatronen waarneembaar. Zo onderscheiden we in het Nederlands klemtoongevoelige en klemtoonneutrale suffixen oftewel Klasse I, respectievelijk Klasse II suffixen. Klasse I suffixen zijn overwegend superzware lettergrepen die de hoofdklemtoon krijgen. De klemtoon wordt zodanig van de stam naar het suffix verplaatst. Het gaat onder andere om de suffixen *-aal*, *-eel*, *-ant*, *-uur* en *-iek*:

(27)

nórm – norm áal
commércie - commerci éel
rést - rest ánt
architéct - architect úur
mótor – motor íek

Klasse II suffixen worden pas na het toekennen van de klemtoon aan het oorspronkelijke woord toegevoegd en zijn dus altijd onbeklemtoond. Bij de toevoeging van deze suffixen blijft de oorspronkelijke klemtoon intact. Tot deze groep behoren bijvoorbeeld de suffixen *-heid*, *-aar*, *-schap*, *-je*, *-tje* en *-achtig*:

(28)

verlégen – verlégenheid
léugen - léugenaar
kampióen - kampiósenschap
pák - pákje
áppel - áppeltje
twíjfel – twíjfelachtig

Daarnaast bestaat er een speciale klasse suffixen die zelf geen klemtoon dragen, maar wel tot klemtoonverschuiving in de woordstam leiden. Over deze eigenschappen beschikken bijvoorbeeld de gebonden morfemen *-ig*, *-lijk*, *-baar* en *-isch*:

(29)

régelmaat – regelmátig
óngemak – ongemákkelijk
úitklap – uitklápbaar
próza – prozáisch

Bij samengestelde woorden die uit twee vrije morfemen bestaan, is de woordsoort bepalend. Bij zelfstandige naamwoorden bevindt de klemtoon zich in het linkerdeel van het samengestelde woord:

(30)

studénten -huis
verkéers -bord
básis -school
universitéits -bibliotheek

Bij samengestelde adjectieven vinden we de klemtoon over het algemeen in het rechterdeel van het woord:

(31)

bloed- móoi
peper- dúur
stok- óud
hoog- begáafd

Bij werkwoorden, zoals reeds aan bod is gekomen, zijn scheidbare suffixen beklemtoond en onscheidbare juist niet:

(32)

ú itvinden	ver stá an
ó pgeven	her kén nen
á fmaken	bel é ven
b ijwonen	overt ú igen
á antrekken	ondern é men

In tegenstelling tot het Nederlands is het Tsjechische klemtoonpatroon heel transparant. De klemtoon ligt namelijk in elk woord op de eerste syllabe. Dit geldt voor zowel gelede als ongelede woorden, ongeacht de woordsoort. Het ritme van het Tsjechisch is, net als van het Nederlands, een trochee. In het Tsjechisch worden syllaben echter vanaf links in paren opgedeeld en de klemtoon wordt toegekend aan de meest linkse kandidaat. Omdat zwaarte of extrametriciteit in het Tsjechisch niet van toepassing zijn, is het resultaat de beklemtoning van de eerste syllabe in elk woord:

(33)

p á-tek	vrijdag
K a-na-da	Kanada
A -me-ri-ka	Amerika
n i-zo-zem-šti-na	het Nederlands
n e-u-vě-ři-tel-ný	ongelooflijk
n ej-ne-prav-dě-po-dob-něj-ší	de meest onwaarschijnlijke

Hypothese 9:

Omdat het klemtoonsysteem van het Nederlands in vergelijking met het Tsjechisch veel complexer en minder transparant is, verwacht ik fouten bij Tsjechische NT2-gebruikers met betrekking tot de beklemtoning van Nederlandse woorden. Ik voorspel op basis

van het Tsjechische klemtoonsysteem vooral een frequente beklemtoning van de eerste lettergreep wat tot een foutieve uitspraak kan leiden, zoals bijvoorbeeld:

*vríendin
*tríomf
*áagenda
*ádvokaat
*úuniversiteit
*hóogbegaafd

3.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk heb ik een contrastieve analyse van het Tsjechisch en van het Nederlands uitgevoerd, waarbij ik naar de grootste verschillen heb gezocht tussen de twee betreffende talen op het niveau van woordsoorten, syntaxis en fonologie. Aan de hand van de contrastieve analyse heb ik 9 hypothesen geformuleerd over de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers. Het gaat om negen taalverschijnselen waarvan ik verwacht dat ze voor Tsjechische NT2-sprekers een struikelblok zullen vormen tijdens het NT2-leerproces en dat ze daardoor tot systematische fouten in het NT2-gebruik zullen leiden. Zoals ik in het vorige hoofdstuk (2) heb aangekondigd, zullen deze hypothesen getoetst worden aan de hand van empirisch onderzoek met proefpersonen. Verslag van de resultaten van dit onderzoek wordt gedaan in het volgende hoofdstuk (4). De negen hypothesen luiden als volgt:

Hypothese 1: Lidwoorden

Omdat het Tsjechisch geen lidwoorden kent, verwacht ik dat het lidwoordgebruik voor Tsjechische NT2-leerders een struikelblok zal vormen. Zo kunnen Tsjechische NT2-leerders het moeilijk vinden om de (on)bepaaldheid en/of het geslacht van het zelfstandig naamwoord vast te stellen. Als gevolg daarvan kunnen ze in een bepaalde context een verkeerd lidwoord gebruiken. Ook kunnen ze geneigd zijn om lidwoorden weg te laten, wanneer dit niet toegestaan is.

Hypothese 2: Hulpwerkwoorden van tijd

In het Nederlands worden twee hulpwerkwoorden van de voltooidetijdsvormen gebruikt, terwijl in het Tsjechisch enkel het werkwoord *zijn (být)* als koppelwerkwoord van tijd functioneert. Ik verwacht dat de Tsjechische NT2-gebruikers het lastig vinden om het juiste hulpwerkwoord van tijd te kiezen, waardoor in hun taalgebruik fouten kunnen ontstaan zoals:

*Hoe heeft het heelal ontstaan?

*Ik heb niet lang geleefd.

*Ik ben lang gewacht.

Hypothese 3: Woordvolgorde in hoofdzinnen

De woordvolgorde in enkelvoudige mededelende zinnen is in het Tsjechisch veel vrijer dan in het Nederlands. Het Tsjechisch kent woordvolgordes die in het Nederlands niet mogelijk zijn, past de V2-regel niet verplicht toe en er kunnen andere zinsdelen staan tussen de persoonsvorm en het onderwerp van de zin. Ik verwacht daarom bij Tsjechische NT2-spreker het gebruik van een vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands is toegestaan. Zo kunnen ze bijvoorbeeld geneigd zijn OSV of SOV-formaties te gebruiken of de V2-regel te overtreden doordat ze de inversie van het subject en de persoonsvorm niet uitvoeren.

Hypothese 4: Woordvolgorde in bijzinnen

In Nederlandse bijzinnen dient de persoonsvorm naar het einde van de zin verplaatst te worden. De enige correcte volgorde is daarom SOV. In het Tsjechisch zijn meerdere volgordes mogelijk, maar SVO behoort tot de meest frequente. Ik voorspel dat Tsjechische NT2-gebruikers een foutieve woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen gaan hanteren, met name SVO.

Hypothese 5: Diftongering van /e/ en /o/

Tsjechische NT2-sprekers hebben moeite met de diftongering van de Nederlandse lange klinkers /e/ en /o/ en spreken deze daarom ongediftongeerd uit, op dezelfde manier als in het Tsjechisch, namelijk als [e:] en [o:].

Hypothese 6: De klinkers [Y] en [y]

De klanken [Y] en [y] zullen een knelpunt vormen, omdat deze in het Tsjechisch onbekend zijn. Het is aannemelijk dat deze klinkers als [i], respectievelijk [i:] gerealiseerd zullen worden, omdat deze Tsjechische klinkers het meest op [Y] en [y] lijken. In de uitspraak van de Tsjechische NT2'ers verwacht ik daarom nauwelijks tot geen contrast tussen bv. de woorden *dit* en *dut* of *hier* en *huur*.

Hypothese 7: De diftong 'ui' [œy]

De Nederlandse tweeklanken zijn voor de Tsjechische NT2'ers moeilijk te verwerven omdat ze niet met de Tsjechische diftongen overeenkomen. De moeilijkste diftong is 'ui' [œy] die Tsjechische NT2-sprekers door de specifieke manier van articulatie niet goed kunnen uitspreken. Ze zullen waarschijnlijk geneigd zijn deze tweeklank als een combinatie uit te spreken die ze kennen vanuit hun moedertaal, dus als [au] of [aj] of eventueel andere klankencombinaties. De uitspraak van [œy] zal in ieder geval vaak afwijken van die van de moedertaalsprekers.

Hypothese 8: De uitspraak van ,ng'

In het Tsjechisch dient de nasale medeklinker [ŋ] altijd gevolgd te worden door een niet gereduceerde plosief. De deletie van /g/ na deze neusklank komt in het Tsjechisch niet voor. Op basis daarvan neem ik aan dat Tsjechische NT2-leerders /g/-deletie niet kunnen toepassen en de /g/ als [k] (aan het einde van het woord) of als [g] gaan realiseren. Zo zullen bijvoorbeeld de woorden *bang* en *bank* allebei als [baŋk] gerealiseerd worden en *koning* als [koniŋk]. *Belangrijk* en *jongen* zullen dan allebei met [ŋg] uitgesproken worden, zoals in *bingo* [biŋgo].

Hypothese 9: Woordklemtoon

Omdat het klemtoonsysteem van het Nederlands in vergelijking met het Tsjechisch veel complexer en minder transparant is, verwacht ik fouten bij Tsjechische NT2-gebruikers met betrekking tot de beklemtoning van Nederlandse woorden. Ik voorspel op basis van het Tsjechische klemtoonsysteem vooral een frequente beklemtoning van de eerste lettergreep wat tot een foutieve uitspraak kan leiden, zoals bijvoorbeeld:

*vríendin
*tríomf
*áagenda
*ádvokaat
*úiversiteit
*hóogbegaafd

Hoofdstuk 4: Analyse van spraakopnames

In dit hoofdstuk wordt een verslag gedaan van de resultaten van het empirisch onderzoek met proefpersonen. De spraakopnames van de vier Tsjechische NT2-sprekers worden geanalyseerd aan de hand van de negen hypothesen die ik in Hoofdstuk 3 heb geformuleerd. Zoals ik in het onderdeel 2.21 heb vermeld, zijn de participanten vier Tsjechische NT2-sprekers van verschillende niveaus van NT2-taalbeheersing. Participant 1 is een beginnende NT2-leerder, participant 2 is licht gevorderd, participant 3 is gevorderd en participant 4 is zeer gevorderd. Dit hoofdstuk is onderverdeeld in negen subhoofdstukken aan de hand van de negen hypothesen. Bij elke hypothese wordt per participant gekeken of het betreffende taalverschijnsel in de spraak voorkomt en in hoeverre het gebruik daarvan problematisch is. Aan het einde van elk subhoofdstuk wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen van de analyse van de vier spraakopnames.

4.1 Lidwoorden

Hypothese 1: Lidwoorden

Omdat het Tsjechisch geen lidwoorden kent, verwacht ik dat het lidwoordgebruik voor Tsjechische NT2-leerders een struikelblok zal vormen. Zo kunnen Tsjechische NT2-leerders het moeilijk vinden om de (on)bepaaldheid en/of het geslacht van het zelfstandig naamwoord vast te stellen. Als gevolg daarvan kunnen ze in een bepaalde context een verkeerd lidwoord gebruiken. Ook kunnen ze geneigd zijn om lidwoorden weg te laten, wanneer dit niet toegestaan is.

4.1.1 Participant 1

Deze NT2-spreker gebruikt in totaal 39 zelfstandige naamwoorden in enkelvoud die met een *overt* lidwoord gebruikt dienen te worden, dat wil zeggen met *de*, *het* of *een*. Slechts bij 15 zelfstandige naamwoorden wordt het juiste lidwoord gebruikt. Bij 12 zelfstandige naamwoorden ontbreekt het lidwoord helemaal. Zowel bepaalde als onbepaalde lidwoorden worden door de NT2-spreker weggelaten, zoals 'hond' i.p.v. 'een hond' en 'kind' i.p.v. 'het kind' (regel 1). Van de 27 zelfstandige naamwoorden die gecombineerd zijn met een lidwoord, zijn er 12 met een verkeerd lidwoord gebruikt. Tien keer gaat het daarbij om

een verkeerde *de/het*-keuze. In alle tien gevallen wordt het lidwoord *de* met een onzijdig zelfstandig naamwoord gebruikt, bv. 'de kind' en 'de glas' (regel 4). De overige 2 fouten betreffen de (on)bepaaldheid van het zelfstandig naamwoord. Zo gebruikt de spreker twee keer een onbepaald lidwoord met een bepaald zelfstandig naamwoord.

De spreker gebruikt alle drie zelfstandige naamwoorden in meervoud met het juiste lidwoord.

De spreker heeft grote moeite met het gebruik van de Nederlandse lidwoorden. Hij ziet ze niet als een verplicht onderdeel van de nominale woordgroep en laat ze vaak weg. Als hij wel een lidwoord gebruikt, is het vaak niet het juiste lidwoord. De spreker lijkt de grootste moeite te hebben met het bepalen van het geslacht van zelfstandige naamwoorden en met de daarmee gerelateerde *de/het*-keuze. Ook de keuze tussen een bepaald versus onbepaald lidwoord vormt een struikelblok voor deze spreker.

4.1.2 Participant 2

Deze NT2-spreker gebruikt 39 zelfstandige naamwoorden in enkelvoud en combineert ze allemaal met een *overt* lidwoord. Van de 39 gevallen van lidwoordgebruik maakt hij 8 fouten. De spreker gebruikt 27 bepaalde lidwoorden, waarvan hij in 6 gevallen een verkeerde *de/het*-keuze maakt. Dit aantal lijkt op het eerste gezicht niet heel hoog, maar als we naar het concrete lidwoordgebruik kijken, valt op dat het in 11 van de 27 bepaalde lidwoorden om *het* in combinatie met een verkleinwoord gaat. Verkleinwoorden zijn altijd onzijdig en dus *het*-woorden en daarom zeer voorspelbaar en niet problematisch. Als we de verkleinwoorden buiten beschouwing laten, is de mate van correctheid in de *de/het*-keuze veel lager. Van 16 gevallen van de werkelijke *de/het*-keuze maakt de spreker 6 fouten, bv. 'de hert' (regel 16) of 'het heuvel' (regel 13). De correctheidsscore wat de *de/het*-keuze betreft, is bij deze spreker slechts 62,5%. Verder gebruikt de spreker in twee gevallen een onbepaald lidwoord waar een bepaald lidwoord hoort te staan.

De spreker ziet lidwoorden als een verplicht element en laat ze niet weg. Hij maakt wel relatief veel fouten wat de *de/het*-keuze betreft. Hoewel hij de (on)bepaaldheid van het

zelfstandig naamwoord meestal goed kan vaststellen, komen fouten op dit vlak (onbepaald i.p.v. bepaald lidwoord) ook voor.

4.1.3 Participant 3

De NT2-spreekster gebruikt 50 zelfstandige naamwoorden in enkelvoud die een *overt* lidwoord vereisen. Slechts in 3 gevallen ontbreekt het lidwoord. In 9 van de 47 overige gevallen wordt een verkeerd lidwoord gebruikt; dat betekent een correctheidsscore van ruim 80%. Van de 9 fouten betreft het twee keer een verkeerde *de/het*-keuze. Verder kiest de spreker 8 keer voor een bepaald lidwoord waar een onbepaald lidwoord is vereist, en andersom. In één geval is zowel het geslacht als de (on)bepaaldheid van het zelfstandig naamwoord verkeerd vastgesteld. In één geval verbetert de spreker zichzelf en laat hiermee zien dat ze zich bewust is van de verschillende functies van lidwoorden, maar ook dat deze keuze problematisch kan zijn. Zo zegt ze eerst 'de hert' en verbetert ze zichzelf door vervolgens 'een hert' te zeggen, het juiste lidwoord in die context (regel 33).

De spreker laat relatief weinig lidwoorden weg, al komen deze fouten wel incidenteel voor in haar taalgebruik. De meeste fouten betreffen de keuze tussen een bepaald en een onbepaald lidwoord. Ook wat de *de/het*-keuze betreft, komen we in het taalgebruik van de spreker fouten tegen.

4.1.4 Participant 4

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 75 zelfstandige naamwoorden in enkelvoud die een *overt* lidwoord vereisen. In bijna 20% van de gevallen laat ze het lidwoord weg. In de overige gevallen gebruikt ze meestal het juiste lidwoord. Toch komen er een aantal fouten voor in haar lidwoordgebruik. Zo maakt ze één *de/het*-fout en ook 3 fouten die met de keuze tussen een bepaald/onbepaald lidwoord te maken hebben. Verder maakt de spreker drie fouten in specifieke gevallen. Zo zegt ze 'een nacht' (regel 6) en 'de nacht' (regel 10) in contexten waarin geen lidwoord gebruikt mag worden. Ook zegt ze 'een maan' (regel 7), terwijl de conventie is om 'de maan' te zeggen.

De spreekster laat relatief vaak lidwoorden weg. Verder maakt ze incidenteel een verkeerde keuze tussen *de* en *het* en tussen een bepaald en onbepaald lidwoord. Specifieke gevallen zijn problematisch voor haar. Zo gebruikt ze een lidwoord waar het niet gebruikelijk is of een verkeerd lidwoord.

4.1.5 Samenvatting

Alle vier NT2-gebruikers maken fouten in het gebruik van Nederlandse lidwoorden. Ook de meer gevorderde sprekers van het Nederlands laten relatief vaak lidwoorden weg. Bij alle vier de sprekers treffen we een foutief gebruik van *de* en *het* aan.

4.1.6 Conclusie 1

In alle stadia van de NT2-verwerving blijft het gebruik van de Nederlandse lidwoorden voor Tsjechische NT2-gebruikers lastig. Zelfs meer gevorderde sprekers laten lidwoorden weg. Verder vinden ze het moeilijk om het geslacht van zelfstandige naamwoorden te bepalen, waardoor ze een verkeerde *de/het*-keuze maken. Ook de (on)bepaaldheid van zelfstandige naamwoorden vinden ze moeilijk om vast te stellen. Daardoor kiezen ze soms voor een bepaald i.p.v. onbepaald lidwoord en andersom. De hypothese dat de afwezigheid van lidwoorden in het Tsjechisch het gebruik van Nederlandse lidwoorden bemoeilijkt, is bevestigd.

4.2 Hulpwerkwoorden van tijd

Hypothese 2: Hulpwerkwoorden van tijd

In het Nederlands worden twee hulpwerkwoorden van de voltooidе tijdsvormen gebruikt, terwijl in het Tsjechisch enkel het werkwoord *zijn* (*být*) als koppelwerkwoord van tijd functioneert. Ik verwacht dat de Tsjechische NT2-gebruikers het lastig vinden om het juiste hulpwerkwoord van tijd te kiezen, waardoor in hun taalgebruik fouten kunnen ontstaan zoals:

*Hoe heeft het heelal ontstaan?

*Ik heb niet lang gebleven.

*Ik ben lang gewacht.

4.2.1 Participant 1

In de spraak van deze beginnende NT2-spreker komen geen werkwoorden in VTT of VVT voor. De spreker heeft de VTT en VVT waarschijnlijk nog niet verworven.

4.2.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname twee werkwoorden in VTT. In beide gevallen gebruikt hij het juiste hulpwerkwoord *zijn*.

De NT2-spreker produceert reeds zinnen in VTT met het juiste hulpwerkwoord van tijd. Helaas is er in de opname te weinig evidentie van het gebruik van VTT om vast te kunnen stellen of het gebruik van hulpwerkwoorden van tijd een struikelblok voor deze NT2-spreker vormt. Ook is er op basis van de data geen bewijs dat de spreker beide hulpwerkwoorden van tijd heeft verworven en in staat is de juiste keuze tussen deze twee hulpwerkwoorden te maken.

4.2.3 Participant 3

In de opname heb ik 8 keer het gebruik van VTT gesignaleerd. In 7 gevallen wordt het juiste hulpwerkwoord van tijd gebruikt. In één zin wordt echter het verkeerde hulpwerkwoord van tijd gebruikt, namelijk *zijn* i.p.v *hebben*:

*Ze **zijn** inderdaad (...) de hele kikkerfamilie **gevonden**.* (r. 44-45)

De gevorderde NT2-spreker heeft VTT inclusief het gebruik van de de twee hulpwerkwoorden van tijd verworven. De keuze tussen de twee werkwoorden blijft echter lastig voor haar. Zo maakt ze nog steeds fouten, doordat ze het verkeerde hulpwerkwoord kiest.

4.2.4 Participant 4

De NT2-spreker gebruikt één keer VTT met het juiste hulpwerkwoord van tijd.

De NT2-spreker heeft VTT verworven, maar er is niet genoeg evidentie om conclusies te kunnen trekken over de verwerving en het juiste gebruik van hulpwerkwoorden van tijd.

4.2.5 Samenvatting

De beginnende NT2-spreker gebruikt geen VTT of VVT tijdens de opname. In de spraak van de andere drie participanten komen deze tijden weinig voor. Er is één fout aangetroffen met betrekking tot het gebruik van een verkeerd hulpwerkwoord van tijd.

4.2.6 Conclusie 2

Hoewel er niet veel data beschikbaar is wat het gebruik van VTT en VVT betreft, duidt de opgespoorde fout door het verkeerde hulpwerkwoord van tijd erop dat de keuze tussen *hebben* en *zijn* voor Tsjechische NT2-sprekers lastig is en zelfs in latere stadia van NT2-verwerving tot fouten kan leiden.

4.3 Woordvolgorde in hoofdzinnen

Hypothese 3: Woordvolgorde in hoofdzinnen

De woordvolgorde in enkelvoudige mededelende zinnen is in het Tsjechisch veel vrijer dan in het Nederlands. Het Tsjechisch kent woordvolgordes die in het Nederlands niet mogelijk zijn, past de V2-regel niet verplicht toe en er kunnen andere zinsdelen staan tussen de persoonsvorm en het onderwerp van de zin. Ik verwacht daarom bij Tsjechische NT2-gebruikers het gebruik van een vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands is toegestaan. Zo kunnen ze bijvoorbeeld geneigd zijn OSV of SOV-formaties te gebruiken of de V2-regel te overtreden doordat ze de inversie van het subject en de persoonsvorm niet uitvoeren.

Om de hypothese te toetsen heb ik alle enkelvoudige mededelende zinnen, die tijdens de opnames door de participanten zijn geproduceerd, onder de loep genomen.

4.3.1 Participant 1

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 18 enkelvoudige mededelende zinnen die allemaal de juiste woordvolgorde hebben met het subject op de eerste plaats en de persoonsvorm op de tweede positie in de zin. De zinnen zijn echter heel simpel qua structuur en bestaan grotendeels uit slechts één tot twee zinsdelen. Bovendien komen er geen zinnen voor die op de eerste positie een ander zinsdeel dan het subject hebben.

In de spraak van de NT2-spreker wordt de V2-regel niet geschonden. De zinnen die hij produceert, zijn echter heel eenvoudig van aard en hij maakt geen gebruik van inversie, dus we kunnen niet met zekerheid vaststellen of de V2-regel goed verworven is.

4.3.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 41 enkelvoudige mededelende zinnen waarin de persoonsvorm op de tweede positie dient te staan. In totaal wordt in 7 zinnen de V2-regel geschonden. In 6 gevallen gaat het om zinnen waarin het subject zich op de tweede positie bevindt en waarin geen inversie plaatsvindt. Dit leidt tot een foutieve woordvolgorde zoals bijvoorbeeld:

En in het bos zij ontmoeten bijen. (r. 7-8)

Uit de opname blijkt echter ook dat de NT2-spreker in staat is de inversie van de persoonsvorm en het subject correct uit te voeren, zoals bijvoorbeeld in regel 2:

Dan gaan zij naar de...

Naast de inversie-fouten staat er in één geval een voorzetselvoorwerp tussen het subject en de persoonsvorm wat in het Nederlands, in tegenstelling tot het Tsjechisch, niet toegestaan is.

De licht gevorderde NT2-spreker heeft moeite met de V2-regel die in zijn spraakproductie regelmatig geschonden wordt. Hoewel hij zich ervan bewust is dat in sommige Nederlandse zinnen inversie van het subject en de persoonsvorm moet optreden, heeft hij er grote moeite mee om deze altijd uit te voeren. Hij gebruikt daarom relatief frequent foutieve woordvolgordes waarin de persoonsvorm op de derde positie in de zin staat. Ook het plaatsen van een zinsdeel tussen het subject en de persoonsvorm komt in zijn spraakproductie voor wat eveneens tot een foutieve woordvolgorde leidt.

4.3.3 Participant 3

De NT2-gebruikster gebruikt totaal 54 enkelvoudige mededelende zinnen. In geen van deze zinnen wordt de V2-regel geschonden en waar nodig is de inversie van de persoonsvorm en het subject correct uitgevoerd.

De NT2-spreekster heeft de V2-regel verworven, voert de inversie uit wanneer deze vereist wordt en maakt geen fouten wat de woordvolgorde in enkelvoudige mededelende zinnen betreft.

4.3.4 Participant 4

De NT2-spreekster produceert tijdens de opname in totaal 67 enkelvoudige mededelende zinnen. Slechts in één geval betreft het een foutieve woordvolgorde, doordat de V2-regel wordt geschonden:

En boven dat potje naar dat kikkertje kijkt nog een klein hondje... (r. 3)

In de bovenstaande zin wordt de inversie correct uitgevoerd, maar de persoonsvorm wordt voorafgegaan door twee zinsdelen, terwijl er in het Nederlands slechts één zinsdeel toegestaan is.

De NT2-spreekster heeft de V2-regel verworven. Fouten komen slechts zeer sporadisch voor en het betreft nooit een niet uitgevoerde inversie. Deze past de spreker altijd toe, wanneer het vereist wordt.

4.3.5 Samenvatting

De beginnende spreker (participant 1) maakt geen fouten met betrekking tot de V2-regel, maar in zijn spraak komen alleen zeer simpele zinnen voor met weinig zinsdelen.

Participant 2 produceert relatief veel zinnen waarin de V2-regel geschonden wordt. De fouten hebben meestal betrekking op een niet uitgevoerde inversie. De gevorderde NT2-sprekers (participant 3 en participant 4) passen de V2-regel toe en voeren de inversie uit, wanneer dit nodig is. In hun spraakproductie komen slechts incidenteel fouten voor met betrekking tot de woordvolgorde.

4.3.6 Conclusie 3

Tsjechische NT2-gebruikers hebben in de vroege stadia van de NT2-verwerving grote moeite met de V2-regel. Zo gebruiken ze een vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands toegestaan is en voeren ze de inversie van het subject en de persoonsvorm niet uit, wanneer dit vereist wordt. In latere stadia van de NT2-verwerving wordt de V2-regel verworven en wordt deze slechts sporadisch geschonden.

4.4 Woordvolgorde in bijzinnen

Hypothese 4: Woordvolgorde in bijzinnen

In Nederlandse bijzinnen dient de persoonsvorm naar het einde van de zin verplaatst te worden. De enige correcte volgorde is daarom SOV. In het Tsjechisch zijn meerdere volgordes mogelijk, maar SVO behoort tot de meest frequente. Ik verwacht dat Tsjechische NT2-gebruikers foutieve woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen gaan hanteren, met name SVO.

4.4.1 Participant 1

In de spraak van deze NT2-gebruiker komen geen bijzinnen voor. De beginnende spreker gebruikt alleen simpele enkelvoudige zinnen en hij is waarschijnlijk nog niet in staat om complexe zinnen te produceren.

4.4.2 Participant 2

De NT2-spreker produceert tijdens de opname 3 complexe zinnen die een bijzin bevatten. Eén van deze bijzinnen is niet relevant voor de analyse, omdat in deze zin geen aangepaste woordvolgorde optreedt ten opzichte van de woordvolgorde in hoofdzinnen. In de overige twee zinnen gebruikt de NT2-spreker een foutieve woordvolgorde, doordat hij er niet in slaagde het werkwoord/de werkwoorden aan het einde van de bijzin te plaatsen:

*Ze denkt dat misschien het kikkertje **kan** in de gat **zijn**.* (regel 9-10)

In de bovenstaande zin hoort het subject direct na het voegwoord en de werkwoorden aan het einde van de zin geplaatst te worden. De juiste volgorde moet daarom zijn:

*Ze denkt dat het kikkertje misschien in het gat **kan zijn**.*

De NT2-spreker produceert complexe zinnen, maar hij heeft de woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen nog niet verworven.

4.4.3 Participant 3

De NT2-spreker produceert tijdens de opname 6 complexe zinnen die een bijzin bevatten. Al deze zinnen hebben de juiste woordvolgorde. De werkwoorden staan aan het einde van de bijzin en wanneer een samengestelde zin met een bijzin begint, treedt in de hoofdzin inversie op:

Toen ze wakker worden, keken ze allemaal naar... (regel 6)

De NT2-spreker heeft de woordvolgorde in de Nederlandse bijzinnen verworven. Ze kan de werkwoorden aan het einde van de bijzin plaatsen en inversie in de hoofdzin uitvoeren, wanneer deze voorafgegaan wordt door een bijzin.

4.4.4 Participant 4

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname in totaal 12 complexe zinnen die een bijzin bevatten. De bijzinnen staan allemaal in de correcte woordvolgorde met achteropgeplaatste werkwoorden, bijvoorbeeld:

*En ik zie nu ook dat het jongetje die grote laarzen aan **heeft**.* (regel 18)

Uit de analyse van de spraakopname blijkt dat de gevorderde NT2-spreker de woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen beheerst.

4.4.5 Samenvatting

De beginnende NT2-spreker (participant 1) gebruikt alleen eenvoudige zinnen en geen bijzinnen. De licht gevorderde NT2-gebruiker (participant 2) produceert bijzinnen met een foutieve woordvolgorde. Hij heeft er moeite mee om de werkwoorden aan het einde van de zin te plaatsen. De gevorderde NT2-sprekers (participant 3 en 4) produceren Nederlandse bijzinnen in de juiste woordvolgorde, met achteropgeplaatste werkwoorden.

4.4.6 Conclusie 4

In de spraak van beginnende NT2-sprekers komen complexe zinnen nog niet voor. Wanneer ze in latere stadia van NT2-verwerving complexe zinnen beginnen te produceren, hebben ze moeite met de woordvolgorde in bijzinnen, omdat deze anders is dan in hoofdzinnen. Zo vinden ze het moeilijk om de werkwoorden aan het einde van de zin te plaatsen. Gevorderde sprekers beheersen de woordvolgorde in complexe Nederlandse zinnen en passen de regels tijdens een spontane spraakproductie moeiteloos toe.

4.5 Diftongering van /e/ en /o/

Hypothese 5: Diftongering van /e/ en /o/

Tsjechische NT2-sprekers hebben moeite met de diftongering van de Nederlandse lange klinkers /e/ en /o/ en spreken deze daarom ongediftongeed uit, op dezelfde manier als in het Tsjechisch, namelijk als [e:] en [o:].

4.5.1 Participant 1

De spreker gebruikt 4 keer de lange klinker /o/ en één keer de lange klinker /e/. In alle gevallen vindt de diftongering van de lange klinker plaats. Het is echter belangrijk om te vermelden dat het in alle vier gevallen om woorden gaat die eerst door de interviewer gebruikt zijn en door de NT2-spreker slechts herhaald worden wat de realisatie beïnvloed zou kunnen hebben.

De realisatie van de lange klinkers is juist, maar omdat het in alle gevallen om een herhaling gaat, kunnen we deze data niet als relevant beschouwen.

4.5.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt elf keer een woord waarin de lange klinker /e/ voorkomt. In negen gevallen vindt de juiste realisatie met diftongering plaats. In de twee overige gevallen wordt de /e/ echter als de Tsjechische lange klinker [e:] gerealiseerd, dus zonder diftongering (bv. in *proberen*, regel 5). De lange klinker /o/ komt in de opname vier keer voor; twee keer met diftongering en twee keer als een extra lange klinker in de positie voor /r/. In alle vier gevallen vindt de juiste realisatie plaats.

De NT2-gebruiker heeft de diftongering van de Nederlandse lange klinkers [e] en [o] verworven, maar wat de klinker /e/ betreft, komt in zijn spraak ook een lange ongediftongeerde uitspraak [e:] voor, die overeenkomt met de Tsjechische realisatie van deze lange klinker.

4.5.3 Participant 3

De NT2-spreekster gebruikt in totaal 39 woorden waarin de lange klinker /e/ voorkomt. In 31 gevallen vindt de juiste realisatie plaats. Daarnaast treffen we echter acht keer ook de Tsjechische realisatie [e:] aan, bv. in *beetje* (regel 22). In de spraak van de NT2-gebruikster komt verder 20 keer de lange klinker /o/ voor. In 5 gevallen wordt deze lange klinker gebruikt waar de korte klinker [ɔ] uitgesproken moet worden. Het gaat concreet om het woord *poot* i.p.v. *pot* (regel 4) en *pootje* i.p.v. *potje* (regels 2, 6, 8). In de overige 15 gevallen vindt het juiste gebruik van [o] plaats.

De NT2-spreekster heeft de gediftongeerde uitspraak van de lange Nederlandse klinkers /e/ en /o/ verworven, maar ze blijft er moeite mee hebben, voornamelijk wat de lange klinker /e/ betreft. Deze wordt in meer dan 20% van de gevallen gerealiseerd als de lange Tsjechische klinker [e:].

4.5.4 Participant 4

In de spraak van de NT2-spreekster treffen we in totaal 25 keer een woord aan, waarin de lange klinker /e/ voorkomt. In 6 gevallen spreekt ze deze klinker verkeerd uit, als de Tsjechische lange klinker [e:] (bv. *heel* in regel 2). Verder gebruikt ze 23 woorden waarin de lange klinker /o/ optreedt. In 5 gevallen wordt deze klinker gerealiseerd zonder diftongering, zoals de lange Tsjechische klinker [o:] (bv. *boom* in regel 27).

NT2-spreekster beheerst de gediftongeerde uitspraak van de lange Nederlandse klinkers /e/ en /o/, maar in haar spraak treffen we ook relatief frequent de Tsjechische realisatie [e:] en [o:] aan.

4.5.5 Samenvatting

In de spraak van de beginnende NT2-gebruiker Filip vinden we geen relevante data om te kunnen vaststellen of hij de diftongering van de Nederlandse klinkers heeft verworven. De andere drie NT2-sprekers gebruiken wisselend zowel de juiste Nederlandse uitspraak als de Tsjechische realisaties [e:] en [o:].

4.5.6 Conclusie 5

De lange Nederlandse klinkers /e/ en /o/ zijn voor Tsjechische NT2-sprekers moeilijk uit te spreken, omdat ze in het Nederlands gediftongeed worden, terwijl er in het Tsjechisch alleen een verlenging optreedt. Gevorderde NT2-gebruikers beheersen tot op zekere hoogte de juiste realisatie van de lange klinkers, maar er komt ook een verkeerde realisatie voor die overeenkomt met de Tsjechische uitspraak van de lange klinkers [e:] en [o:]. Vooral de lange klinker /e/ vormt een struikelblok voor Tsjechische NT2-gebruikers en wordt daarom relatief vaak gerealiseerd als de Tsjechische [e:].

4.6 De klinkers [Y] en [y]

Hypothese 6: De klinkers [Y] en [y]

De blanken [Y] en [y] zullen een knelpunt vormen, omdat deze in het Tsjechisch onbekend zijn. Het is aannemelijk dat deze klinkers als [i], respectievelijk [i:] gerealiseerd zullen worden, omdat deze Tsjechische klinkers het meest op [Y] en [y] lijken. In de uitspraak van de Tsjechische NT2'ers verwacht ik daarom nauwelijks tot geen contrast tussen bv. de woorden *dit* en *dut* of *hier* en *huur*.

4.6.1 Participant 1

In de spraakopname van de NT2-sprekers komen de klinkers [Y] en [y] (geschreven als *u* en *u/uu*) niet voor. We kunnen niets zeggen over de verwerving van deze klinkers door de betreffende NT2-gebruiker.

4.6.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname twee keer het woord *hun* dat de korte klinker /Y/ bevat. In beide gevallen wordt deze klinker gesubstitueerd door de korte klinker [i].

De NT2-spreker heeft de Nederlandse klinker [Y] niet verworven en gebruikt in plaats daarvan de Tsjechische klinker [i] die daar het meest op lijkt.

4.6.3 Participant 3

De NT2-spreker gebruikt 12 keer de korte klinker [Y] en 1 keer de lange klinker [y]. In twee gevallen, in de woorden *stuk* (r. 42) en *natuurlijk* (r. 35), is de realisatie niet correct en lijkt meer op de Tsjechische korte klinker [i] en de lange klinker [i:]. In de overige 11 gevallen is de uitspraak van [Y] correct.

De NT2-spreker heeft de Nederlandse klinkers [Y] en [y] verworven, maar in haar spraakproductie worden deze klinkers incidenteel verwisseld voor de Tsjechische klinkers [i] en [i:]. Dat suggereert dat de klanken [Y] en [y] voor de spreker moeilijk uit te spreken zijn.

4.6.4 Participant 4

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 8 keer een woord waarin de korte klinker /Y/ voorkomt. In geen van deze gevallen wordt de klinker door een andere klank vervangen. Wel wordt één keer de klinker [Y] gebruikt i.p.v. de korte klinker [i], wanneer ze *lukken* zegt i.p.v. *likken* (r. 16). De NT2-spreker verbetert zichzelf vervolgens.

De NT2-spreker heeft de Nederlandse klinker [Y] verworven. De incidentele verwisseling van [Y] en [i] in haar spraakproductie kan erop duiden dat deze klinker tot de moeilijke klanken behoort.

4.6.5 Samenvatting

In de opname van de beginnende NT2-spreker (participant 1) zijn helaas geen relevante data aanwezig. De licht gevorderde NT2-spreker (participant 2) gebruikt de Tsjechische klinker [i] in plaats van de Nederlandse klinker [Y]. In de spraak van de gevorderde NT2-spreker (participant 3) worden de Nederlandse klinkers [y] en [Y] incidenteel

verwisseld voor de Tsjechische klinkers [i] en [i:]. De zeer gevorderde NT2-spreekster (participant 4) spreekt de Nederlandse klinkers correct uit.

4.6.6 Conclusie 6

Vooraf beginnende NT2-sprekers met een Tsjechische achtergrond hebben grote moeite met de Nederlandse klinkers [Y] en [y] en vervangen deze door de Tsjechische klinkers [i] en [i:]. Ook in latere stadia van NT2-verwerving, wanneer [Y] en [y] reeds verworven zijn, komt de productie ervan als [i] en [i:] nog steeds voor. Zeer gevorderde sprekers zijn echter in staat om dit type fouten volledig te vermijden en de Nederlandse klanken [Y] en [y] op de juiste manier te realiseren.

4.7 De diftong 'ui' [œy]

Hypothese 7: De diftong 'ui' [œy]

De Nederlandse tweeklanken zijn voor de Tsjechische NT2'ers moeilijk te verwerven omdat ze niet met de Tsjechische diftongen overeenkomen. De moeilijkste diftong is 'ui' [œy] die Tsjechische NT2-sprekers door de specifieke manier van articulatie niet goed kunnen uitspreken. Ze zullen waarschijnlijk geneigd zijn deze tweeklank als een combinatie uit te spreken die ze kennen vanuit hun moedertaal, dus als [au] of [aj] of eventueel andere klankencombinaties. De uitspraak van [œy] zal in ieder geval vaak afwijken van die van de moedertaalsprekers.

4.7.1 Participant 1

De NT2-spreker gebruikt in totaal zeven keer een woord waarin de diftong /œy/ voorkomt. In alle zeven gevallen wordt deze tweeklank verkeerd uitgesproken, namelijk als de Tsjechische tweeklank [au].

De NT2-gebruiker heeft de Nederlandse tweeklank [œy] niet verworven. In plaats daarvan gebruikt hij systematisch de Tsjechische diftong [au] die enigszins op de Nederlandse [œy] lijkt en die de Tsjechische NT2-spreker goed beheerst.

4.7.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt vier keer een woord dat /œy/ bevat. In drie van de gevallen neigt de uitspraak van deze klank sterk naar [aj].

De NT2-gebruiker heeft de Nederlandse tweeklank niet volledig verworven. De productie van [œy] neigt bij hem naar de Tsjechische klankencombinatie [aj].

4.7.3 Participant 3

De NT2-spreker gebruikt in totaal 14 keer de tweeklank /œy/. In 5 gevallen wijkt de uitspraak van deze diftong af en lijkt deze op de klankencombinatie [aj]. Dit valt het meest op in de drie producties van deze tweeklank in de regels 21 en 22..

De NT2-spreker gebruikt grotendeels de juiste Nederlandse uitspraak van /œy/, maar in sommige gevallen wijkt de productie toch af van de norm en lijkt deze meer op de Tsjechische klankencombinatie [aj].

4.7.4 Participant 4

Deze gevorderde NT2-spreker gebruikt de tweeklank /œy/ in totaal acht keer. Slechts in drie gevallen heb ik de juiste realisatie [œy] waargenomen (o.a. regel 29). In de overige gevallen is /œy/ gerealiseerd als de Tsjechische klankencombinatie [aj] (bv. regel 2).

De NT2-spreker heeft de Nederlandse tweeklank /œy/ verworven, maar in haar spraakproductie komen we relatief vaak een verkeerde realisatie /aj/ tegen.

4.7.5 Samenvatting

De beginnende spreker (participant 1) vertoont in geen enkel geval de juiste realisatie van de Nederlandse diftong /œy/ en gebruikt in plaats daarvan systematisch de Tsjechische diftong /au/. De andere drie NT2-sprekers gebruiken zowel de juiste Nederlandse uitspraak [œy] als de Tsjechische klankencombinatie [aj].

4.7.6 Conclusie 7

De realisatie van de Nederlandse tweeklank /œy/ is voor Tsjechische NT2-sprekers lastig. In de eerste fase van de NT2-verwerving ontbreekt deze diftong volledig. In latere stadia

wordt [œy] wel verworven en op de juiste manier uitgesproken, maar zelfs bij gevorderde sprekers wordt deze diftong ook relatief frequent gerealiseerd als de Tsjechische klankencombinatie [aj] die voor de Tsjechische NT2-sprekers makkelijker is.

4.8 Deletie van /g/ in /ng/

Hypothese 8: Deletie van /g/ in /ng/

In het Tsjechisch dient de nasale klinker [ŋ] altijd gevolgd te worden door een niet gereduceerde plosief. De deletie van /g/ na deze neusklinker komt in het Tsjechisch niet voor. Op basis daarvan neem ik aan dat Tsjechische NT2-leerders /g/-deletie niet kunnen toepassen en de /g/ als [k] (aan het einde van het woord) of als [g] gaan realiseren. Zo zullen bijvoorbeeld de woorden *bang* en *bank* allebei als [baŋk] gerealiseerd worden en *koning* als [koniŋk]. *Belangrijk* en *jongen* zullen dan allebei met [ŋg] uitgesproken worden, zoals in *bingo* [biŋgo].

4.8.1 Participant 1

Tijdens de geluidsopname gebruikt de NT2-spreker geen woord waarin de klankencombinatie /ng/ voorkomt.

Op basis van de geluidsopname kan ik niks vertellen over de verwerving van /g/-deletie door deze spreker.

4.8.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 10 keer de klankencombinatie /ng/. Slechts in één keer betreft het de positie aan het einde van het woord. Het gaat concreet om het woord *ging* (regel 3) dat de spreker verkeerd uitspreekt met [ŋk] i.p.v. [ŋ] aan het einde. In de overige gevallen doet de spreker altijd een poging tot /g/-deletie. In de meeste gevallen lukt het; in drie gevallen is de /g/-deletie slechts gedeeltelijk gelukt. In deze gevallen (bv. *jongetje* in regel 14) is de /g/ nog steeds aanwezig en wijkt de uitspraak van /ng/ lichtelijk af van de uitspraak van een moedertaalspreker.

De NT2-gebruiker heeft de /g/-deletie in /ng/ tot op zekere hoogte verworven en probeert deze meestal toe te passen. Vooral aan het einde van het woord blijkt /g/-deletie voor de

spreker echter moeilijk uit te voeren en spreekt hij /ng/ als [ŋk] uit. In het midden van het woord lukt het hem meestal beter, maar niet altijd om de /g/-klank op de juiste manier te reduceren.

4.8.3 Participant 3

De NT2-spreekster gebruikt 14 keer de klankencombinatie /ng/, waarvan drie keer aan het einde van het woord. Van de drie gevallen spreekt ze alleen *ging* (regel 4) op de juiste manier uit, dus met de klank [ŋ]. De woorden *jong* (r. 22) en *sprong* (r. 32) spreekt ze uit met [ŋk] aan het einde van het woord. Wat de positie in het midden van het woord betreft, slaagt de sprekerster er meestal in om de /g/-klank optimaal te reduceren. In drie gevallen neem ik echter een aanwezige /g/-klank waar.

De NT2-spreekster heeft moeite met /g/-deletie aan het einde aan het woord. In het midden van het woord wordt de klankencombinatie /ng/ meestal goed uitgesproken, maar in sommige gevallen komt ook de op het Tsjechisch gebaseerde uitspraak [ŋg] voor.

4.8.4 Participant 4

De NT2-spreekster gebruikt in totaal 21 keer de klankencombinatie /ng/, waarvan één keer aan het einde van het woord. In alle gevallen spreekt ze deze combinatie op de juiste manier als [ŋ] uit.

De NT2-spreekster beheerst in dit gevorderde stadium van NT2-verwerving de /g/-deletie in de Nederlandse klankencombinatie /ng/ in zowel de positie aan het begin als aan het einde van het woord.

4.8.5 Samenvatting

In de spraakopname van de beginnende NT2-gebruiker (participant 1) komt de klankencombinatie /ng/ niet voor. De meer gevorderde sprekers (participanten 2 en 3) passen /g/-deletie toe, maar ze zijn ook geneigd om de /g/ volledig uit te spreken,

voornamelijk in de positie aan het einde van het woord. De meest gevorderde NT2-spreker (participant 4) blijkt /g/-deletie foutloos toe te passen.

4.8.6 Conclusie 8

Tsjechische NT2-sprekers in vroege en licht gevorderde stadia van NT2-verwerving hebben moeite met de /g/-deletie in de klankencombinatie /ng/. Hoewel ze de /g/-deletie op de juiste manier kunnen toepassen, komt de Tsjechische realisatie met een duidelijk uitgesproken /g/ ook regelmatig voor. Vooral /g/-deletie aan het einde van het woord blijkt uitzonderlijk lastig te zijn voor Tsjechische NT2-sprekers. In dit geval zijn ze geneigd om /ng/ als [ŋk] uit te spreken. Gevorderde sprekers blijken echter in staat te zijn de /g/-deletie volledig te beheersen en toe te passen.

4.9 Woordklemtoon

Hypothese 9: Woordklemtoon

Omdat het klemtoonsysteem van het Nederlands in vergelijking met het Tsjechisch veel complexer en minder transparant is, verwacht ik fouten bij Tsjechische NT2-gebruikers met betrekking tot de beklemtoning van Nederlandse woorden. Ik voorspel op basis van het Tsjechische klemtoonsysteem vooral een frequente beklemtoning van de eerste lettergreep wat tot een foutieve uitspraak kan leiden, zoals bijvoorbeeld:

*vríendin
*tríomf
*ágenda
*ádvokaat
*úiversiteit
*hóogbegaafd

Bij het toetsen van deze hypothese heb ik uitsluitend naar woorden gekeken waarbij de klemtoon **niet** op de eerste lettergreep valt, omdat ik verwacht dat deze woorden problematisch zijn voor Tsjechische NT2-sprekers. Bij woorden waarbij de klemtoon wel op de eerste lettergreep valt, verwacht ik geen problemen, omdat dit overeenkomt met het

Tsjechische klemtoonpatroon. Daarom heb ik deze woorden tijdens analyse buiten beschouwing gelaten.

4.9.1 Participant 1

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname slechts één woord dat voor de analyse relevant is, met name het woord *familie* (regel 42). Hij spreekt dit woord met nadruk op de eerste lettergreep als *fámilie*, terwijl de juiste uitspraak *famílie* is, met klemtoon op de tweede lettergreep.

Er is weinig data om te beoordelen in hoeverre de spreker het Nederlandse klemtoonsysteem heeft verworven. Hij maakt wel een fout die te verklaren is als transfer vanuit het Tsjechisch.

4.9.2 Participant 2

De NT2-spreker gebruikt in totaal 14 keer een woord waarbij de tweede of derde lettergreep beklemtoond hoort te zijn. Hij maakt 2 fouten, concreet in de woorden *alléen* (regel 10) en *misschíen* (regel 9) die hij allebei met nadruk op de eerste lettergreep uitspreekt.

De NT2-gebruiker beheerst over het algemeen de Nederlandse woordklemtoontoekenning, maar hij maakt ook fouten die te verklaren zijn als transfer vanuit het Tsjechisch.

4.9.3 Participant 3

De NT2-spreker gebruikt tijdens de opname 53 woorden die relevant zijn voor de analyse, oftewel woorden waarbij niet de eerste, maar de tweede of derde lettergreep beklemtoond dient te worden. De spreker maakt in totaal 8 fouten wat de beklemtoning betreft. Het gaat bijvoorbeeld om de woorden *inderdáad* (regel 44) en *helebóel* (regel 26). Alle 8 woorden heeft de spreker uitgesproken met nadruk op de eerste lettergreep. In één geval plaatst de spreker de klemtoon foutief op de eerste lettergreep maar verbetert

zichzelf direct en spreekt dit woord vervolgens correct uit. Het gaat om het woord *overtúigen* in regel 46.

De NT2-gebruikster heeft de Nederlandse woordklemtoon verworven, maar de moedertaal laat zich niet helemaal verdringen. Dit leidt tot fouten waarbij de spreekster de nadruk op de eerste i.p.v. op de tweede of derde lettergreep plaatst.

4.9.4 Participant 4

De NT2-sprekerster gebruikt tijdens de opname 26 woorden die een klemtoon dragen die niet overeenkomt met het Tsjechische klemtoonpatroon. Van de 26 woorden spreekt ze er 10 verkeerd uit, allemaal met nadruk op de eerste lettergreep. Het gaat bv. om het woord *waarschijnlijk* dat ze tijdens de opname vijf keer verkeerd uitspreekt (o.a. regel 3). Een ander voorbeeld is het woord *iederéén* dat ze eveneens met nadruk op de eerste lettergreep uitspreekt.

Zelfs de meest gevorderde van de vier NT2-sprekers maakt opvallend veel fouten in woorden die qua klemtoon van het Tsjechische klemtoonsysteem afwijken. Uit de analyse blijkt dat het toekennen van de juiste klemtoon in deze woorden voor de spreekster zeer lastig is.

4.9.5 Samenvatting

Alle participanten maken fouten wat de beklemtoning van Nederlandse woorden betreft die van het Tsjechische klemtoonpatroon afwijken. Bij de beginnende NT2-spreker (participant 1) is op basis van de geluidsopname weinig data beschikbaar, maar in de geluidsopnames van de andere drie sprekers heb ik relatief veel fouten aangetroffen in woorden waarbij de tweede of derde lettergreep beklemtoond dient te worden.

4.9.6 Conclusie 9

Tsjechische NT2-gebruikers vinden het moeilijk om de juiste positie van de klemtoon in Nederlandse woorden te bepalen. Ze zijn geneigd om woorden met nadruk op de eerste

lettergreep uit te spreken wat overeenkomt met het Tsjechische klemtoonpatroon. Dit leidt tot een foutieve uitspraak van woorden waarbij niet de eerste, maar de tweede (derde, vierde) lettergreep beklemtoond dient te worden.

Hoofdstuk 5: Conclusie

In deze scriptie heb ik een theoretische contrastieve analyse en empirisch onderzoek met proefpersonen verricht om de volgende vraag te beantwoorden:

Welke verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch op het niveau van woordsoorten, syntaxis en fonologie leiden tot een negatieve transfer en bemoeilijken daarmee de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers?

De negen hypothesen die ik op basis van de contrastieve analyse heb geformuleerd, zijn getoetst door middel van empirisch onderzoek met Tsjechische NT2-leerders. Ik heb onderzocht welke verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands daadwerkelijk tot een negatieve transfer leiden in de taalproductie. Interferentie-fouten werden aangetroffen in het taalgebruik van zowel beginnende als gevorderde Tsjechische NT2-leerders. De resultaten bevestigen dat de moedertaal van de NT2-leerders een belangrijke rol speelt tijdens de NT2-verwerving en dat grote verschillen tussen de moedertaal en het Nederlands vaak tot een negatieve transfer leiden.

Alle negen taalverschijnselen die ik onder de loep heb genomen, bleken voor Tsjechische NT2-leerders problematisch te zijn. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen de afzonderlijke taalverschijnselen gevonden in de mate waarin ze problemen geven in verschillende stadia van NT2-verwerving. Sommige taalaspecten bleken moeilijk te zijn alleen voor beginnende NT2-leerders. Het gebruik van andere taalstructuren werd ook bij gevorderde sprekers gekenmerkt door een negatieve transfer vanuit het Tsjechisch.

Wat de woordsoorten betreft, bleek het lidwoordgebruik naar verwachting het grootste probleem te vormen voor Tsjechische NT2-leerders. Zelfs gevorderde NT2-leerders laten lidwoorden weg of gebruiken een lidwoord dat niet past in de betreffende context.

Wat de syntactische structuren betreft, blijkt het niveau van de taalbeheersing bepalend te zijn. Terwijl beginnende leerders frequente interferentie-fouten produceren, lijkt de

Nederlandse woordvolgorde zowel in hoofdzinnen als in bijzinnen in de latere stadia van NT2-verwerving goed verworven te zijn.

Ook op het niveau van fonologie bleek het NT2-gebruik van Tsjechische leerders gekenmerkt te zijn door een negatieve transfer. Zo bleken zelfs gevorderde sprekers moeite te hebben met de uitspraak van de lange klinkers [e] en [o] of de tweeklank ,ui'. De verkeerde realisaties werden daarbij vooral gebaseerd op de Tsjechische uitspraak van corresponderende klanken. Tsjechische leerders hebben in alle stadia van NT2-verwerving de neiging om bepaalde Nederlandse klanken te vervangen door meer vertrouwde klanken die ze uit hun moedertaal kennen. Ook de woordklemtoon werd bij de NT2-leerders in sommige gevallen geplaatst op een verkeerde lettergreep, overeenkomend met het Tsjechische klemtoonpatroon.

Hoofdstuk 6: Discussie

In deze scriptie is ingegaan op de invloed van de moedertaal tijdens de verwerving van het Nederlands door Tsjechische sprekers. Uit de contrastieve analyse zijn negen grote verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands naar boven gekomen, op basis waarvan ik negen hypotheses heb geformuleerd over de aspecten van het Nederlands die bij Tsjechische NT2-leerders problemen zouden kunnen geven. Uit empirische data is gebleken dat alle negen bestudeerde taalverschijnselen bij Tsjechische sprekers in een kleinere of grotere mate een struikelblok vormen tijdens de NT2-verwerving. Daarom zijn alle negen aspecten verwerkt in de NT2-handleiding voor het Tsjechisch die een onderdeel vormt van dit afstudeerproject.

Het is duidelijk dat er tussen het Tsjechisch en het Nederlands veel meer verschillen bestaan dan de verschillen die in deze scriptie aan bod zijn gekomen. Andere geselecteerde verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands zijn in Bijlage IV opgenomen, omdat ik me in de hoofdtekst alleen met enkele grote verschillen wilde bezighouden. De lijst van de verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch kan uiteraard verder aangevuld worden en kan door de complexiteit van beide taalsystemen waarschijnlijk nooit

gecompleteerd worden. In deze scriptie heb ik slechts de verwerving van negen taalaspecten onder de loep genomen. Ten eerste was het door de beperkte omvang van deze scriptie onmogelijk om me op meer verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands te concentreren. Daarnaast waren de data die ik voor het onderzoek heb verzameld, niet geschikt om het hele spectrum van interferentie-fouten te bestuderen. De taak is zo ontworpen om vooral die taalaspecten naar boven te laten komen die voor mijn onderzoek relevant waren op basis van de hypothesen.

Gezien de resultaten van mijn onderzoek is het zeer waarschijnlijk dat er veel meer verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands bestaan die tot een negatieve transfer leiden. Het is daarom belangrijk dat er in de toekomst vervolgonderzoek gedaan wordt naar andere verschillen tussen de twee talen en naar de eventuele negatieve transfer die ze veroorzaken. Om verder onderzoek naar de verwerving van andere specifieke taalaspecten te verrichten, zullen er meer gerichte taken ontworpen moeten worden om de productie van verschillende Nederlandse taalastructuren bij Tsjechische NT2-leerders te ontlokken. De NT2-handleiding voor het Tsjechisch kan op basis van verder onderzoek in de toekomst aangevuld worden met meer nuttige informatie en tips voor NT2-docenten.

Referenties:

- Anoniem A (z.d.). Structuur en geschiedenis van het Nederlands: Fonologie. *Freie Universität Berlin*. Geraadpleegd op
[<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/phonology>].
- anoniem B (2005). The International Phonetic Alphabet. *The International Phonetic Association*. Geraadpleegd op
[[http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/IPA_chart_\(C\)2005.pdf](http://www.langsci.ucl.ac.uk/ipa/IPA_chart_(C)2005.pdf)]
- anoniem C (z.d.). E-ANS (Algemene Nederlandse sprakkunst). Geraadpleegd op
[<http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>].
- Appel, R. & Vermeer, A. (1994). Theorieën over tweede-taalverwerving, Hoofdstukken 4 en 5 uit *Tweedetaalverwerving en Tweede- Taalonderwijs*, Muiderberg: Coutinho, p. 84-161.
- Bailey N., Madden C. & Krashen S. D. (1974). Is There a 'Natural Sequence' in Adult Second Language Learning?. In *Language Learning* 24, p. 235-243.
- Bart, P. V., Kerstens, J. et al. (1998). *Grammatica van het Nederlands: een inleiding*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Booij, Geert (1992). Congruentie in Nederlandse NP's. In *Spektator*, Jaargang 21, p. 119-135. Geraadpleegd op
[http://www.dbnl.org/tekst/_spe011199201_01/_spe011199201_01_0010.php].
- Booij, Geert (1995). *The Phonology of Dutch*. New York: Oxford University Press.
- Bree, Cor van (2011). Nog eens de adpositionele constructies in het Nederlandse (en Friese) taalgebied. In *Taal & tongval* 63/2.
- Cook, V. & Newson, M. (2007). *Chomsky's Universal Grammar: An Introduction*. Malden: Blackwell Publishing.
- Donaldson, Bruce (2008). *Dutch: A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.
- Hawkins, Roger (2001). *Second Language Syntax: A generative introduction*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Janda, L. A. & Townsend, Ch. E. (2000). *Czech*. Lincom Europa.
- Jefferson, Gail (2004). 'Glossary of transcript symbols with an introduction'. In: Gene H.

- Lerner, ed. *Conversation Analysis: Studies from the first generation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, p. 13-31.
- Kerstens, J., Ruys E., Trommelen, M.& Weerman, F. (1997). Hoofdstukken 3 en 4: Fonologie en Morfologie uit *Plato's probleem*. Bussum: Coutinho, p. 97-168.
- Mayer, Mercer (1969). *Frog, where are you?*, New York: Dial Books for Young Readers.
- Naughton, James (2005). *Czech: An Essential Grammar*, New York: Routledge.
- Nováková, Marta (2007). De mogelijkheden en grenzen van het gebruik van de fonologische transcriptie bij de verwerving van het Nederlands. In *Praagse perspectieven 5, Handelingen van het Regionaal Colloquium Neerlandicum van Midden-Europa aan de Karelsuniversiteit* op 20, 21 en 22 september 2007. Praag: Karelsuniversiteit, p. 69-78. Geraadpleegd op:
[http://www.dbnl.org/tekst/_pra004200801_01/_pra004200801_01_0009.php]
- Nováková, Marta (2008a). 'Wat bedoel je, een ei of een ui?' De rol van fonetiek in de verwerving van het Nederlands bij Tsjechen. AMOS-ETVN, 5/1. Geraadpleegd op [<https://comenius.ned.univie.ac.at/node/11281>].
- Nováková, Marta (2008b). Over de grens kijken: assimilatie in het Tsjechisch en het Nederlands. In *Acta universitatis Palackianae Olomouensis Facultas Philosophica, Philologica 98, Neerlandica IV, De beste vriend van de zomercursus*. Olomouc: Palacký Universiteit in Olomouc, p. 95 - 102. Geraadpleegd op [http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO-NeerlandicaIV.pdf]
- Nováková-Kostecká, Marta (2010). Articulatory settings in het Nederlands en in het Tsjechisch. In Wilken Engelbrecht a Bas Hamers. *Neerlandistische ontmoetingen, Trefpunt Olomouc*. Olomouc: Palacký Universiteit in Olomouc, p. 263 – 272.
- Silbrníková, Martina (2013). De verwerving van DP's door volwassen Tsjechische leiders van het Nederlands. Paper in het kader van de tutorial Language Acquisition, Universiteit Utrecht.
- Stroop, Jan (2011). De lange arm van de grammatici. In *Praagse perspectieven 7*, Praag 2011, p. 137-153.
- Toorn, M. C. van den (1984). *Nederlandse Grammatica*, Groningen: Wolters Noordhoff. Geraadpleegd op [http://www.dbnl.org/tekst/toor004nede01_01/colofon.htm]

- Trommelen, M. & Zonneveld, W. (1989). *Klemtoon en metrische fonologie*. Muiderberg: Coutinho. Geraadpleegd op [http://www.dbnl.org/tekst/trom001klem01_01/trom001klem01_01_0012.php]
- Uhlířová, Ludmila (1992). Ten nějaký//nějaký ten a případy podobné. In *Naše řeč* 75/5. Geraadpleegd op [http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7098].
- Velde, Freek Van de (2010). The emergence of the Determiner in the Dutch NP. In *Linguistics* 48/2, p. 263-299. doi: 10.1515/LING.2010.009

BIJLAGE I: Afkortingen

1.p = 1^e persoon

2.p = 2^e persoon

3.p = 3^e persoon

adj = adjectief (bijvoeglijk naamwoord)

acc = accusatief (naamval)

CA = contrastieve analyse

dat = datief (naamval)

gen= genitief (naamval)

inst = instrumentaal (naamval)

loc = locatief (naamval)

masc = masculine (mannelijk)

neg = negatie, ontkenning

nom = nominatief (naamval)

NT2 = Nederlands als tweede taal

OTT = onvoltooid tegenwoordige tijd

OVT = onvoltooid verleden tijd

pl = plural (meervoud)

sing = singular (enkelvoud)

sub = substantief (zelfstandig naamwoord)

SVO = woordvolgorde **S**ubject (onderwerp) - **V**erbum (werkwoord) - **O**bject (lijdend voorwerp)

T1 = de eerste taal oftewel moedertaal

T2 = tweede taal

UG = Universele Grammatica, een theorie over tweedetaalverwerving

V2 = VerbSecond; volgens deze regel dient de persoonsvorm op de tweede positie in de zin te staan

voc = vocatief (naamval)

VTT = voltooid tegenwoordige tijd

VVT = voltooid verleden tijd

BIJLAGE II: Transcripten

Geluidsopname 1 (05:17)

- NT2-spreker Dagmara, vrouw, 26 jaar
- 3 jaar studie van het Nederlands in Tsjechië; 3 jaar in Nederland

1 (7.0) Er was eens een jongetje (.) die had een (.) potje (.) met een kikker ((lacht)). Ehhh ja:
2 dat kikkertje glimlacht wat ik heel grappig vind. En jongetje ziet ook best tevreden uit. EN
3 boven dat potje (.) naar dat kikkertje kijkt nog een klein hondje >die waarschijnlijk ook tot
4 het jongetje hoort<. Naast die jongetje staan <best grote laarzen>, ik bedoel met grote maat,
5 waarschijnlijk niet zijn laarzen, maar van iemand anders. En hij zit voor (.) voor een eh hoog
6 bed en (.) ja, naast het bed is een groot raam, °oké°, en het is een nacht want ik zie een
7 maan.

8 Eh op een ander beeldje slaapt het jongetje en hondje slaapt op hem en kikker gaat uit het
9 pootj- potje weg.

1:07

10 Op het ander beeldje is al de dag. EN jongetje kijkt meteen wanneer die wakker wordt naar
11 het potje en hij ziet eh dat de kikker °weg is°. En zijn hondje is ook verbaasd.

12 Jongetje gaat eh zijn kikkertje zoeken. Hij kijkt in die- kijkt in die grote laarzen ((lacht)) en
13 zijn hondje stopt zijn hoofd in eh in dat potje. Hij kijkt ook uit het raam, hondje nog steeds
14 met hoofd in het potje. En jongetje gaat s- eh roepen (.) <naar zijn kikker>, °denk ik°.

15 Dan ziet die dat t hondje uit het raam valt en nog steeds met het potje op zijn hoofd. En het
16 potje gaat dan stuk en het hondje gaat die jongetje lukken- >ehhh lukken, niet lukken<,
17 likken ((lacht)).

1:59

18 Ehhhh (.) en ik zie nu ook dat het jongetje die grote laarzen aan heeft. En hij staat al buiten.

19 (2.0) Ze gaan een wandelingetje maken <op zoek naar de kikker>. En ze gaan een bos in. °En
20 het jongetje is nog steeds aan het roepen°.

21 Ze komen bij eh bij een boom waar de wespen hun nest hebben en eh dat wekt wel eh eh
22 indruk op eh het hondje. En het jongetje komt bij een (.) eh klein (.) nest in eh in eh in de
23 grond, daar gaat ie ook in roepen.
24 ↑MAAR daar komt een, °hoe heet het°, een mol vandaal (.) vandaan. En hondje is nog steeds
25 bezig met die wespen.
26 Ja, hij is zo lang bezig met die wespen dat het nest naar eh grond valt.

2:58

27 En jongetje gaat een bom opklimmen en ziet alweer een gat in de bom waar hij °ook in gat
28 roepen°.
29 ↑Maar uit die gat komt een grote eh uil. En dat jongetje valt °het boom af°. EN hondje gaat
30 weglopen of (.) juist wegrennen, omdat wespen die boos zijn op hem hem gaan (.)
31 waarschijnlijk °willen steken°.
32 Ehhh dan gaat jongetje waarschijnlijk verder in het bos en hier ziet die op een (.) eh hert,
33 °denk ik, vermoed ik°. En anders zie ik hier alleen een grote steen, °denk ik ook°. En die hert
34 loopt met die jongetje op zijn hoofd ((lacht)) verder in het bos en het hondje eh rent
35 ernaast.

3:58

36 Oh, >nou en die hert is waarschijnlijk boos<, want die gaat jongetje denk ik een plas of in
37 een water in het bos gooien, samen met het hondje.
38 Ehm, >het jongetje valt in het water, samen met zijn hond< EN daarnaast ziet ie alweer een
39 klein stuk hout waar ook alweer een gat in zit, dus hij hoort wel wat want hij kijkt zo
40 gewoon ((lacht)). Hij zegt tegen zijn eh hondje dat hij stil moet zijn en hij gaat in de bom
41 kijken. En dan gaat die het stukje bom op klimmen en kijkt die achter en dan is die weer blij
42 want hij ziet kikker met een ↑andere kikker↑ ernaast en (.) volgens mij(n) zijn er nog
43 kleinere kikkertjes erbij en die kikker zien zo verliefd- eh te zijn, dus waarschijnlijk hebben
44 ze al kleine kikkertjes gekregen. En het jongetje pakt een klein kikkertje en gaat gewoon
45 weg en zwaait nog naar die andere kikkers die eh die nog steeds op het hout zitten en (.)
46 ↑blij zijn↑. En zo is iedereen tevreden.

Geluidsopname 2 (07:19)

- **NT2-spreker Klára, vrouw, 26 jaar**
- **3 jaar studie van het Nederlands in Tsjechië; 1 jaar in Nederland**

1 Hhh er is een jongentje (.) met een hondje (.) in een grote kamer en eh ze kijken allebaal-
2 bei naar een glas pootje waar een ↑kikker zit.
3 Oh en eh nu gaat het verhaal verder en jongentje wordt wakker en hondje slaapt op een
4 dekentje op dat jongetje en dat stoute kikker probeert uit eh- een glas poot eh (1.0) >weg te
5 rennen<.

6 Toen ze wakker worden keken ze allemaal naar dat glas eh pootje, maar de kikker was al
7 ↑weg.

0:55

8 Eh en (1.0) het hondje probeerde in een glas pootje dat kikker overal te zoeken en (.) het
9 jongetje eh (.) trok eh zijn kleren aan en (.) ze begonnen allemaal uit het raam kijken en
10 naar de wereld eh (1.0) roepen. Waar is de kikker, waar is de verdw- waar is de verdwaalde
11 kikker?

12 En toen is er iets gebeurd. En een hondje (.) is uit het raam gevallen ((lacht)).

13 Nou, eh ja (michien) °meer° gesprongen, maar (.) en dat jongentje beseft zich beseft zich
14 eh onmiddellijk dat hij alle- allebei de dieren zou verloren dus hij ging ((schraapt haar
15 keel)) dat hondje redden (.) dat stout hondje eh redden en ze zijn gelukkig weer samen en
16 hij- zij gaan op stap.

2:10

17 ((schraapt haar keel)) Dan lijken ze in een bos te zijn en eh zelfs daar eh met al die bomen
18 en met al die bijen, <die rond hen (.) vliegen> proberen ze eh de verdwaalde (.) stoute
19 kikker ↓te roepen. >Ze proberen dat overal< (.) zij roepen na eh in alle ↑gaten, in de ↑grond
20 en ((lacht)) daar is een ((lacht)) ja misschien ((lacht)) EEKHOORN ((lacht)) opgedoken
21 ((lacht)) uit dat ((lacht)) uit dat gaatje ((lacht)).

03:00

22 Uit de grond, dus (.) dat jongetje is een beetje geschrokken EN wat heeft die- dat arme
23 hondje gedaan? Hij heeft die kikker eh in een (1.0) bijenhuis? ((lacht))

24 *I: Bijenkorf.*

25 Bijenkorf! Proberen te roepen.

26 Maar wat is er gebeurd? Er zijn een heleboel bijen..heleboel boze bijen tegen hem. (1.0) Jee!

27 Ja ((lacht)) ze begonnen tegen hem te ((lacht)) vliegen..dat hondje heeft echt een heftige tijd

28 ((lachend)). Hij moet RENNEN en °als hij lang is° en wat is er ((lachend)) nog iemand (.) nog

29 iemand komt voorschijn en dat is de oude ((lachend)) uil ((lachend)) met grote ↓wings.

04:03

30 Ja (.) ja (.) ja °moeten we le- lekker vinden°. Oh! Zelfs de oude w- eh ((lacht)) zwarte uil eh

31 probeert eh (.) dat eh stelletje (2.0) eh (.) die kikker (.) te zoeken.

32 En eh (.) er is een (groot) drama (.) in dit verhaal gebeurd, want dat jongetje hij sprong over

33 een heuvel en ((lacht)) waar is hij beëindigd? Op de hoofd van de ↑HERT (.) van een hert.

34 Nou die heer- die hert is er helemaal gek van ((lacht)), hij zit helemaal in de war.

05:03

35 En zoals de echte hert begon hij te ↑rennen, want hij wil natuurlijk die bagage uit zijn hoofd

36 (.) ↓weg te gooien. En dat doet hij ook. Dat doet hij uit een gro:te berg. Dat doet hij met een

37 ↑jongetje, maar ook met een trouw hondje. En zij vallen allebei gelukkig in een (.) s-treek (.)

38 in een ↑waterstreek (.) hhh in een ↓waterstreek. Nou, ze lijken allemaal prima ermee om te

39 gaan, want ze lijken allemaal zwemmen te kunnen en dus ((lacht)) maar dat hondje gaat

40 voor de zekerheid ((lacht))op de kop van dat jongetje ((lacht)) en (.) ze zien (.) iets ↑nieuws.

41 (Eh) bij de (.) zijlkant van de rivier is het misschien een grote stuk van de ↓boom.

06:09

42 (Eh) er is een gaat in het midden van (0.5) eh dat stuk van de boom en dar >zelfs daar

43 proberen ze roepen<. Ze proberen overal te kijken, want ze geven nooit op EN wat is er

44 gebeurd? Van de mensen die nooit opgeven. Ze zijn inderdaad niet alleen maar één stoute

45 kikker, maar de hele ↑kikkerfamilie (.) GEVONDEN. En (1.) maar (.)en dus wat doen zij? Zij

46 proberen de gelukkige samenlevende kikkerfamilie overtui- te overtuigen, zodat ze alle-

47 tenminste een souvenir-tje dat betekent één klein kikkertje van hen eh (.) mogen eh stelen

48 en naar een huisje naar dat glas-pootje ↓terug brengen.

Geluidsopname 3 (06:20)

- **NT2-spreker Filip, man, 22 jaar**
- **6 maanden in Nederland**

1 Ehmm er is een kind in kamer (.) en (.) eh (.) hond en een kikker. En (4.0) en kind sl- slapen.
2 (2.0) En kikker (8.0) eh (1.0) kikker (3.0) gaat uit eh de glas.
3 *MS: Uhm.*

0:52

4 Eh (3.0) eh (4.0) en de (7.0) kind (1.0) kijk naar de glas
5 *MS: Uhm.*
6 en (1.0) zoek de kikker en (3.0) eh kikker is niet (.) niet in kamer.
7 *MS: Uhm.*

8 Zo de (.) kind zoek de kikker met (0.5) eh zijn hond. En (1.0) de hond viel op de grond (1.0)

01:58

9 en (4.0) en (3.0) kind en de hond zoek de kikker in (.) de bos (2.0) eh (1.0) en zij ff- eh zij
10 (1.0) vinden (.) boeien.

11 *MS: Bijen.*

12 Bijen. En (4.0) en (1.0) de (0.5)bijen (1.0) vloe-gen

13 *MS: Vliegen*

14 Vliegen uit de eh (0.5)

15 *MS: Bijenkorf.*

16 Bijenkorf.

03:01

17 Eh (2.0) eh (5.0) eh hond (1.0) gaat uit de b-bijen (.) en de kind f-findt de

18 *MS: Uil.*

19 Uil. (.)De uil vliegt

20 *MS: vliegt*

21 Vliegt uit

22 *MS: Uhm.*

23 en de kind eh (2.0)

04:06

24 *MS: Roept.*

25 Roept (0.5) om (0.5) de kikker.

26 *MS: Uhm.*

27 En (2.0) hij f-findt een

28 *MS: Hert.*

29 Een hert. En hert g-gaat met hem (1.0) en met de hond (3.0) eh (2.0) en (5.0) de ff- de kind

30 de hond f- viel viel

31 *MS: Naar beneden.*

32 Naar beneden. Eh (7.0) eh (2.0)

05:13

33 *MS: Waar zitten ze?*

34 De kind en hond zwem in eh (2.0) [in water

35 *MS: De- Uhm.]*

36 En vin (1.0) in (1.0) in

37 *MS: Boom.*

38 Boom. Viel boom.

39 *MS: Omgevallen boom.*

40 Omgevallen boom. En (1.0) achter de boom

41 *MS: Uhm.*

42 er was een kikker en zijn (.) familie.

43 *MS: Uhm.*

44 En (4.0) eh (1.0)de kind en hond en de (1.0) een kikker

45 *MS: Uhm.*

46 gaat naar huis.

47 *MS: Uhm.*

Geluidsopname 4 (06:43)

- Tsjechische NT2-spreker Petr, man, 26 jaar
- 1,5 jaar studie van het Nederlands in Tsjechië

1 Er zijn twee vriendjes, een jongetje en een hondje. En eh hen eh ze hebben (.) een (.) kikker.
2 Ze zijn erg blij om een kikker te hebben. Zij eh °( )°. Dan gaan zij naar de (4.0) en het
3 kikker (3.0) ging weg.

0:55

4 In de morgen (1.0) het jongetje (.) en (.) het hondje vinden dat die kikker (.) is weg gegaan.
5 Zij zijn erg triest. Zij (3.0) proberen om (.) de kikker (0.5) te (1.0) vinden. Maar (1.0) >hij is
6 weg<. Wat jammer. En zij zijn erg triest. Zij roepen: ↑Kikker, kikkertje! Waar (.) waar ben je?

02:05

7 En dan ze gaan (2.0) de kikker (3.0) ↓zoeken. Zij gaan naar het bos. En in het bos (2.0) zij
8 ontmoeten (.) bijen. De bijen (5.0) zijn (10.0) en het hondje wil met de bijen spelen.

02:57

9 En dan (.) het jongetje ziet een gat (.) in de boom. (Ze) denkt dat misschien (.) het kikkertje
10 (.) kan (0.5) in de gat zijn. Maar er is geen kikkertje- eh daar is geen kikkertje, daar is alleen
11 een uil. De uil (.) is erg geërgd dat (.) het jongetje (3.0) verstoort (1.0) ze verstoorte hij.

03:59

12 >Dan gaan ze verder<. Ze roepen (0.5) ze roepen: ↑Kikkertje, kikkertje! Het jongetje ziet een
13 een heuvel. Hij gaat naar het heuvel (.) en leunt (.) op een tak, maar (2.0)° het is het is° geen
14 tak. Dat is geen het is geen tak, het is een (.) gewei van een (.) hert. Het jongetje val- valt (.)
15 op de eh (1.0) op de gewei.

05:02

16 En de hert (.) begint (1.0) begint lopen. En wat gebeurt dan? Het her- de hert (.) stopt en het
17 jongetje valt in het water. Maar niets ergs (.) met hem gebeurd (0.5) is, gebeurd is. Het
18 jongetje en het hondje klimmen uit het wate water en ze zien een ( ). Dan
19 ((schraapt zijn keel)) zij zien over de ( ) (.) hun kikker (.) met zijn met (0.5) zijn
20 (.) lieve vrouw en met veel veel kinderen. Eindelijk (.) zij breng- zij brengen naar huis (1.0)
21 een (1.0) kindertje aan hun (.) kikkertje. En dat is het end van een (.) van een verhaaltje.

BIJLAGE III: Transcriptiesymbolen

De gebruikte transcriptiesymbolen zijn gebaseerd op Gail Jefferson (2004).

[	begin van een overlap van de spraak van twee sprekers
]	einde van een overlap van de spraak van twee sprekers
=	geen pauze tussen de spraak van twee sprekers
(.)	een pauze korter dan 0.3 seconde
(0.0)	de duur van een pauze uitgedrukt in seconden
(1.0)	een pauze van één seconde
-	een plotselinge cut-off
_____	onderstreping geeft een bijzondere nadruk aan
:	verlenging van de voorafgaande klank
.,?!	interpunctie-tekens geven de gebruikelijke intonatie aan
WOORD	hoofdletters geven aan dat het woord relatief hard is uitgesproken
°woord°	graadtekens geven aan dat het woord relatief zacht is uitgesproken
↑	stijgende intonatie
↓	dalende intonatie
>woord<	relatief snel uitgesproken
<woord>	relatief langzaam uitgesproken
( )	lege haakjes geven aan dat het deel van de spraak niet verstaanbaar is
(woord)	een goede gok bij een moeilijk verstaanbaar deel van de spraak
((lacht))	een verbale activiteit zoals lachen of hoesten
hhh	in- of uitademen

BIJLAGE IV: Andere geselecteerde verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands

1. WOORDSOORTEN

1.1 Zelfstandige naamwoorden

- **Samengestelde zelfstandige naamwoorden**

In het Nederlands is het zeer gebruikelijk dat twee zelfstandige naamwoorden aan elkaar gekoppeld worden om samen een nieuw woord met een nieuwe betekenis te vormen. Woorden die op deze manier ontstaan, noemen we samenstellingen (van den Toorn, 1984). Volgens de zgn. *Rechts-is-Hoofd-regel* is het rechterdeel van het woord bepalend voor het grammaticale geslacht en de betekenis van het woord, terwijl het linkerdeel extra informatie geeft over het rechterdeel (Kerstens et al., 1997). Zo is bv. *broodmes* een soort mes dat gebruikt wordt om brood mee te snijden en is de samenstelling net als *mes* onzijdig. Deze creatieve eigenschap van het Nederlands maakt het mogelijk om steeds nieuwe samenstellingen te maken waarvan de betekenis voor de hand ligt, al heb je de betreffende samenstelling nog nooit eerder gehoord. Het feit dat er oneindig veel samenstellingen bestaan/gemaakt kunnen worden en dat de betekenis ervan vrij voorspelbaar is, heeft o. a. als gevolg dat zelfs het meest uitgebreide Nederlandse woordenboek niet alle samenstellingen kan bevatten.

In vergelijking met het Nederlands komen samenstellingen in het Tsjechisch zelden voor (bv. *mrakodrap* wat letterlijk *wolvenkrabber* betekent). Daarnaast mist het Tsjechisch de unieke eigenschap van het Nederlands om op een creatieve manier nieuwe samenstellingen te creëren. Het is niet onmogelijk, maar zeker lang niet zo gebruikelijk als in het Nederlands. Het Tsjechisch gebruikt meestal andere strategieën om aan substantieven eigenschappen toe te schrijven. De rijke Tsjechische derivatieve morfologie maakt het bijvoorbeeld mogelijk om van vrijwel elk substantief een bijbehorend adjectief te maken. De meeste Nederlandse samenstellingen worden daarom naar het Tsjechisch vertaald door middel van een adjectief (ADJ) in combinatie met een substantief (SUB):

(34)

a.	psí bouda	= hondenhok
	hond-ADJ hok-SUB	
b.	dětský kočárek	= kinderwagen
	kind-ADJ wagen-SUB	
c.	fotbalový tým	= voetbalteam
	voetbal-ADJ team-SUB	

Twee substantieven kunnen aan elkaar gekoppeld worden door middel van preposities:

(35)

a.	dům pro panenky	= poppenhuis
	huis voor poppen	
b.	kartáček na zuby	= tandenborstel
	borstel voor tanden	

Een andere strategie is het gebruik van twee substantieven waarbij de manier waarop ze zich tot elkaar verhouden, aangegeven wordt door de naamval waarin ze staan, uitgedrukt door de bijbehorende inflectie:

(36)

a.	trest smrti	= doodstraf
	straf-1.NOM dood-2.GEN	
b.	učitel matematiky	= wiskundeleraar
	leraar-1.NOM wiskunde-2.GEN	

Voor veel concepten wordt in het Tsjechisch door middel van derivationele morfologie een nieuw woord gemaakt, terwijl deze in het Nederlands vaak uitgedrukt worden door middel van samenstellingen van reeds bestaande woorden, bijvoorbeeld:

(37)

slovník	= woordenboek
slov + ník	woorden + boek
stam sub + suffix	sub + sub

- **Meervoud**

Nederlandse substantieven, met uitzondering van ontelbare nomina, hebben het vermogen om een meervoudsvorm aan te nemen. Dit gebeurt door het zelfstandige naamwoord met een meervoudsuitgang te combineren. De meest frequente Nederlandse meervoudsmorfemen zijn *-s* en *-en* (van den Toorn, 1984). De uitgang *-en* wordt daarbij als de gebruikelijkste meervoudsmorfeem beschouwd, een zogenaamde basisinstelling oftewel *default* (ibid). De uitgang *-s* wordt als een meer gemarkeerde uitgang beschouwd die gebruikt wordt als aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Zo nemen alle diminutieven de uitgang *-s* aan, net als substantieven die op bepaalde onbeklemtoonde lettergrepen eindigen, zoals *-el, -em, -er, -en, -aar, -aard, -erd, -eur, -ier*. Verder krijgen veel woorden van een vreemde herkomst deze uitgang (*films, baby's*), net als woorden die op een klinker eindigen (*postbodes*). Stammen die op een klinker eindigen, kunnen vaak beide uitgangsmorfemen aannemen (*groenten/groentes*).

In het Nederlands zijn daarnaast relatief veel afwijkende gevallen van meervoudsvorming te bespeuren. Enkele nomina krijgen de onbeklemtoonde uitgang *-eren* (*kinderen, liederen*) en een uitzondering vormen ook sommige leenwoorden waarbij de meervoudsvorm van de brontaal gehandhaafd wordt (*datum - data*). Bij een kleine groep van Nederlandse substantieven verandert in de meervoudsvorm de klinker in de stam van het woord (*stad - steden, god - goden, dak - daken*). Wanneer de stam op een klinker eindigt, wordt soms de medeklinker *j* achter de stam uitgesproken, zoals in *koeien* of *vlooien* (ibid).

Ook in het Tsjechisch worden substantieven gecombineerd met morfemen om meervoudsvormen te creëren. Er worden echter veel meer verschillende uitgangen dan in het Nederlands gebruikt. Het is van belang van welk geslacht het woord is, maar ook om welk type stam het gaat. Elk geslacht (mannelijk, vrouwelijk, onzijdig) wordt onderverdeeld in vier verschillende soorten stammen en elk van deze stammen heeft zijn eigen inflectionele paradigma, inclusief de te gebruiken meervoudsmorfemen (Naughton, 2005).

In beide talen wordt dus gebruik gemaakt van suffixen om telbare nomina in meervoudsvorm uit te drukken. De voornaamste taak van Tsjechische NT2-leerders bestaat uit het leren van de Nederlandse meervoudsmorfologie die minder uitgebreid is dan de Tsjechische, omdat de meeste nomina *-s* of *-en* aan het einde krijgen. Wat wel lastig kan zijn, is om de juiste keuze te maken tussen deze twee uitgangen. Daarnaast dienen de vele uitzonderingen onthouden te worden, maar dit geldt voor alle NT2-leerders. Op dit gebied verwacht ik dus weinig specifieke invloed vanuit de moedertaal.

- **Naamvallen**

In het Tsjechisch worden zeven naamvallen gebruikt (Naughton, 2005). Tsjechische substantieven worden verbogen op basis van deze naamvallen, volgens een complex verbuigingsparadigma, waarin niet alleen de naamval, maar ook het geslacht en het getal de inflectie-uitgang bepalen. Dit wordt in Tabel 18 geïllustreerd aan de hand van de verbogen vormen van de Tsjechische substantieven *žena* (vrouw), *muž* (man) en *města* (steden).

1 ^e naamval	nominatief (nom)	žena	muž	města
2 ^e naamval	genitief (gen)	ženy	muže	měst
3 ^e naamval	datief (dat)	ženě	muži	městům
4 ^e naamval	accusatief (acc)	ženu	muže	města
5 ^e naamval	vocatief (voc)	ženo	muži	města
6 ^e naamval	locatief (loc)	ženě	muži	městech
7 ^e naamval	instrumental (inst)	ženou	mužem	městům

Tabel 18: Tsjechisch naamvalsysteem

Door middel van naamvallen wordt de functie van het substantief in de zin aangeduid, evenals zijn relatie tot andere zinsdelen. Omdat de functie van het woord uitgedrukt wordt door de gebruikte naamval, is het in het Tsjechisch soms niet nodig om een voorzetsel te gebruiken. In het Nederlands zijn voorzetsels aan de andere kant veel vaker noodzakelijk

voor de juiste interpretatie van de functie van het substantief in de zin, zoals de voorbeelden in (38) demonstreren:

(38)

a. Neříkej to Petrovi. NEG-zeg het Peter- DAT	Zeg het niet tegen Peter.
b. Píšu dopis řediteli. schrijf brief-ACC directeur- DAT	Ik schrijf een brief aan de directeur.
c. Bije psa tyčí. slaat hond stok- INST	Hij slaat de hond met de stok.
d. Procházím městem. loop stad- INST	Ik loop door de stad.

Hoewel in het Middelnederlands ook een naamvalsysteem werd gebruikt, zijn naamvallen en daarmee ook de bijbehorende inflectie-uitgangen in de afgelopen eeuwen vrijwel helemaal verloren gegaan (Stroop, 2011). Er zijn slechts schaarse overblijfsels van het oude naamvalsysteem in het huidige Nederlands te bespeuren die ons nog aan het gebruik van naamvallen in de oude tijden herinneren (Donaldson, 2008). Genitief vinden we vooral in archaïsche namen en uitdrukkingen zoals *het Leger des Heils* of *in de loop der tijd*, maar ook de vraagwoorden *wiens* en *wiers* zijn verbogen vormen voor de genitief. Voorbeelden van datief zijn bijvoorbeeld uitdrukkingen zoals *op den duur* of *ten einde raad*.

1.2 Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijke naamwoorden ofwel adjectieven zijn inhoudswoorden die het mogelijk maken om aan zelfstandige naamwoorden eigenschappen toe te schrijven en om ze nader te specificeren (Naughton, 2006).

- **Attributieve adjectieven**

Zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands onderscheiden we attributieve en predicatieve adjectieven. Attributieve adjectieven vormen een onderdeel van de nominale frase en staan in de adnominale positie, zoals de NP's in (39) demonstreren:

(39)

a. černý klobouk
b. de/een zwarte hoed

Attributieve adjectieven congrueren in beide talen met het bijbehorende zelfstandige naamwoord dat door het adjectief beschreven wordt. In het Tsjechisch congrueren adjectieven met nomina met betrekking tot geslacht, getal en naamval en krijgen ze op basis van deze kenmerken de juiste inflectie-uitgang:

(40)

a. černý klobouk zwart-ADJ/MASC/NOM/SING hoed SUB/MASC/NOM/SING
b. černém klobouku zwart-ADJ/MASC/LOC/SING hoed-SUB/MASC/LOC/SING
c. černých kloboucích zwart-ADJ/MASC/LOC/PL hoed-SUB/MASC/LOC/PL

Nederlandse attributieve adjectieven congrueren met substantieven wat geslacht, getal en definietheid betreft (Booij, 1992). Er bestaat slechts één inflectieuitgang, met name *-e*, ofwel *sjwa*. De uitgang *-e* wordt verplicht toegepast bij attributieve adjectieven, met uitzondering van onbepaalde onzijdige substantieven in het enkelvoud (*ibid*). Deze krijgen nooit inflectie en blijven in hun onverbogen vorm. In alle overige gevallen dient het adjectief de uitgang *-e* aan te nemen (*ibid*):

(41)

a.	een <u>mooi</u> huis	(+neut -plu -def)
	mooie huizen	(+neut +plu -def)
	het mooie huis	(+neut -plu +def)
	de mooie huizen	(+neut +plu +def)
b.	een mooie film	(-neut -plu -def)
	mooie films	(-neut +plu -def)
	de mooie film	(-neut -plu +def)
	de mooie films	(-neut +plu +def)

Tsjechische adjectieven congrueren niet ten aanzien van de definitie van het substantief. Sterker nog, Tsjechische substantieven beschikken niet over het kenmerk bepaaldheid, ofwel definitie. De afwezigheid van deze grammaticale categorie in het Tsjechisch kan het voor de Tsjechische NT2-gebruikers lastig maken om de bepaaldheid van Nederlandse substantieven vast te stellen. Daarnaast kan het bepalen van het grammaticale geslacht ook problematisch zijn voor de Tsjechische NT2-gebruikers. Ook de uitzondering voor onbepaalde onzijdige nomina kan moeilijk zijn om te detecteren, omdat de sjwa in alle andere gevallen wordt toegepast (Stroop, 2011). Dit kan allemaal leiden tot het weglaten van de sjwa, waar deze verplicht is en het toepassen ervan waar het niet toegestaan is.

- **Predicatieve adjectieven**

Predicatieve adjectieven staan in beide talen los van de nominale frase. In het Tsjechisch congrueren ook deze adjectieven met het substantief voor getal, naamval en geslacht. De Nederlandse predicatieve adjectieven congrueren nooit met substantieven en daarom verwacht ik dat het predicatieve gebruik geen moeilijkheden voor de Tsjechische NT2-gebruikers vormt.

1.3 Voornaamwoorden

- **Persoonlijke voornaamwoorden**

Persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt om naar binnen- of buitentekstelijke referenten te verwijzen (E-ANS). Wanneer we in het Nederlands buitentekstelijk naar dingen en zaken verwijzen, bepaalt het grammaticale geslacht van het substantief welk voornaamwoord we dienen toe te passen. Naar onzijdige substantieven in enkelvoud wordt altijd verwezen met *het*. Naar alle overige *de*-woorden wordt in enkelvoud gerefereerd met *hij/hem* (ibid). Omdat het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke substantieven in het Nederlands verloren is gegaan, is het in het moderne Nederlands enigszins ongebruikelijk om aan niet levende zaken met *ze/haar* te refereren en wordt er vrijwel altijd *hij/hem* gebruikt (ibid):

(42)

Waar is <u>het boek</u> ?	Waar is <u>de hoed</u> ?	Ken je <u>de universiteit</u> ?
Het ligt op de tafel.	Hij ligt op de tafel.	Ze bestaat al 400 jaar. <twijfels>
Ik zie het al.	Ik zie hem al.	Ik ken haar niet. <twijfels>

Een speciale categorie vormen substantieven die naar levende objecten verwijzen. In dit geval bepaalt niet het grammaticale geslacht, maar het fysiologische geslacht van de referent de keuze van het voornaamwoord, zoals te zien is in (43).

(43)

Zie je <u>het meisje</u> ?	Ken je <u>de chirurg</u> ?
Ja, ik zie haar .	Ja, zij is heel bekend.

Bij verwijzingen naar referenten in het meervoud is het doorslaggevend of het om levende of niet levende objecten gaat. Zo kunnen de voornaamwoorden *hen* en *hun*, die in Nederlandse zinnen als voorwerpen functioneren, alleen op personen slaan en nooit op

dingen en zaken. Met het voornaamwoord *ze* kan aan de andere kant naar zowel personen als niet levende objecten verwezen worden:

(44)

Personen	Dingen en zaken
Ik heb hen gisteren ontmoet.	*Zie je hen ?
Het is hun helaas niet gelukt.	Ik wil ze kopen.
Ik vind ze heel aardig.	Ik vind ze te duur.
Ze zijn heel vriendelijk.	Ze zijn juist heel goedkoop.

In het Tsjechisch is het zeer gebruikelijk dat het voornaamwoord in de subject-positie weggelaten wordt (Naughton, 2005). Dit fenomeen noemen we ook wel *null-subject* of *pro-drop*. Het Tsjechisch beschikt over een complex vervoegingssysteem dat pro-drop mogelijk maakt. Dankzij de rijke inflectionele morfologie is het in het Tsjechisch duidelijk welke persoon (1^e/2^e/3^e persoon mannelijk/vrouwelijk) met de persoonsvorm congrueert. Zoals de vervoeging van het werkwoord *dělat* (*doen*) in Tabel 19 demonstreert, beschikt het werkwoord in elke persoon over een unieke vorm. Het weglaten van het subject leidt daarom niet tot onduidelijkheid of ambiguïteit wat de interpretatie van de zin betreft.

	Enkelvoud	Meervoud
1 ^e persoon	dělám	děláme
2 ^e persoon	děláš	děláte
3 ^e persoon	dělá	dělají

Tabel 19: Vervoeging van *dělat* (*doen*)

Omdat het Nederlandse inflectionele systeem voor werkwoordvervoeging veel armer is, zou het weglaten van het subject vaak onduidelijkheid scheppen en daarom is het gebruik van persoonlijke naamwoorden in de subject-positie altijd verplicht:

(45)

overt subject	Waar ga je naartoe? Ik ga naar de winkel.	Kam jdeš ty ? waar ga-2.p sing jij Já jdu do obchodu. ik ga-1.p sing naar winkel
pro-drop	*Waar ga naartoe? *Ga naar de winkel.	Kam jdeš? waar ga-2.p sing Jdu do obchodu. ga-1.p sing naar winkel

- **Bezittelijke voornaamwoorden**

Zowel in het Nederlands als in het Tsjechisch worden bezitsrelaties uitgedrukt (onder andere) door middel van bezittelijke oftewel possessieve voornaamwoorden die te koppelen zijn aan verschillende persoonlijke voornaamwoorden (*ik – mijn / já – můj*). Bezittelijke voornaamwoorden staan in beide talen als een onderdeel van de nominale groep standaard vóór het zelfstandig naamwoord dat ze modificeren, aan het begin van de NP. In het Nederlands wordt daarbij het gebruikelijke lidwoord weggelaten, omdat het bezittelijke naamwoord in kwestie als het hoofd van de nominale frase functioneert:

(46)

a. mijn blauwe tas	moje modrá taška
b. jouw nieuwe portemonnee	tvoje nová peněženka
c. hun geld	jejich peníze

Het grootste verschil tussen de Nederlandse en Tsjechische bezittelijke voornaamwoorden is dat het in het Nederlands in tegenstelling tot het Tsjechisch niet mogelijk is om possessieve pronomina in de predicatieve positie te gebruiken, zoals bijvoorbeeld bij adjectieven wel het geval is (Silbrníková, 2013):

(47)

a. *de blauwe tas is mijn	(ta) modrá taška je moje
b. *de portemonnee is jouw	(ta) nová peněženka je tvoje
c. *het geld is hun	(ty) peníze jsou jejich

Om bezittelijke relaties van persoonlijke pronomina buiten de nominale groep uit te drukken, kunnen er zogenaamde zelfstandige vormen van het bezittelijk naamwoord gebruikt worden (E-ANS). Deze vormen kenmerken zich door het gebruik van het lidwoord en de inflectie *-e* op het bezittelijk voornaamwoord. Daarnaast is het mogelijk om de bezitsrelaties zonder gebruik van het bezittelijk voornaamwoord aan te duiden, namelijk door de combinatie van de prepositie *van* en het persoonlijk voornaamwoord:

(48)

De tas is van mij .	Dat is jouw tas niet, dat is de mijne .
De portemonnee is van jou .	Dat is mijn portemonnee niet, dat is de jouwe .

- **Betrekkelijke voornaamwoorden**

Voor de keuze van het betrekkelijke voornaamwoord is het geslacht van het antecedent bepalend. Wanneer het antecedent een onzijdig substantief in het enkelvoud is, dient het betrekkelijk voornaamwoord *dat* gebruikt te worden. In overige gevallen wordt het voornaamwoord *die* gebruikt (Stroop, 2011):

(49)

een boek dat ...	een vrouw die ...	een man die ...
het boek dat ...	de vrouw die ...	de man die ...

- **Aanwijzende voornaamwoorden**

Net als bij betrekkelijke naamwoorden is het voor het juiste gebruik van aanwijzende voornaamwoorden noodzakelijk om het geslacht van het antecedent te bepalen. De meest frequente demonstratieven die naar onzijdige pronomina in het enkelvoud verwijzen, zijn *dit* en *dat*, terwijl *de*-woorden meestal vergezeld worden van de aanwijzende voornaamwoorden *die* en *deze* (E-ANS). Het is uitgesloten om *die* of *deze* voor onzijdige woorden te gebruiken, en andersom:

(50)

dit/dat boek	*deze/die boek
deze/die fiets	*dit/dat fiets

1.4 Telwoorden

Net als in het Tsjechisch worden er ook in het Nederlands twee basissoorten van telwoorden onderscheiden, namelijk hoofd- en rangtelwoorden. Deze twee groepen kunnen verder opgedeeld worden in bepaalde en onbepaalde telwoorden. In het Tsjechisch en in het Nederlands zijn veel overeenkomsten te vinden ten aanzien van het gebruik van telwoorden. Zo kunnen telwoorden onzelfstandig gebruikt worden als een onderdeel van de nominale woordgroep, in de adnominale positie:

(51)

de tweede verdieping	druhé patro
drie kinderen	tři děti
veel geld	hodně peněz

In het zelfstandige gebruik van telwoorden treffen we echter ook verschillen tussen deze talen. Zo is in het Nederlands in sommige constructies van dit type het gebruik van het zgn. kwantitatief 'er' vereist:

(52)

‘Heb je kinderen?’ ‘Nee, ik heb **er geen**.’

De koekjes zijn lekker. Ik heb **er al tien** opgegeten.

Hoef jij maar één snoepje? Ik wil **er drie**!

‘Heb jij een fiets?’ ‘Ja, ik heb **er een**.’

Ik heb wel honderd boeken gekocht, maar ik heb **er** maar **een stuk of twintig** gelezen

In het Tsjechisch bestaat geen equivalent voor het Nederlandse woord ‘*er*’ en bovenstaande constructies zijn daarom uitgesloten.

1.5 Adposities

In het Nederlands vormen adposities een gesloten klasse van onverbuigbare woorden die in de zin gekoppeld zijn aan een naamwoordelijke woordgroep. Op basis van hun positie ten opzichte van de naamwoordelijke groep onderscheiden we preposities oftewel voorzetsels die zich vóór de naamwoordelijke constituent bevinden, en postposities oftewel achtergeplaatste voorzetsels die zich na de naamwoordelijke constituent bevinden. Sommige adposities kunnen zowel prepositioneel als postpositioneel gebruikt worden. Bij zulk contrastief gebruik treden vaak semantische verschillen op. Zo kunnen postpositionele constructies trajectieve (verleggen van een bepaalde afstand) of locatieve informatie geven, of directionaliteit, perfectiviteit (het bereiken van een nieuwe locatie) of tijdsduur aanduiden (van Bree, 2011). Het contrastieve gebruik van de Nederlandse adposities wordt gedemonstreerd door de volgende voorbeelden:

(53)

de stad in	in de stad
het huis uit	uit het huis
de hele nacht door	door de nacht

In het Tsjechisch worden enkel preposities gebruikt; postpositionele constructies zijn uitgesloten.

Het gebruik van Nederlandse preposities zal waarschijnlijk voor Tsjechische NT2-gebruikers eveneens uitermate lastig zijn, omdat de Tsjechische preposities niet eenvoudig te koppelen zijn aan de Nederlandse tegenhangers. Zo kan één bepaald Nederlands voorzetsel in verschillende contexten overeenkomen met drie verschillende Tsjechische preposities:

(54)

Ik ga naar de winkel.	Jdu do obchodu.
Ik ga naar de tandarts.	Jdu k zubaři.
Ik kijk naar de film.	Dívám se na film.

Dit geldt ook andersom. In verschillende situaties kan één Tsjechische prepositie equivalent zijn aan drie Nederlandse voorzetsels:

(55)

Z toho důvodu máme dnes zavřeno.	Om die reden zijn we vandaag gesloten.
Ta pánev je vyrobena z oceli.	De pan is gemaakt van staal.
Pocházím z Česka.	Ik kom uit Tsjechië.

Daarnaast worden er in het Nederlands vaak preposities gebruikt in contexten waarin in het Tsjechisch geen prepositie gebruikt kan worden:

(56)

Ik luister niet naar jou.	Neposlouchám tě. 'Ik luister niet jou.'
Je liegt tegen mij.	Ty mi lžeš.

	,Je liegt mij.'
,Ik heb het al gezegd.' ,Niet tegen mij.'	,Už jsem to říkal.' ,Mně ne.'
	,Ik heb het al gezegd. Mij niet.'

Aan de andere kant bestaan er ook situaties waarin alleen in het Tsjechisch een voorzetsel wordt vereist, zoals het geval is bij de werkwoorden *vergeten* en *zich herinneren*:

(57)

Ik ben zijn verjaardag vergeten.	Zapomněla jsem na jeho narozeniny. ,Ik ben aan/op zijn verjaardag vergeten.'
Ik kan me niks meer herinneren.	Nemůžu si na nic vzpomenout. ,Ik kan me aan/op niks herinneren.'

1.6 Werkwoorden

- **Negatie**

In het Tsjechisch wordt negatie van het werkwoord bereikt door middel van het prefix 'ne-' dat zich bindt aan de persoonsvorm. Nederlandse werkwoorden worden aan de andere kant ontkend met behulp van het negatie-element 'niet' dat in de zin losstaat van het werkwoord.

(58)

a. Umím zpívat.	Ik kan zingen.
b. Neumím zpívat.	Ik kan niet zingen.

Een ander verschil tussen het Tsjechisch en het Nederlands zit in het gebruik van zgn. dubbele of meervoudige ontkenning waarbij twee, respectievelijk meerdere ontkenninselementen binnen één zin worden gebruikt. In het Tsjechisch is dubbele, maar ook

drie- of viervoudige ontkenning een vaak voorkomend verschijnsel, zoals zinnen in (59) demonstreren.

(59)

<p>a. Ještě nikdy jsem nebyla v Americe. nog nooit ben NEG-geweest in Amerika *Ik ben nog nooit in Amerika niet geweest. <u>Vrije vertaling:</u> Ik ben nog nooit in Amerika geweest.</p>
<p>b. Nikdy jsem nikomu nic neukradl. nooit ben niemand niets NEG-gestolen *Ik heb nooit niets van niemand gestolen. <u>Vrije vertaling:</u> Ik heb nog nooit iets van iemand gestolen.</p>

In het Nederlands is dubbele ontkenning niet gebruikelijk en in de bovenstaande voorbeeldzinnen in zou daarom telkens één negatie-element gebruikt worden. Dubbele negatie met een versterkende functie zoals in het Tsjechisch komt wel in de spreektaal voor, maar hoort niet thuis in het Standaardnederlands en wordt niet door elke moedertaalspreker erkend als een correcte ontkenkende zin.

Het gebruik van twee negatie-elementen is in het Nederlands wel mogelijk (zie (60)a), maar in dat geval heffen de twee ontkenningen elkaar op, waardoor de zin een positieve interpretatie zonder ontkenningen krijgt (zie (60)b).

(60)

Zin	Betekenis Nederlands	Betekenis Tsjechisch
a. Ik heb nooit niets gezegd.	b. Ik heb altijd iets gezegd.	c. Ik heb nooit iets gezegd.

In het Tsjechisch zou de zin in (60)a echter anders geïnterpreteerd worden, met name met de betekenis dat het ik-subject nooit iets heeft gezegd. Dit verschil in de interpretatie van dubbele ontkenningen wordt gedemonstreerd ook in (61).

(61)

Gebruikte zin	Betekenis Nederlands	Bedoelde betekenis
Ik heb je nooit geen geld geleend.	Ik heb je altijd geld geleend.	Ik heb je nooit geld geleend.

- **Passieve zinnen**

We spreken van passieve zinnen, wanneer het subject van de zin de actie of handeling, die het zelfstandige werkwoord uitdrukt, niet uitvoert, maar ondergaat. Passieve zinnen bestaan in het Tsjechisch uit de vervoegde vorm van het werkwoord *být (zijn)* en van het zgn. passief deelwoord dat vergelijkbaar is met het voltooid deelwoord in het Nederlands. In tegenstelling tot het Nederlands is het gebruik van passieve zinnen in het Tsjechisch zeer beperkt en wordt het alleen bij een klein deel van de Tsjechische werkwoorden toegepast. Voor de rest geldt dat het passief deelwoord enigszins kunstmatig gegenereerd kan worden, maar in de praktijk komt het zelden voor. In het Nederlands zijn aan de andere kant passieve zinnen, die uit het werkwoord *worden* en het voltooid deelwoord bestaan, zeer frequent. Veel Nederlandse zinnen kunnen makkelijk omgezet worden naar een passieve zin, zoals in het voorbeeld in (62) demonstreert.

(62)

Actief	Nederlanders eten veel kaas.	Nizozemci jí hodně sýra..
Passief	In Nederland wordt veel kaas gegeten .	V Nizozemsku je jedeno hodně sýra. (??)

- **Samengestelde werkwoorden**

Samengestelde werkwoorden ontstaan, wanneer een werkwoord aan een bijwoord, adjectief, substantief of een ander werkwoord wordt gekoppeld. Deze toegevoegde constituent kan scheidbaar of onscheidbaar zijn. Onscheidbare constituenten blijven altijd gehecht aan de werkwoordstam. Scheidbare prefixen staan in de hoofdzinnen los van de persoonsvorm, standaard aan het einde van de zin, zoals in (63).

(63)

Hoeveel geld geef je gemiddeld uit ?	Ik stofzuig elke dag.
Dit loopt niet goed af .	Voldoet hij aan onze eisen?
De emoties lopen hoog op .	Dit overkomt je niet vaak.

Er zijn prefixen die altijd scheidbaar zijn (bv. *uit-*, *op-*, *mee-*, *na-*, etc.), maar veel prefixen kunnen zowel scheidbaar als onscheidbaar functioneren als onderdeel van verschillende werkwoorden. Dit wordt zichtbaar gemaakt in de zinnen in (64).

(64)

Wij omarmen dit initiatief.	Hij gaat goed met de situatie om .
Nederland doorstaat de crisis.	Loop even door .
De arts onderzoekt de patiënt.	In de oorlog duiken er mensen onder .

Er zijn zelfs gevallen van ambigue werkwoorden die dezelfde vorm hebben, maar verschillen in betekenis, beklemtoning en gebruik in de zin:

(65)

Hij komt een beetje verlegen over .	Dit overkómt mij niet weer.
óverkomen= een indruk maken	overkómen= gebeuren
Dit komt helaas vaak voor .	Wij voorkómen op deze manier een escalatie.
vóorkomen= zich voordoen	voorkómen= verhinderen

Zoals de voorbeelden in (65) demonstreren, heeft de scheidbaarheid van de constituent gevolgen voor de uitspraak. Scheidbare prefixen worden altijd beklemtoond, terwijl onscheidbare prefixen nooit de klemtoon krijgen.

Scheidbaarheid bepaalt ook de vorm van het voltooid deelwoord. Bij scheidbare werkwoorden komt *-ge-* tussen de twee constituenten te staan. Het voltooid deelwoord van onscheidbaar samengestelde werkwoorden bevat aan de andere kant meestal niet het morfeem *ge-*:⁴

(66)

Ik zoek het even op .	Ik heb het even opgezocht .
Hij onderzoekt de patiënt.	Hij heeft de patiënt onderzocht .

- **Constructie ,(om) te' + infinitief**

In het Nederlands dient de infinitief aan het einde van de zin voorafgegaan te worden door **,om te'** of alleen **,te'**. Een uitzondering vormen gevallen waarin het infinitief:

- na een hulpwerkwoord komt:

(67)

Ik zou het niet doen.
Je wilt naar de stad gaan.
We zullen het wel zien.

- na één van de volgende werkwoorden komt: *horen, zien, gaan, komen, leren, wezen, doen, laten helpen, blijven, etc.*, bv:

---

⁴ Er bestaan uitzonderingen op deze regel, bijvoorbeeld het samengestelde werkwoord *stofzuigen* met het voltooid deelwoord *gestofzuigd*.

(68)

Ik hoorde jou met hem praten.
Hij blijft me steunen.
Ik zag ze opgroeien.

- o als imperatief gebruikt wordt:

(69)

Niet doen!

In alle overige gevallen dienen infinitieven gecombineerd te worden met ,om te' of alleen ,te':

(70)

Ik kan me het niet veroorloven (**om**) te laat **te** komen.

,Om' is vaak optioneel en kan dus in veel gevallen weggelaten worden:

(71)

Het schijnt mogelijk **te** zijn.
Hij probeert jou **te** helpen.

Het zinsstuk dat de constructie ,(om) te' en een infinitief bevat, noemen we **een beknopte bijzin**. Dergelijke beknopte bijzinnen met ,(om) te' bevatten in tegenstelling tot gewone bijzinnen geen persoonsvorm en geen onderwerp. In deze zinnen staat ,om'(wanneer aanwezig) aan het begin en 'te+infinitief' aan het einde. Wat opvalt, is de positie van ,te' tussen het prefix en de rest van het werkwoord bij scheidbaar samengestelde werkwoorden:

(72)

Ik heb geen tijd **om** schoon **te** maken/af **te** wassen/ op **te** ruimen.

In het Tsjechisch bestaat geen vergelijkbare constructie zoals het Nederlandse ,(om) te' in combinatie met een infinitief. Zoals de voorbeelden in (73) demonstreren, hebben de Tsjechische infinitieven geen speciaal verbindingselement nodig. Daarnaast dient de Nederlandse infinitief standaard aan het einde van de zin te staan⁵, terwijl die in het Tsjechisch gevolgd kan worden door bijvoorbeeld een object:

(73)

a. Het is niet makkelijk om werk te vinden .	Není snadné najít práci. (het) is niet makkelijk vinden werk
b. Ik heb zin om op vakantie te gaan .	Mám chuť jet na dovolenou. (ik) heb zin gaan op vakantie
c. Ik ben bang om naar buiten te gaan .	Bojím se jít ven. (ik) ben bang gaan buiten
d. We hebben besloten om hier te blijven .	Rozhodli jsme se zůstat tady. (we) hebben besloten blijven hier

⁵ Een uitzondering op deze regel vormen prepositionele woordgroepen die wel rechts van de infinitief kunnen staan, of NP's in het geval van zgn."heavy NP-shift".

2. SYNTAXIS

De informatie over syntaxis komt uit Donaldson (2008), Hawkins (2001), Janda & Townsend (2000), Naughton (2005) en van den Toorn (1984). De voorbeelden zijn gedeeltelijk overgenomen uit de gebruikte literatuur en deels door mijzelf bedacht.

2.1 Vragende zinnen

- **Ja/nee-vragen**

Vragen waarop enkel met *ja* of *nee* geantwoord kan worden, noemen we ja/nee-vragen of gesloten vragen. Deze vragen hebben geen speciale vraag-elementen (zgn. Wh-woorden) nodig. In het Nederlands worden gesloten vragen simpelweg gevormd door inversie van het onderwerp en de persoonsvorm. De woordvolgorde in ja/nee-vragen is daarom altijd **VSO**:

SVO	VSO
a. Peter is thuis.	Is Peter thuis?
b. We hebben genoeg tijd.	Hebben we genoeg tijd?
c. Jan kan goed zwemmen.	Kan Jan goed zwemmen?

Tabel 20: SVO vs. VSO

Dankzij pro-drop ontbreekt het onderwerp in veel Tsjechische zinnen en het enige verschil tussen een mededelende en vragende zin in (74) is dan de intonatie:

(74)

a. Máš ty peníze. (je) hebt het geld	Máš ty peníze?
b. Miluješ mě. (je) houdt van mij	Miluješ mě?
c. Prší. (het) regent	Prší?
d. Mám problém. (ik) heb een probleem	Mám problém?

e. Jedou na dovolenou.   Jedou na dovolenou? (ze) gaan op vakantie
---

Ook zinnen met een aanwezig onderwerp kunnen omgezet worden naar vragen door de intonatie te veranderen. Hoewel VOS en VSO ook gebruikt worden om een vraag aan te duiden, kan elke Tsjechische zin met de juiste intonatie in principe als een vraag functioneren.

- **Open vragen**

Open vragen worden gevormd met behulp van vraagelementen die ook wel Wh-woorden worden genoemd. Tot de Wh-woorden behoren bv.:

waar	kde
wie	kdo
wanneer	kdy
hoeveel	kolik
hoe	jak
wat	co
waarom	proč

Tabel 21: Wh-woorden

In het Nederlands staat het **Wh-woord** aan het begin van de zin; verder is de volgorde **VSO** zoals in gesloten vragen. Ook in het Tsjechisch worden Wh-woorden voorop in de zin geplaatst, meestal gevolgd door VSO, net als in het Nederlands, maar ook andere volgordes zijn mogelijk. Voor het overzicht zijn Wh-woorden onderstreept, onderwerpen vetgedrukt en persoonsvormen rood.

(75)

a. <u>Hoe</u> verdient Jan zijn geld?	<u>Jak</u> vydělavá Jan peníze? (Wh-VSO)
b. <u>Waarom</u> is Jan boos op mij?	<u>Proč</u> je na mě Jan naštvaný? (Wh-VOS)
c. <u>Waarom</u> verkoopt Jan het huis?	<u>Proč</u> ten dům Jan prodává ? (Wh-OSV)
d. <u>Waarom</u> gillen de kinderen zo?	<u>Proč</u> ty děti tak ječí ? (Wh-SVO)

Een speciaal geval vormen in het Nederlands vragen naar niet-levende voorzetselvoorwerpen. Naar lijdende voorwerpen, oftewel voorwerpen zonder preposities, wordt meestal gevraagd met **wie**, wanneer het om een persoon gaat, en met **wat**, wanneer het object een ding of zaak is. Terwijl naar levende voorzetselvoorwerpen gevraagd wordt door een combinatie van de prepositie met het vraagwoord, is dit voor niet-levende prepositionele objecten in het Nederlands uitgesloten:

(76)

a. Over wie praat je?	*Over wat praat je?
b. Op wie wacht je?	*Op wat wacht je?
c. Naar wie kijk je?	*Naar wat kijk je?

In vragen naar niet-levende voorzetselvoorwerpen wordt het Wh-woord *waar* gebruikt in combinatie met een prepositie. De prepositie kan voorop geplaatst worden achter het Wh-woord *waar*. In dit geval spreken van zgn. **pied-piping** van de prepositie. Het is echter ook gebruikelijk dat de prepositie niet verplaatst wordt en op die manier gescheiden wordt van het Wh-woord, wat we **preposition stranding** noemen. In het Tsjechisch treedt alleen zgn. **pied-piping** op, waarbij de prepositie samen met het Wh-woord voorop geplaatst wordt. In het Tsjechisch vereisen vragen naar niet-levende objecten geen speciaal vraagwoord en komen overeen met de structuur van vragen naar levende objecten. In de volgende voorbeelden zijn Wh-woorden onderstreept en preposities vetgedrukt:

(77)

Pied-piping	Preposition stranding
a. <u>Waar</u> over praat je? O <u>čem</u> mluvíš? (over wat...)	<u>Waar</u> praat je over ?
b. <u>Waar</u> op wacht je? Na <u>co</u> čekáš? (op wat...)	<u>Waar</u> wacht je op ?

2.2 Negatie

Tsjechische zinnen worden altijd ontkend door het prefix **ne-** op het werkwoord. Nederlandse zinnen worden aan de andere kant ontkend door het gebruik van vrije morfemen, zoals **niet** of **nooit**. Deze twee ontkenningselementen staan in hoofdzinnen altijd rechts van de persoonsvorm en links van infinitieven en voltooid deelwoorden:

(78)

a. Ik <u>lieg</u> niet/nooit .
b. We <u>kunnen</u> dit niet/nooit <u>betalen</u> .
c. We <u>zijn</u> daar niet/nooit <u>geweest</u> .

Verder staan deze ontkenningwoorden meestal rechts van adverbia van tijd, tenzij dit adverbium speciaal benadrukt wordt. Zo is de woordvolgorde in (79)a ongemarkeerd, terwijl in (79)b de bepaling van tijd wordt benadrukt. De zin in (79)b kan geïnterpreteerd worden als “We willen het wél doen, maar niet dit jaar, wel een ander jaar.” Het adverbium *meestal* staat altijd vóór **nooit** (zie (79)c), terwijl de adverbia *altijd* en *vaak* juist voorafgegaan worden door dit ontkenningselement, zoals te zien is in (79)d:

(79)

a. We willen het dit jaar niet doen.
b. We willen het niet dit jaar doen.

- c. Haar hulp wordt meestal **niet** gewaardeerd.
- d. Haar hulp wordt **niet** altijd/vaak gewaardeerd.

Bij lijdende voorwerpen bepaalt de finietheid de positie van het ontkenningselement. Onbepaalde lijdende voorwerpen worden altijd voorafgegaan door het ontkenningselement. Bepaalde lijdende voorwerpen staan daarentegen meestal links van de negatie-woorden *niet/nooit*. Dit contrast wordt gedemonstreerd in (80).

(80)

bepaald lijdend voorwerp	onbepaald lijdend voorwerp
a. Ik kan <u>het boek</u> niet vinden.	d. Ik heb nooit <u>een boek</u> gelezen.
b. Ik heb <u>de film</u> niet gezien.	e. Ik heb nooit <u>een goede thriller</u> gezien.
c. Ik lees <u>de krant</u> nooit .	f. We kopen nooit <u>een boek</u> .

Verder worden negatie-elementen vóór predicatieve adjectieven, voorzetselvoorwerpen en aanduidingen van plaats en wijze geplaatst:

(81)

- a. Hij is **nooit** ziek.
- b. Ik heb **nooit** over haar gepraat.
- c. Ik ben **nooit** in Rusland geweest.
- d. Ik ga **nooit** met de auto naar het werk.

Predikaatsnomina van het koppelwerkwoord *zijn* kunnen zowel voorafgegaan als gevolgd worden door het ontkenningselement:

(82)

- a. Hij is **niet** mijn vader.
- b. Hij is mijn vader **niet**.

2.3 Pronominaal 'er'

In het Nederlands wordt het zgn. pronominaal 'er' gebruikt waarmee naar dingen en zaken wordt verwezen. Het pronominaal 'er' wordt alleen gebruikt in verwijzingen in combinatie met een voorzetsel. In deze contexten is het pronominaal 'er' zelfs verplicht, omdat preposities in het Nederlands niet gecombineerd kunnen worden met de voornaamwoorden *dat/het*, die normaal naar niet-levende zaken verwijzen.

(83)

a. *Ik praat over dat.	d. Ik praat er over.
b. *Ik kijk naar het.	e. Ik kijk er naar.
c. *Ik wacht op dat.	f. Ik wacht er op.

Zoals uit de bovenstaande voorbeelden blijkt, volgt de betreffende prepositie direct na het pronominaal *er*. Wanneer de zin echter meer zinsdelen bevat, wordt *er* door deze zinsdelen van de prepositie gescheiden:

(84)

Ik praat er vaak met mijn familie over .
Ik kijk er elke avond met mijn zus naar .
Ik wacht er al mijn hele leven op .

In het Tsjechisch is dit fenomeen onbekend. Preposities worden vóór het voornaamwoord *to* (dat) geplaatst:

(85)

Mluvím o tom.	*(ik) praat over dat
Dívám se na to.	*(ik) kijk naar dat
Čekám na to.	*(ik) wacht op dat

Het pronominaal *er* bestaat niet in het Tsjechisch, evenmin als het scheiden van dit pronominaal element van de prepositie in een zin.

3. FONOLOGIE

3.1 Fonologische processen

In het hoofdstuk Fonologie van de Contrastieve analyse heb ik het klanksysteem van het Nederlands en het Tsjechisch besproken, welke klanken tot de inventaris van deze talen behoren en hoe ze gerealiseerd worden. Deze beschrijving is echter enkel relevant, wanneer we de klanken afzonderlijk, onafhankelijk van elkaar bekijken. Wanneer klanken van een taal een onderdeel worden van een groter geheel, zoals een morfeem of een woord, kunnen ze namelijk anders gerealiseerd worden. Zo kunnen klanken aangepast, gereduceerd of weggelaten worden onder invloed van de naburige klanken of als resultaat van hun positie in het woord of in de zin. Deze veranderingen treden meestal op aan de grens tussen twee morfemen of woorden, maar kunnen ook binnen één morfeem aangetroffen worden. De fonologische processen die aan deze klankaanpassingen ten grondslag liggen, bekijk ik in de volgende alinea's. Ik richt me voornamelijk op de manier waarop deze processen zich in het Tsjechisch en in het Nederlands voltrekken, en mijn doel is om de belangrijkste verschillen op dit vlak te detecteren. De informatie over de fonologische processen in het Tsjechisch en in het Nederlands komt uit Nováková (2007, 2008a, 2008b), Nováková-Kostelecká (2010), Booij (1995), Janda & Townsend (2000), Kerstens et al. (1997) en Trommelen & Zonneveld (1989). De voorbeelden komen uit de bovengenoemde literatuur of zijn door mij verzonnen.

- **Assimilatie**

Bij assimilatie wordt de realisatie van een klank beïnvloed door de voorafgaande of daaropvolgende klank. We onderscheiden progressieve (invloed op de daaropvolgende klank →) en regressieve assimilatie (invloed op de voorafgaande klank ←).

Bij assimilatie van consonanten kan een stemhebbende medeklinker stemloos worden in de buurt van een stemloze medeklinker of kan een stemloze medeklinker in een stemhebbende veranderen onder invloed van een naburige stemhebbende medeklinker. In het Tsjechisch en in het Nederlands bestaan de volgende contrastieve paren van medeklinkers, waarbij S^- stemloos betekent en S^+ stemhebbend:

	S^-	S^+
Fricatieven	[s]	[z]
	[f]	[v]
Plosieven	[p]	[b]
	[k]	[g]
	[t]	[d]

Tabel 22: Stemloze en stemhebbende medeklinkers

Daarnaast vormen [x] en [ɣ] in het Nederlands een oppositie-paar stemloos-stemhebbend. In het Tsjechisch is [h] de stemhebbende tegenhanger van [x].

In het Tsjechisch komt alleen **regressieve assimilatie** voor. De laatste medeklinker in een cluster bepaalt dan of het hele cluster stemloos of stemhebbend wordt. Zo wordt een stemloze consonant stemhebbend, wanneer dit gevolgd wordt door een stemhebbende consonant. Stemhebbende consonanten worden aan de andere kant stemloos, wanneer ze vóór een stemloze consonant staan. De assimilatie-regels voor het Tsjechisch kunnen schematisch weergegeven worden als volgt, waarbij S^- voor een stemloze klank staat en S^+ voor stemhebbend:

$S^+ + S^- = S^- S^-$			$S^- + S^+ = S^+ S^+$		
zpívat	[sp]	zingen	prosba	[zb]	verzoek
ztratit	[st]	kwijtraken	svatba	[db]	bruiloft

v tom [ft] ineens	sd ílet [zd] delen
plav k y [fk] zwempak	ně k do [gd] iemand

Tabel 23: Regressieve assimilatie in het Tsjechisch

Ook het Nederlands kent regressieve assimilatie, waarbij de laatste stemhebbende obstruent in een cluster het hele cluster stemhebbend maakt:

S⁻ + S⁺ = S⁺ S⁺	
mis d aad [zd]	
eet t baar [db]	
af d aling [vd]	
kook k boek [gb]	
lach b ui [yb]	
kaas b oer [zb]	

Tabel 24: Regressieve assimilatie in het Nederlands

In het Nederlands komt, in tegenstelling tot het Tsjechisch, ook **progressieve assimilatie** voor, waarbij de eerste consonant in een cluster stemloos is onder invloed waarvan het hele cluster stemloos wordt. Dit type van assimilatie doet zich voor bij een combinatie van een plosief met een fricatief of bij een cluster van fricatieven:

plosief⁻ + fricatief⁺ = P⁻ F⁻	fricatief⁻ + fricatief⁺ = F⁻ F⁻
op p zicht [ps]	stof f zuigen [fs]
boek v orm [kf]	pech v ogel [xf]
op p geven [px]	pas s geboren [sx]

Tabel 25: Progressieve assimilatie in het Nederlands

In het Tsjechisch komt dit type assimilatie niet voor. Zo wordt bijvoorbeeld het woord *květ* (bloem) als [kv]ět uitgesproken en niet als [kf]ět en *chvála* (lof) als [xv]ála in plaats van [xf]ála.

Een specifiek type van progressieve assimilatie in het Nederlands doet zich voor wanneer twee obstruenten elkaar tegenkomen aan een morfeem- of woordgrens. In het Nederlands wordt de eerste obstruent in deze positie stemloos en onder invloed daarvan wordt ook de volgende obstruent stemloos. In het Tsjechisch blijven in dit geval beide consonanten stemhebbend:

Nederlands: S ⁺ + S ⁺ = S ⁻ S ⁻	Tsjechisch: S ⁺ + S ⁺ = S ⁺ + S ⁺
hand z aam [ts]	L ed začal tát. [dz] (Het ijs begon te smelten.)
he b zucht [ps]	ob z or [bz] (horizon)

Tabel 26: Assimilatie van twee obstruenten

In het Nederlands worden ook klinkers aangepast onder invloed van naburige klanken. Zo veroorzaakt /r/ een regressieve assimilatie van de voorafgaande klinkers. Alle lange klinkers worden in de positie vóór /r/ extra lang uitgesproken, zoals bijvoorbeeld in de woorden in de tweede kolom in (86):

(86)

been [ben]	beer [be:r]
boom [bom]	boor [bo:r]
Huub [hyb]	huur [hy:r]
deuk [døk]	deur [dø:r]
boek [buk]	boer [bu:r]

Tsjechische klinkers zijn daarentegen zeer stabiel en ondergaan nooit assimilatie.

- **Final devoicing**

In zowel het Tsjechisch als het Nederlands worden stemhebbende obstruenten aan het einde van een woord stemloos. Deze klankaanpassing, die zich bv. in het Engels niet voordoet, wordt *Auslautverhärtung* of *final devoicing* genoemd. Zo worden de Nederlandse woorden *heb* en *hoed* met stemloze consonanten aan het einde, namelijk als he[p] en hoe[t] uitgesproken. In het Tsjechisch wordt dan bijvoorbeeld de stemhebbende [v] in *lev* (leeuw) stemloos en wordt het woord als le[f] gerealiseerd.

- **Reductie/deletie**

In het Nederlands kunnen in bepaalde contexten klanken gereduceerd of helemaal weggelaten worden. Zo kunnen klinkers in onbeklemtoonde lettergrepen gereduceerd worden tot de ‘stomme e’, oftewel sjwa [ə], zoals in de voorbeelden in (87):

(87)

belang	[bəlɑŋ]
banaan	[bənan]
lucifer	[lysəfɛr]

Een ander voorbeeld is zgn. sjwa-deletie, waarbij de stomme e verwijderd mag worden als deze in twee opeenvolgende syllaben voorkomt. In dat geval wordt de eerste sjwa in het woord weggelaten, bijvoorbeeld:

(88)

gemakkelijk	[ɣəmɑklək]
kietelen	[kitlən]
snuffelen	[snyflən]

Vocaalreductie of –deletie komt in het Tsjechisch niet voor. De Tsjechische klinkers zijn stabiel en worden altijd gerealiseerd.

Een bijzonder geval van klankdeletie is zgn. *degeminatie*. Dit doet zich voor wanneer twee gelijke consonanten zich aan de morfeemgrens bevinden, en houdt in dat één van de twee klanken weggelaten wordt. In het Nederlands wordt degeminatie toegepast in o.a. samenstellingen. In de volgende voorbeeldwoorden wordt aan de grens tussen twee morfemen telkens één consonant gerealiseerd:

(89)

kook k unst = /k/ stam pp ot = /p/ te nn agel = /n/
--

In het Tsjechisch komt degeminatie ook voor, maar niet altijd. Degeminatie komt voornamelijk voor binnen een morfeem. Aan de morfeemgrens zijn Tsjechen eerder geneigd om beide klanken te bewaren en afzonderlijk uit te spreken:

(90)

o dd at = [dd]   huwen
po dd ůstojník = [dd]   onderofficier

De grootste valkuilen voor Tsjechische leerders van het Nederlands onder de loep:

Een handleiding voor NT2-docenten

Student: Martina Silbrníková
Studentnummer: 3924815
Begeleiders: Eefje Boef, Jacomine Nortier
Opleiding: Masteropleiding Taal, mens en maatschappij
Universiteit Utrecht
2015

Inhoudsopgave

INLEIDING	4
<i>Transfertheorie</i>	4
<i>NT2-verwerving</i>	5
<i>Een NT2-handleiding voor het Tsjechisch</i>	6
<i>De opzet van de NT2-handleiding</i>	6
<i>Voor wie?</i>	7
1. Woordsoorten	8
1.1 Lidwoorden.....	8
1.2 Hulpwerkwoorden van tijd.....	9
2. Woordvolgorde	10
2.1 Woordvolgorde in hoofdzinnen.....	10
2.2 Woordvolgorde in bijzinnen.....	12
3. Uitspraak	14
3.1 De lange klinkers /e/ en /o/.....	14
3.2 De korte klinker <i>u</i> [Y] en de lange klinker <i>u/uu</i> [y].....	14
3.3 De tweeklank ‘ui’.....	15
3.4 De uitspraak van ‘ng’.....	15
3.5 Woordklemtoon.....	16
Oefeningen	20
1. Lidwoorden.....	20
2. Hulpwerkwoorden van tijd.....	21
3. Woordvolgorde in hoofdzinnen.....	22
4. Woordvolgorde in bijzinnen.....	23
5. De lange klinkers ‘ee’ en ‘oo’.....	24
6. De korte klinker ‘u’ en de lange klinker ‘uu’.....	25
7. De tweeklank ‘ui’.....	26

8. De uitspraak van 'ng'.....	26
9. Woordklemtoon.....	27
Referenties	32

Inleiding

Deze handleiding is een praktisch hulpmiddel voor de verwerving van het Nederlands als tweede taal door Tsjechische sprekers. De informatie en tips in deze handleiding kunnen u extra ondersteuning bieden om de verwerving van het Nederlands door Tsjechische sprekers zo goed mogelijk te laten verlopen.

Transfertheorie

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de moedertaal een belangrijke rol speelt tijdens de verwerving van een tweede taal, oftewel T2-verwerving. De theorie die de invloed van de eerste taal op de tweede beschrijft, heet ***transfertheorie***. Volgens deze theorie worden de eigenschappen van de moedertaal - bijvoorbeeld de uitspraak of woordvolgorde - meegenomen naar de tweede taal. Wanneer grammaticale regels van de eerste taal toegepast worden in de tweede taal, noemen we dit ***transfer***. De overeenkomsten en verschillen tussen de moedertaal en de tweede taal (in samenwerking met andere factoren) beïnvloeden welke structuren van de doeltaal moeilijk te verwerven zijn en welke niet.

Wanneer een eigenschap van de moedertaal naar de tweede taal wordt meegenomen, kan dit leiden hetzij tot een ***positieve***, hetzij tot een ***negatieve transfer***. ***Positieve transfer*** doet zich voor, wanneer in de moedertaal en in de tweede taal (ongeveer) dezelfde regel geldt. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer een klank in de eerste taal op dezelfde manier wordt uitgesproken als in de tweede taal. Positieve transfer vergemakkelijkt de T2-verwerving en speelt daarmee, zoals de naam aangeeft, een positieve rol tijdens het T2-verwervingsproces.

Wanneer de T2-leerder een regel van zijn moedertaal toepast en dit in de tweede taal tot foutief taalgebruik leidt, spreken we van een ***negatieve transfer***. Negatieve transfer kan zich bijvoorbeeld voordoen, wanneer de woordvolgorde in de moedertaal anders is dan in de doeltaal. Zo kan een Nederlandse T2-leerder van het Engels de foutieve zin *'I read never*

newspapers.' gebruiken. Deze zin bevat de juiste Engelse woorden, maar staat in de gebruikelijke Nederlandse woordvolgorde die in het Engels niet toegestaan is.

Negatieve transfer komt dus voort uit de verschillen tussen de moedertaal en de doeltaal en werkt belemmerend tijdens het T2-verwervingsproces. Negatieve transfer is één van de voornaamste bronnen van fouten in het taalgebruik van volwassen T2-leerders. Wanneer de T2-leerder zich aan de regels van zijn moedertaal blijft vastklampen, die in de T2 niet van toepassing zijn, leidt dit tot systematische fouten in zijn T2-gebruik. Deze fouten kunnen geëlimineerd worden, wanneer tijdens het T2-verwervingsproces extra aandacht wordt besteed aan de eigenschappen van de tweede taal die van zijn moedertaal verschillen. Wanneer bijvoorbeeld een klank in de tweede taal anders wordt uitgesproken dan in de eerste taal of in de eerste taal helemaal niet voorkomt, moet de uitspraak van deze klank intensief geoefend worden. De uitspraak van klanken die in beide talen voorkomen en hetzelfde klinken, vereist daarentegen over het algemeen geen speciale aandacht en training; de uitspraak van deze klanken zal voor T2-leerders niet problematisch zijn.

Om te weten welke eigenschappen van de T2 speciale aandacht en training vereisen, moeten we inzicht krijgen in de structuur van de moedertaal en de te leren taal. Op basis van de verschillen tussen de moedertaal en de doeltaal kunnen we voorspellen waar de taalleerder tijdens het T2-verwervingsproces tegenaan zal lopen. Dit inzicht kan ons tevens in staat stellen om het T2-verwervingsproces te optimaliseren.

NT2-verwerving

Ook bij de verwerving van het Nederlands als tweede taal (NT2-verwerving) is de moedertaal van de leerders een belangrijke, niet te onderschatten factor. Elke NT2-docent met een samengestelde klas van studenten met verschillende taalachtergronden is het ongetwijfeld opgevallen dat elke cursist specifieke problemen ondervindt tijdens het leerproces. Wat de ene cursist snel en zonder grote moeite in het Nederlands onder de knie krijgt, kan een groot struikelblok vormen voor een ander. Deze variatie kan naast

uiteenlopende individuele verschillen tussen cursisten verklaard worden door hun verschillende taalachtergronden. Op basis van een contrastieve analyse van de moedertaal van de leerder en van het Nederlands kunnen de grootste struikelblokken in het leerproces voorspeld worden.

Een NT2-handleiding voor het Tsjechisch

In het kader van mijn afsluitend werkstuk voor de opleiding Taal, mens en maatschappij heb ik het Tsjechisch met het Nederlands vergeleken op het niveau van woordsoorten, woordvolgorde en uitspraak. Aan de hand van een empirisch onderzoek met proefpersonen heb ik vervolgens gekeken in welke mate de verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands tot fouten leiden in het NT2-gebruik. Op basis van mijn onderzoek heb ik de grootste valkuilen voor Tsjechische NT2-leerders geconstateerd. Het gaat om taalverschijnselen die er in het Nederlands anders uitzien dan in het Tsjechisch of in het Tsjechisch helemaal ontbreken en waarvan bewezen is dat ze voor Tsjechische NT2-leerders problematisch zijn.

De bevindingen van mijn onderzoek verwerk ik in deze handleiding die als doel heeft om de grootste moeilijkheden waar Tsjechische NT2-leerders tegenaan lopen, in kaart te brengen. Het is geen naslagwerk met alle verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch die tot problemen kunnen leiden. In deze handleiding zijn alleen de cruciale verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch opgenomen die, zoals uit mijn onderzoek blijkt, de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers belemmeren en tot fouten in de NT2-productie leiden.

De opzet van de NT2-handleiding

Deze handleiding bestaat uit twee delen. In het eerste deel zet ik de grootste verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch uiteen op het gebied van woordsoorten, woordvolgorde en uitspraak. Ik leg uit waarom deze verschillen tot problemen tijdens het NT2-leerproces leiden en ik geef tevens voorbeelden van fouten die bij Tsjechische NT2-

gebruikers in verband met bepaalde taalverschijnselen te verwachten zijn. In het tweede deel vindt u voorbeelden van oefeningen die u in de NT2-les kunt gebruiken om de verwerving van de problematische taalverschijnselen te faciliteren.

Voor wie?

Deze handleiding is bedoeld voor iedereen die als begeleider te maken heeft met Tsjechische NT2-leerders, met name NT2-docenten en taalcoaches. Het is een praktisch hulpmiddel die u op een overzichtelijke wijze inzicht geeft in de grootste verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands en aan de hand daarvan de grootste struikelblokken voor Tsjechische NT2-leerders uiteenzet. Verder krijgt u tips voor oefeningen die u in de taallessen kunt gebruiken om de verwerving van bepaalde Nederlandse structuren extra te ondersteunen. Bent u een taaldocent of taalcoach? Deze handleiding bevat nuttige informatie en handige tips die u kunt gebruiken om Tsjechische NT2-leerders tijdens hun leerproces zo goed mogelijk te begeleiden.

1. WOORDSOORTEN

1.1 Lidwoorden

In het Tsjechisch worden geen lidwoorden gebruikt. In het Nederlands worden lidwoorden daarentegen verplicht gebruikt met telbare zelfstandige naamwoorden. De Nederlandse lidwoorden *de, het, een* en $\emptyset$ ¹ geven bepaaldheid/onbepaaldheid van het zelfstandige naamwoord aan en komen overeen met zijn getal en geslacht. Voor Tsjechische NT2-leerders is de verwerving en het juiste gebruik van de Nederlandse lidwoorden een uitermate moeilijke taak. De meest frequente fouten die Tsjechische NT2-leerders maken in verband met het gebruik van Nederlandse lidwoorden, zijn:

- Het weglaten van lidwoorden

Het Tsjechisch kent geen groep woorden die verplicht samen met zelfstandige naamwoorden worden gebruikt. Het is voor Tsjechische NT2-leerders daarom zeer moeilijk om te leren dat ze in het Nederlands lidwoorden dienen te gebruiken. Als gevolg daarvan zijn Tsjechische NT2-leerders geneigd lidwoorden in het Nederlands weg te laten. Dit leidt tot fouten zoals bijvoorbeeld:

*Ik heb hond en hij heet Max. ² *Ik heb probleem , wil je me helpen?
--

- Bepaald lidwoord (*de/het*) i.p.v. onbepaald (*een/∅*) en andersom

In het Tsjechisch bestaat geen woordgroep die de (on)bepaaldheid van het zelfstandige naamwoord uitdrukt. Tsjechische NT2-leerders vinden het daarom zeer lastig om de (on)bepaaldheid van Nederlandse zelfstandige naamwoorden te bepalen. Daarom kunnen ze één van de bepaalde lidwoorden *de/het* in een context gebruiken waarin het onbepaalde lidwoord *een* of $\emptyset$ gebruikt moet worden. Hieronder staat een voorbeeld van een typische

---

¹ Met $\emptyset$ wordt een lidwoord zonder zichtbare realisatie bedoeld, zoals dit het geval is bij onbepaalde zelfstandige naamwoorden in meervoud, bv. $\emptyset$ kinderen, $\emptyset$ mensen, etc.

² Een sterretje/asterisk (*) geeft aan dat de betreffende zin/het betreffende woord een fout bevat.

fout waarbij het bepaalde lidwoord *de* foutief wordt gebruikt i.p.v het onbepaalde lidwoord *een*:

-Heb je een auto?
-*Nee, maar ik heb wel **de** fiets.

- De i.p.v. het en andersom

Bij zelfstandige naamwoorden in enkelvoud wordt de keuze tussen *de* en *het* door het geslacht van het zelfstandige naamwoord bepaald. **Het** wordt uitsluitend met onzijdige zelfstandige naamwoorden gebruikt. **De** wordt daarentegen uitsluitend met mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden gecombineerd. Tsjechische zelfstandige naamwoorden zijn ook te verdelen in mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, maar hun grammaticale geslacht komt vaak niet overeen met het geslacht van het Nederlandse woord met dezelfde betekenis. Zo is bv. (*het*) *konijn* onzijdig in het Nederlands, terwijl het Tsjechische equivalent *králík* mannelijk is. Tsjechische NT2-leerders vinden het daarom moeilijk om de juiste keuze te maken tussen *de* en *het*. We kunnen bij hen fouten verwachten zoals bijvoorbeeld:

*Doe je **de** licht uit?
***Het** hond is lief.

1.2 Hulpwerkwoorden van tijd

Voor de vorming van voltooide werkwoordstijden worden in het Nederlands zgn. hulpwerkwoorden van tijd gebruikt, te weten *hebben* en *zijn*. De vervoegde werkwoordsvormen van *hebben* en *zijn* vormen samen met het voltooid deelwoord zgn. voltooid tegenwoordige tijd (VTT):

Ik **heb** heb een brief **geschreven**.
Het **is** me niet **opgefallen**.

Een andere Nederlandse werkwoordstijd is voltooid verleden tijd (VVT). Deze tijd bestaat uit de onvoltooide verledentijdsvorm van het hulpwerkwoord *zijn* of *hebben* en het voltooid deelwoord:

Ik **had** een brief **geschreven**.

Het **was** me niet **opgevallen**.

De keuze tussen *hebben* en *zijn* hangt van een aantal factoren af, maar is over het algemeen eenduidig. Dat houdt in dat in een concrete zin met een bepaalde betekenis of *hebben*, of *zijn* gebruikt dient te worden en dat bijna nooit beide hulpwerkwoorden toegestaan zijn. Het gebruik van het verkeerde hulpwerkwoord leidt tot fouten. In het Tsjechisch wordt slechts één hulpwerkwoord van tijd gebruikt voor de voltooide werkwoordstijden, namelijk *být* (zijn). Tsjechische NT2-gebruikers vinden het moeilijk om de juiste keuze te maken tussen de Nederlandse hulpwerkwoorden van tijd *hebben* en *zijn* en maken daarom fouten zoals bijvoorbeeld:

*Ik **ben/was** een brief **geschreven**.

*Het **heeft/had** me niet **opgevallen**.

2. WOORDVOLGORDE

2.1 Woordvolgorde in hoofdzinnen

Nederlandse mededelende zinnen met slechts één persoonsvorm (enkelvoudige hoofdzinnen) beginnen typisch met het onderwerp van de zin, gevolgd door de persoonsvorm, bijvoorbeeld:

Ik **heb** honger.

Petra **gaat** nooit naar de bioscoop.

Jan **kijkt** naar de sterren.

De persoonsvorm dient in het Nederlands altijd op de tweede plaats in de zin te staan. Met de tweede plaats wordt echter niet per se het tweede woord, maar het tweede zinsdeel bedoeld. Zinsdelen zoals bepaling van tijd of bepaling van plaats kunnen namelijk ook uit meerdere woorden bestaan:

Vóór middernacht **moet** ik thuis zijn.

In de kamer **was** het donker.

Wanneer een mededelende zin niet met het onderwerp, maar met een ander zinsdeel begint, dienen de persoonsvorm en het subject omgekeerd te worden, zodat de persoonsvorm alsnog op de tweede plaats in de zin komt te staan. Dit taalverschijnsel noemen we **inversie**. Andere voorbeelden van zinnen met inversie zijn:

Nu heb ik geen tijd.

Over een half uur begint het concert.

In Nederland hebben de meeste mensen een fiets.

In het Tsjechisch hebben hoofdzinnen een veel vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands. De persoonsvorm staat meestal op de tweede plaats, maar vaak ook op de derde of zelfs vierde plaats in de zin. Inversie (de omkering) van het onderwerp en de persoonsvorm is in het Tsjechisch in veel contexten een toegestane optie, maar is over het algemeen niet verplicht. Als gevolg daarvan maken met name beginnende Tsjechische NT2-leerders hoofdzinnen met een woordvolgorde die in het Nederlands niet toegestaan is. De meest frequente soorten fouten, waarbij de persoonsvorm op de derde plaats in de zin staat, zijn:

- Geen inversie

Het onderwerp en de persoonsvorm worden niet omgekeerd, wanneer de zin niet met het onderwerp, maar met een ander zinsdeel begint. Hierdoor komt

de persoonsvorm op de derde plaats in de zin te staan, wat in het Nederlands niet mag:

*In de zomer de meeste mensen **gaan** op vakantie.
*Straks ze **moeten** naar school gaan.

- Persoonsvorm wordt voorafgegaan door twee zinsdelen

Het onderwerp en de persoonsvorm worden wel omgekeerd, maar de persoonsvorm wordt voorafgegaan door twee andere zinsdelen, terwijl op deze positie slechts één ander zinsdeel toegestaan is. De persoonsvorm komt hierdoor op een niet toegestane positie te staan, namelijk op de derde plaats in de zin:

*Om twee uur bij jou thuis **spreken** we af.
*Op tafel misschien **ligt** het boek.

2.2 Woordvolgorde in bijzinnen

Bijzinnen zijn zinnen die ondergeschikt zijn aan een hoofdzin en die met een onderschikkend voegwoord beginnen, zoals dat, als, omdat, terwijl, hoewel, etc. Nederlandse bijzinnen hebben een andere woordvolgorde dan hoofdzinnen. Terwijl de persoonsvorm in hoofdzinnen op de tweede plaats moet staan, dient de persoonsvorm in bijzinnen aan het einde van de zin geplaatst te worden, samen met eventuele andere werkwoordsvormen, zoals de infinitief of voltooid deelwoord:

Ik denk dat jij het geld **hebt gestolen**.
Ik vind dat jij heel mooi **kan zingen**.
Ik denk dat het boek op de tafel **ligt**.

Tsjechische bijzinnen hebben in tegenstelling tot het Nederlands geen strikte woordvolgorde. In het Tsjechisch kunnen bijzinnen o.a. in dezelfde woordvolgorde

voorkomen als hoofdzinnen. Tsjechische NT2-leerders hebben daarom moeite met de woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen. Ze vinden het met name lastig om te leren dat de persoonsvorm in Nederlandse bijzinnen naar het einde verplaatst moet worden. Als gevolg daarvan kunnen ze in bijzinnen de woordvolgorde van hoofdzinnen aanhouden, wat tot fouten leidt zoals bijvoorbeeld:

*Ik geloof niet dat zij **heeft** het geld **gestolen**.

*Ik vind dat jij **kan** heel mooi **zingen**.

*Ik denk dat het boek **ligt** op de tafel .

3. UITSPRAAK

3.1 De lange klinkers /e/ en /o/

Zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands bestaan er korte en lange klinkers. De Nederlandse lange klinker /e/, in woorden geschreven als *e* of *ee* (zoals in *lenen* of *leen*) en /o/, geschreven als *o* of *oo* (zoals in *roken* of *rook*) worden anders uitgesproken dan de Tsjechische lange klinkers *é* [e:] (zoals in *Betlém*) en *ó* [o:] (zoals in *kód*). Bij de Nederlandse lange klinker /e/ vindt een overgang naar de klinker [i] plaats. Bij de lange klinker /o/ is dan een subtiele overgang naar [u] waarneembaar. De klinkers /e/ en /o/ worden dus eigenlijk als [eⁱ] en [o^u] uitgesproken. In het Tsjechisch worden de lange klinkers [e:] en [o:] alleen lang uitgesproken, zonder overgang naar andere klinkers. De uitspraak van de Tsjechische klinker [e:] is enigszins vergelijkbaar met de lange klinker in het leenwoord *scène*. De Tsjechische lange klinker [o:] doet aan de andere kant denken aan de uitspraak van /o/ in het leenwoord *catastrofe*. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om de Nederlandse lange klinkers [eⁱ] en [o^u] te verwerven en zijn geneigd om in plaats daarvan de Tsjechische lange klinkers [e:] en [o:] te gebruiken.

3.2 De korte klinker *u* [Y] en de lange klinker *u/uu* [y]

De korte Nederlandse klinker met de fonetische notatie [Y], in woorden geschreven als *u* (zoals in *hut*) en zijn lange tegenhanger [y], geschreven als *uu* of *u* (zoals in *huur* of *huren*) komen in het Tsjechisch niet voor. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om deze klinkers te verwerven. Ze zijn geneigd *u* (zoals in *hut*) uit te spreken als de korte klinker *i* en *u/uu* (zoals in *huur*) als de lange klinker *ie*, omdat ze deze klanken makkelijker vinden om uit te spreken. Als gevolg daarvan kunnen ze *hut* als *hit* uitspreken en *huur* als *hier*. Het is noodzakelijk dat Tsjechische NT2-leerders de uitspraak van woorden met *u* en *uu* systematisch oefenen. Ze moeten tevens leren om een duidelijk onderscheid te maken tussen de korte klinkers *u* en *i* (bijvoorbeeld *kun* versus *kin*) en tussen de lange klinkers *u/uu* en *ie* (bijvoorbeeld *duur* versus *dier*).

3.3 De tweeklank 'ui'

Een tweeklank ontstaat door een combinatie van twee klinkers. Het Nederlands kent drie tweeklanken:

- **[ɛi]** zoals in *ei, pijn*, etc.
- **[ɑu]** zoals in *rouw, lauw*, etc.
- **[œy]** zoals in *ui, huis*, etc.

De tweeklanken **[ɛi]** van 'ei' en **[ɑu]** van 'rouw' zijn voor Tsjechische NT2-leerders niet moeilijk om te verwerven, omdat het Tsjechisch over vergelijkbare klankencombinaties beschikt. De tweeklank **ui [œy]** is daarentegen voor Tsjechische NT2-leerders zeer moeilijk om uit te spreken, omdat er in het Tsjechisch geen vergelijkbare klankencombinatie bestaat. Tsjechische NT2-leerders zijn daarom geneigd deze tweeklank als meer vertrouwde en makkelijkere klankencombinaties uit te spreken. Zo kan *ui* door hen op dezelfde manier uitgesproken worden als *ei* of *au*. Dit kan onder andere tot serieuze communicatiefouten leiden.

Tsjechische NT2-leerders moeten de uitspraak van de tweeklank *ui* systematisch oefenen. Verschillende op tweeklanken gerichte luister- en spreekoefeningen kunnen ze in staat stellen om een duidelijk onderscheid te kunnen maken tussen de drie Nederlandse tweeklanken.

3.4 De uitspraak van /ng/

De klankencombinatie /ng/ (bijvoorbeeld in *bang*) wordt in het Nederlands als één klank uitgesproken, namelijk als de nasale medeklinker [ŋ]. De /g/ in /ng/ wordt niet uitgesproken en de uitspraak van *bang* is dus [baŋ]. In het Tsjechisch wordt de klank /g/ in /ng/ daarentegen wel uitgesproken. De combinatie /ng/ wordt aan het einde van een woord als [ŋk] uitgesproken, zoals in *bank*. In het midden van een woord wordt *ng* als [ŋg] uitgesproken, zoals in *bingo*. In het Tsjechisch treedt de nasale klinker [ŋ] nooit alleen op, maar komt uitsluitend in de combinaties [ŋg] en [ŋk] voor. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om de medeklinker /g/ in /ng/ weg te laten en deze klankencombinatie als [ŋ]

uit te spreken. Ze zijn in plaats daarvan geneigd om de /g/ wel uit te spreken, net als in het Tsjechisch. Zo kunnen ze bijvoorbeeld *bang* op dezelfde manier uitspreken als *bank* [baŋk] en het woord *lange* met dezelfde uitspraak van /ng/ zoals in *bingo*.

3.5 Woordklemtoon

Het Nederlands heeft een ingewikkeld woordklemtoonsysteem. De hoofdklemtoon kan zowel op de eerste als op de tweede, derde of vierde lettergreep liggen. De klemtoon ligt echter altijd op een van de drie eerste lettergrepen van rechts:

<p><u>a</u>l-ma-nak ta-fel for-n<u>ui</u>s pre-di-ka<u>n</u>t kun-ste-na-<u>re</u>s</p>

In het Tsjechisch wordt daarentegen altijd de eerste lettergreep beklemtoond, ongeacht de lengte van het woord, bijvoorbeeld:

<p>Do<u>m</u>i-ni-kán-ská re<u>p</u>-u-bli-ka (de Do-mi-ni-<u>ca</u>an-se Re-pu-<u>bl</u>iek)</p>

Tsjechische NT2-sprekers zijn op basis van het Tsjechische klemtoonpatroon geneigd de klemtoon in het Nederlands te pas en te onpas op de eerste lettergreep te plaatsen. Dit kan leiden tot een verkeerde uitspraak van woorden waarbij niet de eerste lettergreep wordt beklemtoond, bijvoorbeeld:

<p>*<u>w</u>aar-schijn-lijk *pre-<u>s</u>i-dent *<u>m</u>is-schien</p>
--

Het is daarom belangrijk dat Tsjechische NT2-leerders bij nieuwe woorden niet alleen de betekenis en het gebruik in de zin leren, maar ook de juiste uitspraak, inclusief de positie van de hoofdklemtoon. Ook kunnen ze door middel van oefeningen bepaalde regelmatigheden ontdekken, wat de positie van de klemtoon in het Nederlands betreft. De belangrijkste patronen van het Nederlandse klemtoonsysteem zijn:

- Onscheidbare voorvoegsels in werkwoorden, zoals *be-*, *ge-*, *ver-*, *er-* of *ont-*, worden niet beklemtoond, bijvoorbeeld:

be- le -ven
ge- lo -ven
ver- sta an
er- va -ren
ont- hou -den

- Scheidbare voorvoegsels in werkwoorden, zoals *op-*, *uit-*, *aan-*, *bij-* of *af-* worden beklemtoond, bijvoorbeeld:

op -staan
uit -gaan
aan -doen
bij -wonen
af -maken

- Sommige voorvoegsels, zoals *mis-*, *onder-*, *over-*, *achter-* of *voor-* kunnen in werkwoorden zowel scheidbaar als onscheidbaar zijn. Hierbij geldt dat scheidbare voorvoegsels beklemtoond worden en onscheidbare voorvoegsels daarentegen niet, bijvoorbeeld:

<u>mis</u> /lopen	misl <u>uk</u> ken
<u>o</u> nder/duiken	ondersch <u>at</u> ten
<u>o</u> ver/maken	overt <u>u</u> igen
<u>a</u> chter/staan	achterh <u>a</u> len
<u>vo</u> or/doen	voorz <u>ie</u> n

- De achtervoegsels *-aal, -ant, -eel, -uur, -iek, -ief* worden over het algemeen beklemtoond, bijvoorbeeld:

collegi- <u>aa</u> l
res- <u>ta</u> nt
commerci- <u>ee</u> l
dicta- <u>tu</u> ur
ener- <u>gie</u> k
associa- <u>tie</u> f

- De achtervoegsels *-heid, -aar, -schap, -je, -tje, -achtig, -ig, -(e)lijk, -baar, -isch* en *-zaam* worden in principe niet beklemtoond, bijvoorbeeld:

wa <u>a</u> r-heid
di <u>e</u> -naar
<u>e</u> igen-schap
sn <u>oe</u> p-je
<u>e</u> i-tje
scha <u>a</u> p-achtig
ru <u>s</u> -tig
mo <u>e</u> i-lijk
lee <u>f</u> -baar
iro <u>o</u> -nisch

duur-zaam

- Voor samengestelde zelfstandige naamwoorden geldt dat de hoofdklemtoon zich meestal in het linkerdeel van het woord bevindt, bijvoorbeeld:

basis-school
master-opleiding
tomaten-soep

Oefeningen:

1. Lidwoorden

1.1 Welke zelfstandige naamwoorden worden met het lidwoord de gebruikt en welke met het? Zet de volgende woorden in de juiste kolom.

Programma, straat, zee, pen, kantoor, krant, lied, dier, raam, taart, toestel, proces, feit, hoed, stoel, broek, appel, fruit, zwembad, licht, winkel, vlees, beker, glas, grond, ring, bos.

DE	HET

1.2 Lees het verhaal en vul, waar nodig, het juiste lidwoord in.

__ prinses op __ erwt

Er was eens __ prins die __ echte prinses zocht. Hij had __ juiste leeftijd om te trouwen, maar hij was erg kieskeurig. 'Ik ben zelf __ echte prins,' zei hij, 'dus wil ik ook met __ echte prinses trouwen.'

Soms kwam hij wel eens __ leuke prinses tegen, op __ feestje of zo. Helaas bleek het meestal dan toch om __ gewoon meisje te gaan, dat goed __ toneel kon spelen. Of om __ halve prinses. En hij wilde beslist __ hele, __ hele echte prinses. __ prins reisde __ wereld rond, maar __ echte prinses, die hij ook nog leuk vond, kon hij niet vinden. Teleurgesteld keerde hij terug naar __ huis.

Op __ avond viel __ regen met __ bakken uit __ lucht. Het donderde en bliksemde rond __ kasteel dat het __ lieve lust was. __ prins, die __ spelletje schaak speelde met __ koning, zei: 'Wat een weer! Daar zou je __ zwerfhond nog niet doorsturen!' Toen werd er op __ poort gebonsd. 'Wie kan dat zo laat nog zijn?' vroeg __ koning zich af. Er stond __ meisje voor __ poort dat er vies en verwaarloosd uitzag. Niet verwonderlijk, als je net in die stromende regen over __ modderige wegen hebt gelopen. Haar haren dropen van __ regen en haar jurk was gerafeld. Ze zei: 'O prins, ik heb gehoord dat u __ echte prinses zoekt. Welnu, ik ben er een en daarom kom ik u bezoeken. Maar ik had beter __ andere dag uit kunnen kiezen... wat een weer!'

(Bron: 'De prinses op de erwt', www.efteling.com)

2. Hulpwerkwoorden van tijd

2.1 Kies het goede woord.

Voorbeeld:

We *hebben/zijn* een half uur in de rij gestaan.

We *hebben/zijn* een half uur in de rij gestaan.

- a. Zij *is/heeft* de brief eindelijk gevonden.
- b. Onze burens *zijn/hebben* op onze kat gepast.
- c. *Zijn/hebben* jullie al gegeten?
- d. Hoe laat *is/heeft* het ongeveer gebeurd?
- e. We *zijn/hebben* gelukkig op tijd gekomen.
- f. Ze *zijn/hebben* hier meer dan twintig jaar gewoond.
- g. Niemand weet waar hij *is/heeft* gebleven.
- h. De man *is/heeft* van de brug gesprongen.

3. Woordvolgorde in hoofdzinnen

3.1 Maak de zinnen compleet. Gebruik daarbij de informatie tussen de haakjes.

Gebruik de juiste vorm van het werkwoord en let op de woordvolgorde.

Voorbeeld:

Op maandag ..... (ik - altijd vrij zijn)

Op maandag ben ik altijd vrij.

a. Sinds gisteren ..... (ik - hoofdpijn hebben)

b. Na de wedstrijd ..... (we - iets gaan drinken)

c. In de winter ..... (oma - vaak soep maken)

d. Op zaterdag ..... (we - naar het strand gaan)

e. In de tas ..... (je - het boek vinden)

f. Volgens mij ..... (de winkel - vlakbij zijn)

g. Overmorgen ..... (jullie - een toets krijgen)

h. Straks ..... (u - aan de beurt komen)

3.2 Zet de zinsdelen in de goede volgorde. Begin met het vetgedrukte zinsdeel.

Voorbeeld:

door het bos - maak - een lange wandeling - **Elke avond** - ik

Elke avond maak ik een lange wandeling door het bos.

a. regent - alweer - **Vandaag** - het

b. bij het station - ik - moet - wachten - **Om 7 uur 's avonds** - op Peter.

c. over chimpansees - ik - in de krant - **Gisteren** - las - een interessant artikel

d. **In de trein** - niet - mag - roken - je

e. we - naar Zwitserland - gaan - op vakantie - **In augustus**

f. en - vindt - **In de bijlage** - u - het programma - onze contactgegevens

g. vandaag - **Wegens omstandigheden** - gesloten - wij - zijn

h. ik – met mijn collega's – **Tijdens de pauze** – koffie – drink

4. Woordvolgorde in bijzinnen

4.1 Maak de zinnen compleet. Gebruik daarbij de informatie tussen de haakjes.

Voorbeeld:

Hij vertelde ons dat zijn moeder gisteren overleden was.

(zijn moeder was gisteren overleden)

- a. Ik heb het gevoel dat .....
(ze is een beetje boos op mij)
- b. Ik denk dat .....
(morgen wordt het mooi weer)
- c. Ik weet niet of .....
(hij wil op zaterdag komen)
- d. Je kan me altijd bellen als .....
(je hebt iets nodig)
- e. De prijzen stijgen voortdurend, terwijl .....
(de inkomens veranderen nauwelijks)
- f. Ik zie hem niet zo vaak, terwijl .....
(we wonen in dezelfde stad)
- g. We gaan dit jaar niet op vakantie, omdat .....
(we hebben helaas niet genoeg geld)

4.2 Bedenk antwoorden op de volgende vragen.

Voorbeeld:

Waarom ben je te laat?

Omdat ik me vanochtend heb verslapen.

- a. Waarom ga je niet mee naar de bioscoop?
Omdat .....
- b. Waarom gaat Lisa vandaag met de bus naar school?
Omdat .....
- c. Waarom praten jullie niet meer met elkaar?
Omdat .....
- d. Waarom ga je vandaag niet naar het werk?
Omdat .....
- e. Waarom zijn ze verhuisd?
Omdat .....
- f. Waarom ben je verdrietig?
Omdat .....
- g. Waarom leer je Nederlands?
Omdat .....
- h. Waarom heb je een nieuwe auto gekocht?
Omdat .....

5. De lange klinkers 'e/ee' [e] en 'o/oo' [o]

5.1 Lees zorgvuldig de volgende woorden. Let vooral op het verschil tussen de lange en korte klinkers.

- a. les   vlees
- b. redden   optreden
- c. witlof   kloof
- d. rest   meester
- e. rond   troon
- f. post   klooster
- g. ver   zeer

- h. hert   probeer
i. cel   penseel
j. lest   leest

6. De klinkers 'u' (Y) en 'uu' (y)

6.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. hier   huur
b. stik   stuk
c. hit   hut
d. bier   buur
e. dier   duur
f. vier   vuur
g. kier   kuur
h. pit   put
i. lik   luk
j. mier   muur
k. tik   tuk
l. fit   fut

6.2 Lees nu zelf de woorden uit 6.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

7. De tweeklank 'ui' [œy]

7.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. kruit   krijt
- b. ruis   reis
- c. rui   rouw
- d. huis   hijs
- e. lui   lauw
- f. ruik   rijk
- g. puin   pijn
- h. pui   pauw
- i. kuis   kous
- j. suizen   sauzen
- k. spuit   spijt
- l. vuil   vijl

7.2 Lees nu zelf de woorden uit 7.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

8. De uitspraak van /ng/

8.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. bang   bank
- b. slang   slank
- c. vin   ving
- d. men   meng
- e. lonk   long
- f. vink   ving
- g. zing   zink
- h. stang   stank
- i. zin   zing

8.2 Lees nu zelf de woorden uit 8.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

9. Woordklemtoon

9.1 Lees hardop de volgende infinitieven:

uitdrukken
aankloppen
opsturen
bijwerken
afronden
bijwonen
opslaan
uitnodigen

- Omcirkel in elke infinitief het voorvoegsel.
- Onderstreep in elke infinitief de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- Vul in en kies de juiste optie:
In de infinitieven komen de voorvoegsels __, __, __, __ en __ voor.
Deze voorvoegsels zijn *scheidbaar/niet scheidbaar* en worden *beklemtoond/niet beklemtoond*.
- Bedenk tien andere werkwoorden die deze voorvoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

9.2 Lees hardop de volgende infinitieven:

bedienen
verlopen

erkennen
ontroeren
gebruiken
verdienen
ontwapenen
belonen
verslaan
ervaren

- e. Omcirkel in elke infinitief het voorvoegsel.
- f. Onderstreep in elke infinitief de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- g. Vul in en kies de juiste optie:
In de infinitieven komen de voorvoegsels __, __, __, __ en __ voor.
Deze voorvoegsels zijn *scheidbaar/niet scheidbaar* en worden *beklemtoond/niet beklemtoond*.
- h. Bedenk tien andere werkwoorden die deze voorvoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a, b* en *c*.

9.3 Lees hardop de volgende samenstellingen.

basisschool
winterjas
tomatensoep
woordenboek
wereldkaart
soepgroente
groentesoep
nachtkastje
tandenborstel

theepot onderzoeksresultaat eindexamen
--

- a. Onderstreep in elke samenstelling de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Geef bij elke samenstelling aan uit welke twee woorden het bestaat.
- c. Kies de juiste optie:
De hoofdklemtoon bevindt zich meestal
  - in het linkerdeel van het woord.
  - in het rechterdeel van het woord.
- d. Bedenk tien andere samengestelde zelfstandige naamwoorden, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

9.4 Lees hardop de volgende woorden:

vriendschap konijntje leugenaar eetbaar vriendelijk automatisch lastig leerzaam hapje
---

- a. Onderstreep in elk woord de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Omcirkel in elk woord het achtervoegsel.

- c. In de bovenstaande woorden komen de volgende achtervoegsels voor:

Kies het de juiste optie:

Deze achtervoegsels worden *wel/niet* beklemtoond.

- d. Bedenk tien andere woorden die deze achtervoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

9.5 Lees hardop de volgende woorden:

creatief
commercieel
energiek
communicatief
periodiek
demonstrant
horizontaal
dictatuur
protestant
collegiaal
universeel
kandidatuur

- a. Onderstreep in elk woord de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Omcirkel in elk woord het achtervoegsel.
- c. In de bovenstaande woorden komen de volgende achtervoegsels voor:

Kies de juiste optie:

Deze achtervoegsels worden *wel/niet* beklemtoond.

- d.** Bedenk tien andere woorden die deze achtervoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

Referenties:

- Anoniem (z.d.). Structuur en geschiedenis van het Nederlands: Fonologie. *Freie Universität Berlin*. Geraadpleegd op
[<http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/phonology>].
- Bart, P. Van, Kerstens, J. et al. (1998). *Grammatica van het Nederlands: een inleiding*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Booij, Geert (1995). *The Phonology of Dutch*. New York: Oxford University Press.
- Donaldson, Bruce (2008). *Dutch: A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.
- Janda, L. A. & Townsend, Ch. E. (2000). *Czech*. Lincom Europa.
- Kerstens, J., Ruys E., Trommelen, M. & Weerman, F. (1997). Hoofdstukken 3 en 4: Fonologie en Morfologie uit *Plato's probleem*. Bussum: Coutinho, p. 97-168.
- Naughton, James (2005). *Czech: An Essential Grammar*, New York: Routledge.
- Nováková, Marta (2008). 'Wat bedoel je, een ei of een ui?' De rol van fonetiek in de verwerving van het Nederlands bij Tsjechen. AMOS-ETVN, 5/1. Geraadpleegd op
[<https://comenius.ned.univie.ac.at/node/11281>].
- Toorn, M. C. van den (1984). *Nederlandse Grammatica*, Groningen: Wolters Noordhoff.
Geraadpleegd op [http://www.dbnl.org/tekst/toor004nede01_01/colofon.htm]
- Trommelen, M. & Zonneveld, W. (1989). *Klemtoon en metrische fonologie*. Muiderberg: Coutinho. Geraadpleegd op
[http://www.dbnl.org/tekst/trom001klem01_01/trom001klem01_01_0012.php]